

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 30 кастрычніка 1987 г. № 44 (3402) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Да 100-годдзя з дня нараджэння Цішкі Гартнага

УНУМАРЫ:

Кастрычнік
і перабудова
Анкета «ЛіМа»
2—3

АДКАЗНЫ МОМАНТ
Артыкул першага сакратара
праўлення СП БССР
Ніла ГІЛЕВІЧА
3—4

З РЕДАКЦЫЙНАЙ
ПОШТЫ
5

Новыя вершы
Петруся МАКАЛЯ
8—9

У працяг
адной дыскусіі
Нататкі тэатразнаўцы
І. ЧАРКАСА
10

Ці быць
філарманічнаму
духавому аркестру!
11

Жываліс
на рэспубліканскай
выстаўцы
«Краіна Саветаў»
13

«Пела бура табе песні...»

Жыццёвая і творчая біяграфія вядомага пісьменніка, грамадскага і дзяржаўнага дзеяча Цішкі Гартнага (З. Х. Жылуновіча) — цікавая і яркая старонка ў гісторыі беларускай літаратуры. Сын землекопа, з 10 гадоў служыў пастухом, пасля працаваў гарбаром рамесніцкіх майстэрняў, а з 1913 года — рабочым пецяярбургскага завода «Вулкан».

Яшчэ юнаком ён уступіў у Капыльскую сацыял-дэмакратычную арганізацыю і прыняў актыўны ўдзел у забастоўках і дэманстрацыях, якія аргані-

зоўвалі сацыял-дэмакраты ў гады першай рускай рэвалюцыі. Дарэчы, і ў гады рэакцыі дзейнасць арганізацыі не спынялася, прытым асноўны цяжар рэвалюцыйнай работы к таму часу ляжаў на плячах маладых сацыял-дэмакратаў — на чале з Жылуновічам.

У 1908 годзе Зміцер знаёміцца з газетай «Наша Ніва» і паззіяй Я. Купалы і Я. Коласа. У хуткім часе ён вытэсаў зборнікі вершаў гэтых песняроў «Жалейку» і «Песні-жалейкі», якія зрабілі на яго найвялікшае ўражанне. Асабліва плён-

ны творчы ўплыў на паэта-гарбара зрабіла купалаўская паззія, якая «бунтавала», «надавала бадзёрсці і маладога задзёру». Невыпадкава першы друкаваны верш маладога паэта «Бяздольны» быў прысвечаны Янку Купалу і падпісаны псеўданімам Цішка Гартны. З гэтым псеўданімам Зміцер Жылуновіч стала ўвайшоў у літаратуру. Апрача верша «Бяздольны», у рукапісным зборніку «Скорбная ліра» (1908) захаваліся яшчэ два вершы «Хай грае жалейка!» і «Граі нам на жалейцы!». Якімі Гартны адгукнуўся на выхад у свет першага зборніка вершаў Купалы «Жалейка».

Пасля беспрацоўе пагнала Гартнага ў вандроўку. У пошуках кавалка хлеба ён скалясіў Беларусь, Літву і Латвію, наведаў Украіну і апынуўся ў Пецяярбурзе. Рабочае асяроддзе,

у якім ён жыў у час паводкаў і на пецяярбургскім заводзе «Вулкан», пакінула выразны след у яго творчасці. У Пецяярбурзе ён выдае свой першы вершаваны зборнік «Песні» (1913), у якім упершыню ў беларускай паззіі з'яўляецца вобраз рабочага — «рыцара працы цяжкай», які мае «сэрца палкае, як жар» і які хоча сваімі рукамі здабыць «для братоў, для людзей шчасце і долю» («Песні гарбара»).

Праўда, у ранніх вершах паэта знаходзім і смутак і тугу, а часам і роспач, бо маладыя гады яго героя былі ахінуты «хмарай цяжкага гора і бяды». А гэты герой — зямны чалавек, і ён хацеў бы карыстацца ўсімі зямнымі радасцямі:

Сэрца свету хоча,
Яму волі трэба,
Песень, шчасця, красак,
Шырокага неба.
(«Сэрцу волі!...»)

У творчай дзейнасці Ц. Гартнага пецяярбургскі перыяд найбольш плённы. Менавіта ў гэты перыяд ішло стаўленне эстэтычных поглядаў паэта, расло пачуццё адказнасці за лёс свайго народа і радзімы, узмацнялася палітычная вастрыня яго слова.

Як паэт Гартны жыў клопатамі і імкненнямі працоўнага чалавека. Яго сэрца «тачылі... болькі», «што людзям цяжка яго жыць...» Ён адчуў, зразумеў і ўбачыў тыя грамадскія сілы, якія здольны ажыццявіць адвечную мару працоўных Беларусі аб сацыяльным і нацыянальным разняволенні. На чале гэтых грамадскіх сіл стаяў рабочы клас. Ад яго імя гартнаўскі герой смела і рашуча заяўляў:

Я рабочы — пралетарый —
Шчасця й радасці наваль,
Поўны сілы, поўны жару...
(«Я рабочы — пралетарый»)

З творамі гэтага напрамку пераклікаюцца і вершы, што друкаваліся ў 1912 — 1913 гг. на старонках бальшавіцкай «Правды».

Вялікі Кастрычнік Цішка Гартны ўспрыняў як сваю рэвалюцыю і з радасцю вітаў яе. Рэвалюцыя актывізавала творчую і грамадскую дзейнасць паэта. У лютым 1918 г. Гартны прызначэцца галоўным сакратаром Белнацкома і рэдактарам яго друкаванага органа «Дзянніцы» — першай беларускай савецкай газеты на роднай мове. Спачатку аўтарскі актыў газеты быў нешматлікі і недастаткова кваліфікаваны. Гартны пісаў неабходныя матэрыялы сам і забяспечваў выхад нумароў у тэрмін. Ужо ў першым нумары «Дзянніцы», які выйшаў 1

(Заканчэнне на стар. 6).

ХЛЕБ - СОЛЬ СЯБРАМ

У сівой мінуўшчыне бярэ пачатак дружба беларускага і ўкраінскага народаў. Дружба гэтая, нягледзячы на розныя перашкоды, мацвалася праз гады і стагоддзі, каб асабліва акрэсліць у гады Савецкай улады. Шырокія эканамічныя, культурныя і літаратурныя ўзаемазвязі — сведчанне нашай брацкай еднасці. Канкрэтнае яе праяўленне ў гэтыя дні — Дні культуры Кіеўскай вобласці на Міншчыне, якія пачаліся ў ста-

га завода, дзе адбылося ўрачыстае адкрыццё Дзён Кіеўскай вобласці на Міншчыне. Перад пачаткам канцэрта з прывітальнымі словамі да прысутных звярнуліся першы сакратар Мінскага абкома партыі А. А. Малафееў і першы сакратар Кіеўскага абкома партыі Р. І. Равенка.

Крыху раней тут жа, у Палацы, адбылося адкрыццё выстаўкі самадзейнага выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладно-

Хлеб-соль ад працаўнікоў Міншчыны.

Сваё майстэрства паказваюць украінскія сябры. Фота Ул. КРУКА.

лічнай вобласці ў аўторак. Перад гэтым жа, тыдзень назад, гасцінныя ўкраінцы прымаі сяброў-беларусаў — Дні культуры Мінскай вобласці прайшлі на Кіеўшчыне. Яны былі пазначаны шэрагам значных мерапрыемстваў: сустрэчамі з дзеячамі нашай літаратуры і мастацтва, выстаўкамі нашых мастакоў, выступленнямі вядомых калектываў.

У маляўнічае відовішча ператварыўся і канцэрт украінскіх сяброў у Палацы культуры і тэхнікі Мінскага аўтамабільна-

га мастацтва Кіеўшчыны. 300 лепшых работ 50 народных умельцаў засведчылі плённасць іх мастакоўскай пошукаў, тэматычную шырыню работ, у якіх значнае месца займае тэма дружбы двух народаў і тэма барацьбы за мір.

Мерапрыемствы Дзён культуры Кіеўскай вобласці на Міншчыне пачаліся ў раёнах вобласці, куды выехалі многія вядомыя самадзейныя калектывы Кіеўшчыны, дзеячы ўкраінскай літаратуры, мастацтва.

Наш кар.

СПРАВАЗДАЧА ў МАСКВЕ

Работы твораў з усіх саюзных рэспублік можна ўбачыць на Усесаюзнай мастацкай выстаўцы «Краіна Саветаў», прысвечанай 70-годдзю Вялікага Кастрычніка, якая ўвора пачала працаваць у Маскве, у Манежы. Упершыню за апошнія дзесяць гадоў Беларусь мае ў такой прадстаўнічай экспазіцыі самастойны раздзел. У ім выстаўлена каля 60 твораў жывапісу, графікі, скульптуры, аў-

тарамі якіх з'яўляюцца В. Грамыка, Л. Шчамяллёў, Г. Паплаўскі, Л. Асеціні, А. Паслядовіч, Л. Гумілеўскі і іншыя.

Багатая і культурная праграма выстаўкі. Адбудуцца сустрэчы маскоўскіх гледачоў з пісьменнікамі, мастакамі. Перад прысутнымі выступяць з канцэртамі прафесійныя і самадзейныя калектывы.

В. ЦЯРЭШКА.

УВАГА ПЫТАННЯМ ЭКАЛОГІІ

Выязное пасяджэнне секцыі нарыса і публіцыстыкі Саюза пісьменнікаў БССР прайшло ў гарадскім пасёлку Нарач. Пісьменнікі, а таксама вучоныя, журналісты, мясцовыя партыйныя і савецкія работнікі абмеркавалі пытанні экалогіі

возера Нарач, гаварылі аб надзённых праблемах захавання прыроды. Сярод іншых на пасяджэнні выступілі сакратар бюро секцыі В. Якавенка, пісьменнікі А. Капусцін, Л. Карачаў, І. Мовінаў.

НАШ КАР.

СТВОРАНЫ САВЕТ САДЗЕЯННЯ

Савет садзевання Беларускаму фонду культуры створаны ў калгасе «Барацьба» Пухавіцкага раёна. На агульным сходзе прынята рашэнне аб будаўніцтве нарціннай галерэі і краязнаўчага музея, адкрыццё цэлага мастацкага вырабаў для аздаблення народнымі ўзорамі вёсак

і жылля хлебарабаў. На рахунак фонду калгаснікі пералічылі пяць тысяч рублёў.

На сходзе выступілі старшыня праўлення БФН І. Чыгрынаў, старшыня калгаса І. Макарэвіч, сакратар парткома А. Кліндзюк і іншыя.

В. ЦІМАФЕЕУ.

КАСТРЫЧНІК І ПЕРАБУДОВА

Анкета «ЛіМа»

1. У чым Вы асабіста бачыце пераемнасць рэвалюцыйных традыцый, практычную сувязь перабудовы з ідэаламі Кастрычніка?

2. Як Вы ўяўляеце значэнне чалавечага фактара, чалавечай асобы ў працэсе перабудовы? Ролю мастака ў рэвалюцыйным абнаўленні, якое адбываецца ў грамадстве?

Сваімі думкамі па прапанаваных рэдакцыйных пытаннях падзяліліся кампазітар Я. Глебаў (7 жніўня г. г.), кінарэжысёр В. Нікіфараў (21 жніўня), мастак З. Азгур (4 верасня), пісьменнік і эканаміст І. Дуброўскі (11 верасня), крытык У. Гніламедаў (18 верасня), мастак В. Шаранговіч (2 кастрычніка), літаратуразнаўца В. Каваленка (23 кастрычніка).

Сёння выступае тэатразнаўца, член рэдакцыі «ЛіМа» Р. Смольскі.

1. Складанае пытанне і вельмі шырокае, філасофскае. Яно вымагае сур'ёзнага роздуму, меркаванняў, у тым ліку і дыскусійных, палемічных. (А чаму і не? Перабудова — наша сённяшняя рэчаіснасць, дыялектыку якой спасцігнуць вельмі і вельмі не проста. Напрыклад, адзін толькі гаспадарчы разлік чаго варты! А актывізацыя індыўідуальнай дзейнасці? Шмат сёння праблем, і іх трэба нам вырашаць). Галоўнае зараз — у шчырасці... Што тычыць магчымых памылак, то, як вядома, не памыляюцца толькі гультаі і абібоккі (ёсць такія і сярод людзей мастацтва, як гэта ні дзіўна і ні парадкальна гучыць на першы погляд).

Заўсёды мне ўяўлялася, што ідэал Кастрычніка — шчаслівы чалавек. Усё астатняе — свабода, мір, дэмакратыя, сацыяльная справядлівасць, прагрэс, наршце, сам сацыялізм — усё дзеля аднаго — шчасця кожнага чалавека. Пра гэта марылі лепшыя сыны чалавечы на працягу многіх стагоддзяў. І толькі Уладзімір Ільіч Ленін узяўся ажыццявіць спрадвечную мару людзей на практыцы: стварыў партыю, якая і прывяла працоўных да Кастрычніка 1917 года. Вялікая мэта рэвалюцыі, яе гуманістычныя ідэалы выклікалі энтузіязм народных мас. І як вынік — магутная сацыялістычная дзяржава, да голасу якой сёння прыслухоўваецца ўвесь свет.

Мэта перабудовы, што пачалася вясной семдзесят пятага, — дапамагчы кожнаму з нас быць чалавекам шчаслівага лёсу. (А што яно такое, шчаслівы лёс — асобная гаворка). Гэта таксама выклікае гарачы энтузіязм і вялікую надзею...

Вось у гэтым мне і бачыцца пераемнасць рэвалюцыйных традыцый, практычная сувязь перабудовы з ідэаламі Кастрычніка.

Зразумела, практычна ажыццявіць мэты перабудовы — задача надзвычайная, рэвалюцыйная!.. Вось, напрыклад, сённяшні лозунг: больш дэмакратыі, больш сацыялізму. Правільны, добры, а галоўнае — своечасовы лозунг, які вымагае актыўных дзеянняў, учынкаў кожнага грамадзяніна. Тэарэтычна ўсё досыць ясна — больш!.. А што мы бачым іншы раз на практыцы? Магчыма, я памыляюся, але мне здаецца, што ў рэчаіснасці ўзнікае пакуль што больш... праблема ў многіх сферах нашага жыцця. Што тут рабіць? Выйсце бачыцца ў адным, у тым, што і зрабіла калісьці чалавек чалавекам — у працы! Разумею, гэта лёгка сказаць ды цяжка зрабіць, бо гультайства, нядбайства і бюракратызм — самыя страшныя ворагі сацыялізму, дэмакратыі, перабудовы. З імі трэба змагацца ў першую чаргу. Але зноў жа — лёгка сказаць... Абнаўдзейма адно — агульнае ўсведамленне, што ніхто, акрамя нас саміх, гэтыя хваробы не вылучыць. Лекі вядомыя — перш за ўсё сумленна праца і толькі праца кожнага на сваім месцы, а таксама развіццё сапраўднай дэмакратыі, галаснасці, крытыкі і самакрытыкі. Вось тут сваё слова можа і павінна сказаць мастацтва, літаратура і тым самым выканаць сваю сапраўды гістарычную місію. Тым болей, што пэўны вопыт у нашых майстроў мастацкай творчасці ёсць. Як вядома, літаратура і мастацтва ў значнай меры спрыялі стварэнню атмасферы, у якой пачалася перабудова.

Але жыццё не стаіць на месцы, перад мастакамі сёння ўжо новыя задачы, новыя складаныя ідэя-эстэтычныя праблемы, абумоўленыя рэвалюцыйным працэсам перабудовы, барацьбой з яе штрэйкбрэхерамі.

2. Чалавечы фактар... У сённяшняй перабудове нашага жыцця ён можа стаць рашучым. Мноства розных аспектаў, колераў і адценняў значаюць сутнасць чалавечага фактара. Адначасу некалькі — на мой погляд, важных і актуальных. Перш за ўсё гэта — неабходнасць добрасумленнай працы выключна кожнага члена нашага грамадства. Магчыма, я паўтараюся, але скажу: мы пакрысе развучыліся добра працаваць, больш таго, калі па шчырасці — мы кепскія гаспадары ў сваім доме. Прыкладаў таму — мільён. Сёння партыя прымае рашучыя меры ў эканамічнай сферы, і гэта нараджае надзею на пазітыўныя зрухі.

Яшчэ адзін аспект. Здаўна гавораць: не хлебам адзіным жыве чалавек. Сапраўды, не хлебам адзіным... Праблема духоўнасці — ключавая праблема таго, што мы называем чалавечым фактарам. З чаго пачынаецца духоўнасць? І чаму апошнім часам грамадская думка б'е трывогу наконт дэфіцыту духоўнасці? Чаму спахываецца інтарэс ўсё часцей бяруць верх? Чаму ўсё менш і менш мы сустракаем апантаных высакароднымі ідэямі рамантаў, а больш — халодных прагматыкаў?.. «Такі час, такая эпоха», — адказваюць многія. Магчыма, яно і так, толькі не хочацца з гэтым мірыцца. Не канстатацыя сёння патрэбна, а актыўная барацьба за цяпло чалавечых адносін. К. Маркс калісьці выказаў глыбокую ідэю, што для гума-

У МИНИСТЕРСТВЕ КУЛЬТУРЫ І САЮЗЕ ТЭАТРАЛЬНЫХ ДЗЕЯЧАУ БССР

ВАКОЛ ЭКСПЕРЫМЕНТА

Больш за дзевяць месяцаў пяць сцэнічных калектываў рэспублікі — акадэмічныя тэатры імя Янкі Купалы і Якуба Коласа, Рускае тэатр БССР, ТЮГ і тэатр оперы і балета — працуюць ва ўмовах комплекснага эксперыменту па ўдасканаленні кіраўніцтва і павышэнні эфектыўнасці дзейнасці. 24 кастрычніка адбылося сумеснае пасяджэнне калегіі Міністэрства культуры БССР і сакратарыята Саюза тэатральных дзеячаў рэспублікі, на якім абмяркоўваліся вынікі і ўрокі першага этапу арганізацыйна-творчай перабудовы тэатральнай справы.

У дакладзе начальніка Упраўлення тэатраў і музычных устаноў МК БССР У. Рылаткі адзначалася, што калектывы, якія працуюць на новай арганізацыйнай аснове, яшчэ не сталі сапраўднымі лідэрамі сучаснага тэатральнага працэсу ў рэспубліцы, цэнтрамі эксперыментальнага пошуку ў галіне драматычнай і сцэнічнага мастацтва. Слаба выкарыстоўваюць

ця дзеля гэтага эканамічныя рычагі. Ніводзін тэатр не знайшоў новых, цікавых форм працы з гледачом, творчай і адміністрацыйна-вытворчай структурай, гаспадарчага механізму.

Разам з тым, у тэатральных калектывах не выклікае сумнення карысць і неабходнасць эксперыменту, немагчымасць адступлення на старыя пазіцыі, вяртання да былых прычыпаў працы. Гэтая думка гучала і ў выступленнях дырэктараў тэатраў І. Вашкевіча, В. Буканя і І. Андрэева, галоўных рэжысёраў В. Мазынскага, В. Маслюка і Г. Прымака, драматурга М. Матукоўскага, актрысы А. Шах-Парон, рэктара тэатральна-мастацкага інстытута А. Сабалеўскага, старшыні праўлення СТД БССР М. Яроменкі, якія ў асноўным спыніліся на нявырашаных праблемах тэатральнага жыцця рэспублікі.

На пасяджэнні прысутнічаў і

выступіў загадчык аддзела культуры ЦК КПБ Я. К. Вайтовіч.

У прынятай пастанове прадугледжаны шэраг канкрэтных мер, скіраваных на далейшае развіццё тэатральнай справы. Мяркуюцца, у прыватнасці, уключыць у эксперымент калектывы, якія маюць трывалую матэрыяльна-тэхнічную і кадравую базу (тэатр музычнай камедыі, Гродзенскі абласны драматычны тэатр, тэатр лялек БССР). Плануецца стварэнне новых мадэльных тэатральных калектываў у Мінску, Гродні і Полацку. Будзе праведзена атэстатцыя кіраўнікоў тэатраў, якія ўдзельнічаюць у эксперыменце. Значна пашыраецца фестывальная дзейнасць (у 1988 годзе адбудуцца Беларускае тэатральнае фестываль, фестываль тэатраў лялек), вырашана праводзіць штогадовыя агляды лепшых спектакляў, сцэнічных твораў для дзяцей і юнацтва, прысуджаць прэміі за лепшыя работы рэжысёраў, мастакоў, акцёраў.

нізачы чалавека неабходна гуманізацыя навакольнага рэчаіснасці. Можна прыгадаць і Я. Коласа, які пісаў, што шчасце можа быць поўным толькі тады, калі ўсе вакол цябе адчуваюць сябе шчаслівымі... Але, на вялікі жаль, у творчым асяроддзі можна нярэдка наглядзець іншую карціну: скрозь убы прымаюць поспех свайго калегі і не хаваюць радасці, калі яго напактала няўдача. Што гэта — выдаткі рэчаіснасці? А можа, што іншае? Безумоўна адно — гэта праявы бездухоўнасці...

У гэтай сувязі хачу звярнуць увагу толькі на адну праблему. Мне здаецца, што многія прычыны сучаснай бездухоўнасці, якая скавала халодным абручом абмяжавасці нашы душы, у тым, што мы заняўбалі адзін вельмі важны інстытут у жыцці чалавека — інстытут сям'і. Як жыве сучасная сям'я? Як мы выходзім сваіх дзяцей і наогул — ці выходзім?! А можна і так паставіць пытанне: ці заўсёды ў нас ёсць магчымасць добра выходзіць сваіх дзяцей? Мы неяк забылі, што сапраўдная духоўнасць пачынаецца з першай усмешкі немаўляці, з першых яго позір- уў вакол сябе, першых пытанняў і нашых адказаў... Вось стварылі Дзіцячы фонд імя У. І. Леніна. Высакародная справа. Але чамусьці сумна. Колькасць дзіцячых дамоў хутка ўзрастае... Хто ў гэтым вінаваты? Думаю, усе мы. Разам. І кожны паасобку. І асабліва віна — мастацтва, літаратуры. У апошнія дзесяцігоддзі яны шмат зрабілі для разбурэння сям'і. Пачытайце сучасныя раманы, аповесці, п'есы, паглядзіце спектаклі, фільмы — ці многа вы там знойдзеце шчаслівых сем'яў? Разумею, мастацтва — адлюстроўвае... А што яно імкнецца выхаваць? Якія ідэалы прапаноўвае чытачу, глядачу?!

Роля мастака ў сённяшнім абнаўленні залежыць не толькі ад мастака. Вядома, перш за ўсё — ад самога творцы, яго таленту, грамадзянскай пазіцыі. Але і грамадства сёння павінна больш актыўна ставіцца да праблем творчага жыцця, практычна дапамагаць майстрам творчасці. Вось толькі адзін прыклад з тэатральнага жыцця. Стварылі Маладзёжны тэатр БССР і забыліся пра самую «дробязь» — сцэну, праз рампу якой тэатр мог бы весці дыялог з глядачом. У экстра-мальных умовах мы ўмеем дзейнічаць хутка, машуча, пагаспадарску. А ва ўмовах звычайных? На цэлыя гады рас-

цягнулася эпопея «праніскі» Маладзёжнага тэатра...

Каб не паўтараць таго, што ўжо слухна выказалі ў лімаўскай анкеце мае папярэднікі, адзначу яшчэ адзін момант. Калі мы сапраўды зацікаўлены ў тым, каб мастацтва ўносіла ўсё больш важкі ўклад у духоўнае аздаравленне грамадства, трэба тэрмінова брацца за вырашэнне самай галоўнай праблемы — праблемы эстэтычнага выхавання моладзі, пачынаючы з дзіцячага сада. Толькі рашучыя захады ў гэтым напрамку дадуць свой плён — эстэтычна адукаванага чытача і глядача, які не будзе абьякава да сур'ёзнага мастацтва, што вучыць чалавека быць чалавекам, грамадзянінам, патрыётам.

Яшчэ некалькі слоў пра тэатр, мастацтва якога сёння перажывае складаны, а б сказаў, драматычны перыяд пошукаў і эксперыментаў. Мэта ў іх адна — дапамагчы тэатральнаму мастацтву стаць сапраўды Мастацтвам. З вялікай літарай! Праўдзівым. Змястоўным. Хвалючым. Арыгінальным. Яркім. Святочным. Упэўнены, што тэатральныя дзеянні сапраўды надзеі, якія ўскладвае на іх наша партыя, наша сацыялістычная дзяржава. Але перамены ў тэатры не адбудуцца самі па сабе, ці па якой-небудзь дырэктыве. Перамены могуць быць толькі ў выніку барацьбы тэатральнага ідэялізму (не блытаць з эгаістычнымі амбіцыямі некаторых дзеячаў), напружанай творчай працы. Перафразіруючы Дастаеўскага, можна сказаць: тэатр выратуе праца... Сапраўды, калі ўсе будуць працаваць, то не будзе часу на скаргі, заявы, плёткі і іншыя маральна-псіхалагічныя загані, што даволі рэльефна вызначыліся ў некаторых творчых калектывах рэспублікі.

Шмат праблем у сучаснага тэатра. І самая балючая з іх — праблема вяртання глядача ў тэатральныя залы. Глядач — трэці творца спектакля. А самае галоўнае — дзеяча яго існуе тэатр. А яго сёння часта не хапае ў глядзельнай зале. Гэта не проста праблема, гэта — бяда. Хто тут дапаможа? Вядома, сам тэатр. Але і грамадства не павінна быць староннім назіральнікам...

Перачытаў свае адказы... Адчуваю, не вельмі святонны атрымаліся — пра гультайства, пра дэфіцыт чалавечнасці, пра бяду сучаснай сям'і і сучаснага тэатра... Але нічога не зробіш, у каго што баліць...

Рычард СМОЛЬСкі, кандыдат мастацтвазнаўства.

ЯК ВЯДОМА, на чэрвеньскім Пленуме ЦК КПСС было вынесена пытанне аб карэннай перабудове кіравання эканомікай, але гаворка на ім ішла і аб ходзе перабудовы ў цэлым. Перабудовы, якая з'яўляецца рэвалюцыйнай і якая набірае ўсё больш сілы, ахопліваючы ўсё новыя і новыя сферы, заглябляючыся ва ўсе пласты грамадскага жыцця. На апошняй сустрэчы з кіраўнікамі сродкаў масавай інфармацыі

і творчых саюзаў М. С. Гарбачоў падкрэсліў: «...сёння наступае самы, можа быць, адказны момант. Цяпер трэба ўсё ўважліва і ўважліва ўжываць у жыццё. А гэта значыць, што мільёны, дзесяткі мільёнаў людзей будуць удзельнічаць у велізарнай справе. Гэта ж сапраўдная рэвалюцыя, у тым ліку — у розумах, у мысленні, у падыходах да справы. А, як вядома, Ленін папярэджаў, што з рэвалюцыйнай жартаваннем нельга гуляць у рэвалюцыю. Калі ўжо мы ўзяліся за яе, то трэба весці справу па-сапраўднаму, з велізарным пачуццём адказнасці і разумення таго, што прамаўджванне ў рэалізацыі цяпер ужо вырашанае пытанне — пэўны, выпрацаваны нашай праграмай перабудовы — смерці падобна».

Вось наколькі ўсё гэта сур'ёзна: «прамаўджванне — смерці падобна».

«Таму, — гаварыў далей М. С. Гарбачоў, — для нас галоўнае цяпер — дзейнічаць, і дзейнічаць энергічна і мэтанакіравана; шукаць рэзервы, крытываваць промахі, недахопы і разам з тым падтрымліваць новае, канструктыўнае; развіваць актыўнасць, ініцыятыву, паглыбляць дэмакратыю і публічнасць, гэта значыць тое, што ўмацоўвае атмасферу перабудовы, садзейнічае паскарэнню нашага сацыяльна-эканамічнага развіцця; весці пошук новых форм работы, якія развіваюць б'юльшую шырокі ўдзел народа, мільёнаў працоўных. У гэтым сацыяльна-палітычна сутнасць цяпершняга этапу перабудовы».

Значыць — дзейнічаць, шукаць рэзервы, крытываваць недахопы, развіваць актыўнасць, паглыбляць дэмакратыю і галоснасць, і — падкрэсліваю — весці пошук новых форм работы. І пры гэтым — усе разлікі на чалавека, якога, гаворачы словамі тав. Гарбачова, трэба «разбудзіць па-сапраўднаму»... і «выкарыстаць яго багатыя палітычны, культурны, навуковы патэнцыял, які набыты ў нашым грамадстве за гады Савецкай улады».

Так, поспех наш на любым участку сацыялістычнага будаўніцтва залежыць ад канкрэтных людзей — ад іх розуму і сумлення, ад іх творчых здольнасцей, ад меры пачуцця адказнасці, свайго чалавечага і грамадзянскага абавязку перад калектывам, членам якога з'яўляецца, перад народам, перад усёй краінай.

У нашым выпадку — і перад літаратурай. І перад родным словам, якое для пісьменніка тое самае, што і яго народ, яго Бацькаўшчына.

За перыяд пасля апошняга, IX з'езда пісьменнікаў Беларусі адбыліся істотныя перамены ў кадравым складзе адказных супрацоўнікаў саюза і яго падраздзяленняў. Не пабаюся сказаць, што ўсе гэтыя перамены былі на карысць справы і забяспечылі відочнае палепшэнне жыццядзейнасці ўсіх арганізацыйна-творчых і адміністрацыйна-гаспадарчых вузлоў. Гэтыя перамены ёсць добрая аснова, на якую можна абавярацца пры вырашэнні нашых творчых пытанняў, вырашаць якія аднак жа

будзем мы ўсё-такі самі. Ні сенцыі, ні камісіі, ні саветы, ні праўленні не будуць дзейнічаць паспяхова і на поўную сілу, калі гэтага не хочуць самі пісьменнікі, члены секцый. Аб рабоце ўсіх гэтых нашых грамадскіх аб'яднанняў адзначылі не снажаш. Адны працуюць лепш, другія — горш, трэція — амаль зусім спынілі сваё існаванне, як то кажучы — лічацца толькі на паперы. І самае сумнае, што нават і ў гэтым апошнім выпадку такое зацішша мала каго турбуе, дакладней — нікога не турбуе. Можна, маўляў, жыць і так — без удзелу ў грамадска-творчым жыцці, у калектывным абмеркаванні новых твораў або

творчага, пра ідэяна — мастацкую якасць новых кніг. Гэта — галоўнае. Разам з тым — трэба перастаць самім займацца прыніжэннем таго лепшага, што ў нашай літаратуры ёсць і паяўляецца сёння. На пленуме СП БССР ужо гаварылася, што агульнае абнавачванне яе ў правінцыялізме, у павятова-хутарскай абмежаванасці і адсталасці не мае пад сабой падстаў. Калі ёсць канкрэтныя творы, якія не адпавядаюць духу і патрабаванням часу, — дык

Ніл ПЛЕВІЧ,
першы сакратар праўлення СП БССР

АДКАЗНЫ МОМАНТ

жыццёва важных пытанняў развіцця літаратуры, культуры, наогул нашай сацыялістычнай духоўнасці. Можна, вядома, жыць усяляк, але ж мы ведаем, чым пісьменнік плаціць за адыход ад грамадскай актыўнасці, за спаной і цішу ўнутры ўласнай шарклупіны. Паставім пытанне так: ці можам мы быць задаволены сённяшняй сітуацыяй у нашых секцыях, камісіях, саветах і праўленнях, маштабамі і формамі іх дзейнасці? Ці не дзікуе час нам, каб на сёнтое зірнуць іншымі вачыма, каб звыкнулы прантыку істотна і рашуча перайначыць? Калі так — дык давайце думаць разам, усе адзін сакратарыят ці нават прэзідыум замяніць вопыт і розум усіх не можа, а справа далейшага развіцця беларускай літаратуры — справа наша агульная, усіхна.

Нагледзічы на тое, што ў нас адбываецца вельмі многа розных літаратурных падзей і гэтак званых мерапрыемстваў — сустрэч, вечароў, паездак, паезджэнняў, «круглых сталаў» і т. п., — я застаюся пры думцы, што неспрэчна творчых размоў, прычым размоў актуальных, вострых, надзённых і нас яшчэ відзецца малавата. Калі мы не збіраемся і не абмяркоўваем на сваіх сходках розныя сацыяльныя, палітычныя, эканамічныя, маральныя і само сабой — нашы прафесіянальныя, літаратурныя праблемы — значыць, яны нас не цікавяць? Ці, можа, мы ўсё яшчэ баімся адкрыта, уголас пра гэтыя праблемы гаварыць? Як жа ў такім разе мы думаем разарушыць грамадскую думку, стварыць патрэбныя настроі? Як думаем мабілізаваць здаровыя творчыя сілы, энергію сумлення?

Адным з нашых найпершых і галоўных клопатаў быў, ёсць і будзе клопат пра творчы аўтарытэт беларускай літаратуры і грамадскі аўтарытэт беларускага пісьменніка, нашай пісьменніцкай арганізацыі. Што да апошняга, то не сакрэт: наш грамадскі аўтарытэт доўгі час паступова падаў, паніжаўся. Умовы застоўнага перыяду былі спрыяльнымі ды і самі мы нямаю «пастэраліста». Перш за ўсё слабая грамадская актыўнасць, абмяжавасць да вострых жыццёвых праблем, бестурботнасць і безыніцыятыўнасць. Мне расказвалі вельмі паважныя людзі, што нават у зале Вярхоўнага Савета рэспублікі пачалі ўжо ставіцца да выступленняў нашых пісьменнікаў-дэпутатаў без асаблівай павягі і нават іранічна — маўляў, не будзе ні значных і смелых думак, ні вострых пытанняў, а будзе пафасная дэкламацыя прапісных ісцін, рытарства, слухаць якое проста не цікава. І сапраўды: хіба мы можам успомніць хоць адно выступленне пісьменніка-дэпутата ці члена высокага партыйнага камітэта, каб яго выклікала шырокі грамадскі рэзананс, стала імпульсам для нейкай важнай грамадскай ініцыятывы? Не было такіх выступленняў. І гэта крыўдна.

Гэта датычыць і многіх нашых выступленняў на звычайных сустрэчах з чытачамі. Тут усім нам ёсць над чым моцна прызадумвацца. Што можна і трэба зрабіць, каб падняць і пастаянна павышаць грамадскі аўтарытэт пісьменніка, чый голас, чыё слова павінна многа значыць для нашых людзей, нашых сучаснікаў? Адказ нібыта прости: перш за ўсё трэба дбаць пра вышыню аўтарытэту

трэба канкрэтна пра іх і гаварыць, а не ўчыняць «вселенскую смазь» усёй літаратуры. Бо нешта незразумелае атрымліваецца. З кожным годам усё ўзрастае попыт на нашу сучасную літаратуру ў вялікім чытацкім свеце, у Саюзе і за мяжой, усё больш кніг перакладаецца на іншыя мовы і ім дэюцца высокія ацэнкі. Толькі што гэта засведчылі і ўдзельнікі міжнароднага семінара перакладчыкаў беларускай літаратуры. На інтэрнацыянальным вечары ў Доме літаратара пра міжнародны аўтарытэт нашай літаратуры вядомы ў свеце славіст Вацлаў Жыдліцкі гаварыў такое, што ад пачуцця гордасці за наша мастацкае слова камяк падступаў да горла. Таму часам дзіўна чытаць, што мы самі пішам пра нашу сучасную літаратуру. Ну, скажам, вось такія пасажы: «Мы падмывалі мастацкае пісьмо дыпламатычным і ўсё рабілі дзеля таго, каб яму, без'языкаму пісьму, не сустрэлася ніякай перашкоды». «Мы, сучасныя мастакі, не стварылі такіх эмацыянальна-горкіх старонак, бо мы бяліся шчыра пісаць «для сябе», мы заўсёды дыпламатычна пісалі «для народа». «Наша творчасць нагадвае нерушэчную дрыгву, якую не здолее асушыць і самая заўятая мялярацья». «...чытачу стала не патрэбнай наша літаратура. Шырокі пакупнік абыходзіць паліцы з нашымі кнігамі, і дарма заклікаць яго да нацыянальнай свядомасці». Дапуская, што паважаны мною пазт Л. Дрэнько-Майсюк наўмысна завастрае праблему, каб па-добраму раздзяліць сваіх калег, беларускіх пісьменнікаў, абудзіць у іх творчую злосць. Можна, і так, можа, але ж словы сказаны няслухныя, бо — пра ўсю літаратуру, пра ўсіх пісьменнікаў і іх творчасць агулам. І не бяруць беларускіх кніг пакупнікі, аказваецца, не таму, што ўжо колькі пакаленняў чытачоў не могуць ці не хочуць чытаць па-беларуску, а таму, што беларускія пісьменнікі не па-майстэрску і няшчыра, дыпламатычна пішуць. Перабіраю ў памяці імёны тых, што працуюць (або зусім нядаўна працавалі) у беларускай літаратуры: Мележ, Быкаў, Брыль, Крапіва, Куляшоў, Пысін, Чарнышэвіч, Лулскаюў, Панчанка, Танк, Гаўрусёў, Макаль, Вярцінскі, Сіпакоў, Берадулін, Бураўкін, Бічэль-Загнетва, Васілевіч, Кудравец, Адамчык, Пташніцаў, Чыгрынаў, Дудароў, Янішчык — спынюся, хаця спісак можна значна прадоўжыць. Няўжо ўся іх творчасць падыходзіць пад такую ацэнку? «А ён мае права на сваю думку!» — чую голас нібыта ў абарону дэмакратыі і публічнасці. Бясспрэчна, мае! У кожнага з нас — сваё разуменне і ўяўленне, свой мастацкі густ, свая культура, свой характар, свае адносіны да свету рэчаіснасці, у тым ліку і да літаратуры, у якой ты працуеш. Іншая рэч — якая выказваецца думка, ці справядлівая?

(Заканчэнне на стар. 4).

УСЕ КНІГІ—У ГОСЦІ

Кожны, хто прыйдзе ў гэтыя дні ў выставачную залу мініскага Дома кнігі, абавязкова знойдзе для сябе тэму ці цікавае. 28 настырчына тут адкрылася Усесаюзнае кніжныя выстаўка, прысвечаная 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. У экспазіцыі прадстаўлена каля дзвюх тысяч твораў, вылучаных цэнтральнымі і рэспубліканскімі выдавецтвамі за апошнія гады.

Віднае месца займаюць кнігі, выдадзеныя да юбілею,

творы класікаў марксізму-ленінізму. Шырока прадстаўлена навукова-тэхнічная літаратура, даведнікі, падручнікі, энцыклапедычныя выданні. Мастацкая літаратура і публіцыстыка, кнігі па мастацтве, аб прыродзе і спорце, фотаальбомы — з усім гэтым можна пазнаёміцца на выстаўцы.

У адкрыцці выстаўкі прыняў удзел сакратар ЦК КПБ В. А. Пячэніцаў.

БЕЛТА.

ВЫКОНВАЎСЯ УПЕРШЫНЮ

Канцэртную залу Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі запоўнілі выкладчыкі, студэнты, аматары музыкі. Такую павышаную цікавасць выклікала незвычайная праграма канцэрта. Выпуснікі Маскоўскай кансерваторыі імя П. І. Чайкоўскага (клас прафесара Т. Нікалаева) лаўрэат Усесаюзнага конкурсу піяніст Антон Батагоў выконваў цыкл класіка сучаснай французскай музыкі Аліўе Месіяна «Дваццаць поглядаў на аблічча дзіцяці Ісуса».

Гэты цыкл, напісаны ў 1944 годзе, актуальны і сёння, калі над чалавецтвам нависла небяспена спусташальнай вайны. Мова музыкі нампазітар (дарэчы, у наступным годзе яму бу-

дзе 80 гадоў) гаворыць пра веліч і прыгажосць чалавека, пра унікальнасць яго жыцця на зямлі, пра непарунае адзінства чалавека з прыродай. Ідэя вялікай любові да чалавека — галоўная тэма гэтага буйна-маштабнага твора, які гучыць больш за дзве гадзіны.

Трэба сказаць, што выканаўца глыбока адчуў стыль і музычную мову нампазітара і перадаў найтанчэйшыя нюансы твора. Дзякуючы Антону Батагоў мінчане пазнаёміліся з адметным фартэпійным цыклам, які ўпершыню выконваўся ў нашай краіне цалкам.

Л. МАТУКОўСКАЯ,
педагог БДІ.

Адказны момант

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 3).

У перадавым артыкуле тэарэтычнага і палітычнага часопіса ЦК КПСС «Коммунист» (№ 15 за гэты год) гаворыцца: «Заўсёды, усюды і ва ўсе часы былі людзі, якія працавалі шчыра, сумленна, з поўным усведамленнем сваёй мастакоўскай і сацыяльнай адказнасці. Як былі, зразумела, і тыя, хто выкарыстоўваў свае здольнасці і таленты дзеля найблізкай выгады, атрымання званняў і пасадаў, ахвотна ўслужваючы ўсяму, што мае сілу».

Несумненна, што і праўда і справядлівасць — вось у такім поглядае на стан рэчаў у галіне мастацкай літаратуры, а не ў агульным ахайванні і нігілістычным закрасліванні духоўных набыткаў нацыі.

Увогуле, мы прапускаем міма ўвагі і не рэагуем на спробы прынізіць на старонках рэспубліканскага друку нашу літаратуру, хаця такія спробы ідуць у разрез з палітыкай партыі, з партыйным стаўленнем да мастацкай творчасці, да нацыянальнай культуры. Так, месяцы тры назад у газеце «Знамя юности» з «крытычнымі нататкамі» аб сучаснай беларускай літаратуры выступіў чытач Мікола Шалаягоў. Яго нататкі суб'ектыўныя і досыць сумбурыя, блытаня, але за ўсім сумбурам выразна праступае пэўная пазіцыя. Нашу літаратуру ён увесь час называе не беларускай, а «белорусскоязычной», — як быццам ёсць яшчэ нейкая беларуская іншамовная, «иноязычная» літаратура. Пра «белорусскоязычных» пэстаў і пісьменнікаў Шалаягоў піша як пра ворагаў таленавітай маладой літаратуры. Якую ён называе «срэдняй» і якая хоча вырвацца з тэматычнай і ідэйнай абмежаванасці. З якой канкрэтна? З нацыянальна-патрыятычнай тэматыкі і нацыянальна-патрыятычнага ідэйнага ўзроўню. Чытаем: «авторы, якія робяць... в национально-патриотической теме, сейчас, как говорится, «на коне» — они и редакторы издательств и журналов, они и удостоены званий и премий. Они — литературную власть республики предрекли». «Но что делается в республике? Творчество А. Рязанова, отмеченное как значительное в Москве, Риге, Вильнюсе, Тбилиси, творчество его последователей не только по возможности всячески игнорируется, замалчивается, но и при каждом, даже неудобном случае, оскорбляется». Действуют они по принципу: «не пушчат!» Так і напісана — чорным па белым: усе ў СП БССР кіруюцца адным прынцыпам — не пушчаць!.. Такія напеленыя небяліцы, такія сапраўды абразлівыя для нашай літаратуры і пісьменніцкай арганізацыі выдумкі. А мы маўчым, хаця ведаем, што ніхто ў нас пэста Алеся Рязанова і не зацікавае, і не абражае, калегі да яго ставяцца з павагай, ён рэгулярна выступае ў друку, выдае кнігі, актыўна працуе як перакладчык... Чаму ж ніхто з пэстаў і крытыкаў не даў водпаведзь гэтай спробе адкалоць Рязанова ад сям'і пабрацімаў, выдаць яго за нейкага пакутника? Наогул — не даў ацэнку гэтай публікацыі, у якой іранічна-высаканмерна гаворыцца аб нацыянальна-патрыятычнай тэме ў беларускай літаратуры? І не спыталі мы ў маладзёжнай газеце, а што яна проціпаставіць нацыянальна-патрыятычным матывам у літаратуры? Антынацыянальныя і антыпатрыятычныя? Дык ужо і так дасягнулі ў гэтым антыпатрыятычным кірунку мяжы кажучы, прыкметных поспехаў!.. Хочацца думаць, што выхаванне архаізаў і не помянуў свайго роду-племні Івану не з'яўляецца праграмай устаноўчай камсамольскай газеты. Сказана ж з самай высокай трыбуны: дэмакратызацыя і галоснасць — не анархія — не ўсёдазвольнасць. Чытач — ён вельмі розны: разумны і не ўсім, сціплы і нахабны, сумленны і подлы, культурны і цынчны і г. д. Цяпер многія хочучы скарыстаць сітуацыю, каб задаволіць свае непамерныя эгаістычныя амбіцыі, заявіць пра сябе, вылезці наперад — хаця б і за кошт адступлення ад маральных прынцыпаў і ідэалаў грамадства, за кошт аплявання ўсіх і ўсяго.

Яшчэ адзін прыклад таго, калі мы маўчым там, дзе маўчаць нельга. У апошні час у друку вядуцца спрэчкі наконт

асвятлення пэўных перыядаў, этапаў і эпизодаў нашай айчынай гісторыі, — спрэчкі, якія закранаюць і пытанні метадалогіі, навуковых прынцыпаў і падыходаў да асвятлення далёкага і не так далёкага мінулага. Надзвычайная і актуальная сёння праблема, асабліва, бадай, для Беларусі, дзе справа гістарычнай і нацыянальнай самасвядомасці працоўных — у вялікім запушчэнні, мабыць, большым, чым у любой рэспубліцы Саюза. Між тым, усе мы выдатна разумеем, што клопаты пра выхаванне патрыятызму — рэч зусім марная, калі яны не будуць клопатамі пра выхаванне ў шырокіх масах народа, асабліва ў моладзі, гэтай самай гістарычнай самасвядомасці. Нядаўна на старонках газеты «Известия» мы прачыталі наступныя, вельмі ўражлівыя радкі:

«Надо сказать прямо: удар, нанесенный исторической науке, его последствия можно сравнить с теми бедами, которые принесла нашей экономике лысенковщина. Некоторые академики от общественных наук принесли обществу не меньше вреда, чем те, кто сокрушал в свое время генетику».

Некаторыя беларускія гісторыкі лічаць, відавочна, што сказанае пра гістарычную навуку ў краіне — беларускай гістарыяграфіі — не датычыць. Нават слабыя спробы зірнуць на гісторыю Беларусі хоць трохі па-новаму, як і спробы крытыкі ў іх адрас, яны сустракаюць, што называецца, у штыкі і, больш таго, мяркуючы па некаторых рэспубліканскіх выданнях, пераходзяць у франтальны наступ. А што ж мы, пісьменнікі, — як мы рэагуем на гэта? Што гаворым у адказ? Дзе наша агульная грамадская думка? Чаму мы аператыўна не рэагуем — на сходах і ў сваім пісьменніцкім друку — на іх выступленні? Чаму мы чытаем іх і маўчым?

Сакратарыят наладзіў на сваім пасяджэнні абмеркаванне творчасці пісьменнікаў гістарычнай тэмы — трохі раней У. Арлова, а нядаўна — К. Тарасова, — што дало мажлівасць сказаць і пра стан гістарычнай навуцы ў Беларусі, але — у самым агульным плане і ў вузкім коле; а трэба — каб і канкрэтна, падрабязна, і — з удзелам шырокага прадстаўніцтва пісьменнікаў, крытыкаў, навукоўцаў — людзей і дасведчаных, і нераўнадушных да таго, якой падаецца на свет наша гісторыя. Дык дзе ж наша ініцыятыва? Няўжо не ясна, што трэба збірацца і гаварыць? Што, інакш, наша маўчанне прыдае сілы і ўпэўненасці рэтраградам ад гістарыяграфіі і ўмацоўвае іх закаслелыя дагматычныя пазіцыі?

ХАЦЕУ Былі, нарэшце, выказаць некаторыя канкрэтныя меркаванні і прапановы па ўдасканаленні работы творчых секцый нашага саюза, яго камісій, яго падраздзяленняў з іх грамадскімі севеатамі і праўленнямі. Скажу адразу, што я загадваю адкідаю як непрыемальны і проста несур'ёзны скептычныя заявы накшталт: а навошта нам гэтыя экіцы ці камісіі наогул? Усё адно, маўляў, ніхто не хоча на іх пасяджэнні хадзіць, ніхто не хоча, каб там яго творы слухалі, як і не хоча абмяркоўваць там іншыя пытанні. Ці так гэта — што ніхто не хоча? А можа, усё-такі ў многіх такое жаданне абудзілася б, але мы, г. зн. кіраўнікі секцый і камісій, проста не ўмеем наладзіць работу, зрабіць яе цікавай?

Нядаўна газета «Московский литератор» паведаміла, што ад-

былося пасяджэнне Савета па нарысе, публіцыстыцы і дакументальнай прозе Маскоўскага аддзялення СП РСФСР, на якім вельмі актыўна было абмеркавана такое антыбюракратычнае пытанне: «Как мы пришли к тому, что нам надо снова возродить гласность?» Дык востры скептыкам я хачу сказаць: пастаўце на пасяджэнне секцыі нарыса і публіцыстыкі пытанне накшталт гэтага, разашліце пісьменнікам запрашэнні — і тады мы пабачым, прыйдуць яны на яго абмеркаванне ці не.

На маю думку, творчая секцыя, г. зн. жанравае аб'яднанне пісьменнікаў, — форма ўдала знойдзена, яна апраўдае сябе там, дзе ў кіраўнічае бюро секцыі ўваходзяць энергічныя, сур'ёзныя, надзеленыя пачуццём адказнасці за довер таварышаў і сяброў людзі. Вядома, трэба падумаць, як падняць вышэй аўтарытэт секцыі і яе бюро. Адным з такіх рычагоў можа быць істотнае павышэнне ролі секцыі ў справе прыёму ў Саюз пісьменнікаў. Увогуле наконт прыёму ў саюз хачу падкрэсліць наступнае: трэба, каб бюро секцыі больш уважліва і клопатліва ставіліся да лёсу таленавітых маладых людзей. Дагэтуль нярэдка як было? Ёсць у каго з маладых майстар-апяхун — і яго кандыдатура разглядаецца на секцыі і праходзіць. А няма — то можа і гадамі не разглядацца, паколькі сам малады, па выхаванасці і прыроднай сціпласці, заявы ў саюз не падае. Але ж апяхун павінен быць адзін — клопат пра літаратуру, пра таленты, якія здольныя яе ўзбагаціць. Вазьміце, для прыкладу, лёс некаторых нашых крытыкаў. Калі мы сустракаем пад артыкулам прозвішча Міколы Ермаловіча ці, скажам, Анатоля Сідарэвіча — мы адразу ж хапемся чытаць, мы ведаем, што гэта будзе, па-першае — прафесійна, а па-другое — цікава, бо — самастойна, востра, выклікае на спрэчку, на роздум. Яны даўно прысутнічаюць у нашай крытыцы, у нашай літаратуры, і іх прысутнасць — досыць адчувальная, прыкметная, на іх звяртаюць увагу, да іх голасу прыслухоўваюцца, пра іх публікацыі абавязкова гавораць. Дык чаму ж яны дагэтуль не з'яўляюцца членамі нашага саюза? Ах, таварыш Ермаловіч не нясе заявы? А ён сам ніколі яе не прынясе — калі нават яму дасць бог і да ста гадоў дажыць. За што ж мы крыўдзім сваёй няўвагай таленавітых калегаў?

Вельмі запушчаны ў нас участак работы — ушанаванне памяці пісьменнікаў, выдання і прапаганда творчай спадчыны. І гэта пры ўсім тым, што мемарыяльная камісія СП працуе бадай больш актыўна за ўсе іншыя камісіі. Трэба абследаваць, у якім стане знаходзяцца магілы пісьменнікаў — ці не запушчаны, ці не трэба паставіць неабходныя помнікі? У якім стане былыя сядзібы — родныя гнёзды пісьменнікаў, мемарыяльныя дошкі і іншыя памятныя знакі. Ці ўсюды яны ёсць і дзе іх трэба паставіць. Дзе, у якіх гарадах трэба мець помнікі вялікім дзеячам нашай культуры, дзе трэба назваць вуліцы і плошчы іх імёнамі. У нас гэта ўсё нават іхч належным чынам не вывучана, як-то кажуць, не ўзята ўсё на ўлік. Само сабой — не прадумана пытанне аб збіранні і публікацыі творчай спадчыны многіх і многіх пісьменнікаў, аб вяртанні некаторых імён у гісторыю літаратуры і іх твораў чытачам, як гэта было нядаўна зроблена нарэшце ў дачыненні да Алеся Гаруна.

Падобная праблема наспела ў нас і ў справе літаратурных узаемасувязей з іншымі рэспублікамі і краінамі. З кожным годам аб'ём гэтай работы нарастае — работы вельмі важнай і ў культурным і ў палітычным плане, ігнараваць яе мы ні ў якім разе не можам, а сіла на яе практычна часам проста не хапае, фізічных сіл. У некаторых іншых рэспубліках (Украіна, Узбекістан, Арменія) ёсць спецыяльныя замежныя камісіі ў штаце апарату СП, хоць невялікія. Ці дадуць нам для гэтага хоць 1—2 штатныя адзінкі — не ведаю, раздзельнае штатнае цяпер зусім не ў модзе — усё наадварот. Значыць, трэба шукаць іншыя, унутраныя рэзервы. Напярэдадні пэўнай рэарганізацыі і абнаўлення форм работы знаходзіцца наша Бюро прапаганды мастацкай літаратуры. Дзейнасць Усесаюзнага бюро і праблемы, якія ўзніклі ў гэтай арганізацыі, былі не так даўно разгледжаны на сакратарыяце СП СССР; сакратарыят прыняў адпаведную пастанову, якая, натуральна, датычыць і нашага бюро і выкананне якой патрабуе значнай перабудовы, у многім іншага, новага падыходу і разумення задач па прапагандзе літаратуры. Асноўны сэнс гэтых пераменаў у тым, каб падняць ідэалагічны і мастацкі ўзровень прапаганды, каб падпарадкаваць усю гэту работу справе маральнага і эстэтычнага выхавання працоўных, і, груба кажучы, каб перасталі глядзець на Бюро прапаганды як перш за ўсё на лёгкі спосаб паправіць сваё матэрыяльнае становішча. Формы работы па прапагандзе літаратуры, зведзеныя сёння да трох-чатырох, могуць і павінны быць непараўнальна больш разнастайныя.

АСОБНАЕ, вялікае і вельмі важнае пытанне — наша супрацоўніцтва з выдавецтвамі, нашы абавязкі і нашы правы ў гэтых адносінах. Ну, правоў, скажам шчыра, амаль ніякіх, апрача права прасіць, хадайнічаць, пісаць чалавечыя планы. Рэальныя правы былі б тады, калі б у нас было сваё выдавецтва «Савецкі пісьменнік» — як на Украіне і ў некаторых іншых рэспубліках. Асабіста я перакананы, што ўтварэнне такога выдавецтва — справа ва ўсіх адносінах разумная, мэтазгодная і наспелая, для яе вырашэння наступіў сам час. Рашаецца яна проста і ўжо знаёмым, правяраным спосабам: трэба пакінуць за выдавецтвам «Мастацкая літаратура» выданне класікі, перавыдання, пераклады, а рэдакцыі новай арыгінальнай літаратуры ўсіх жанраў аддзіліць і з іх стварыць пісьменніцкае выдавецтва — так, як гэта ёсць у Маскве, дзе «Художественная литература» выданнем новых арыгінальных твораў амаль не займаецца, а «Советский писатель» амаль не выдае выбранных твораў. Наколькі лягчэй і эфектыўней было б Саюзу пісьменнікаў уплываць на літаратурны працэс — для карысці справы!..

Але пакуль дойдзе да вырашэння гэтага пытання аб выдавецтве «Савецкі пісьменнік», хацеў бы выказаць адно пажаданне, адну парадку нашым сябрам — кіраўнікам існуючых выдавецтваў. Я не ведаю, як яны ажыццяўляюць ідэі перабудовы ў сваёй сферы, але вельмі добра было б, каб іменна беларускія выдавецтвы паказалі прыклад гэтай перабудовы і знайшлі спосаб арганізаваць справу так, каб рукопісы новых, таленавітых кніг ішлі ў набор «залежнай вуліцай» і своечасова — не праз 2—3 гады, а праз 3—6 месяцаў — наступалі ў кнігарню. Ну, няўжо гэта нельга зрабіць — пры ўсёй жорсткасці сістэмы планавання? Упэўнены, што можна. Цвёрды план пакінуць за класікай, за перавыданнямі — за тым, што можна прадугледзець наперад і што дае асноўныя грошы выдавецтву. Што ж да новых арыгіналь-

ных кніг — тут трэба радыкальна і рашуча спрасціць іх дарогу ад рукапіса да чытача. Два-тры словы пра нашы выданні — органы СП БССР. Як удасканаліць работу іх калектываў і рэдкалегій, работу з аўтарамі, каб забяспечыць выданню больш высокай ідэйна-мастацкай ўзровень, зрабіць яго больш змястоўным, больш цікавым, больш сучасным? Пакуль што, на вялікі жаль, дух перабудовы на старонках нашых пісьменніцкіх выданняў адчуваецца слаба. Чаму так доўга мы раскачваемся, у чым тут завяздка, дзе прычыны такой нашай непаваротлівасці і заспакоенасці — адказаць не проста. Адно ясна, што калі праз колькі дзесяткаў гадоў нашчадкі пагартуюць нашы часопісы за 1987 год — яны не скажуць: так, у гэты год абзначыўся рэзкі, рашучы пералом у поглядах на жыццё і літаратуру, у разуменні задач, што стаяць перад пісьменнікам, у падыходзе да многіх тэм, у выбары праблематыкі, у самой танальнасці пісьма. Не скажуць, што ў гэты год пачаліся інтэнсіўныя ідэйна-маральныя пошукі, адпаведна ім — стыльвія, пошукі, якія б адпавядалі духу перабудовы, часу рэвалюцыйных пераменаў.

Вельмі сур'ёзна стаіць сёння пытанне аб рэабілітацыі літаратурнай моладдзі. Вядома, што наогул моладзь ніколі раней не задавала столькі клопату грамадству, як цяпер, у наш час. У значнай меры гэта датычыць і творчай моладзі, і нашы пачаткоўцы — тут не выключэнне. Мы хочам, каб да іх як мага хутчэй прыходзіла грамадзянская і літаратурная сталасць, сацыяльная, ідэйная і маральная спеласць. Ці ім дапамагчы ў гэтым? Ці ўсё мы, старэйшыя, робім для гэтага? Ці не мог бы больш рабіць у гэтых адносінах наш Савет ветэранаў вайны і працы — праз вечары-ўспаміны, праз сардэчныя, шчырыя гутаркі з пісьменніцкай моладдзю на самыя розныя тэмы з жыцця краіны і нашай літаратурнай гісторыі? Саюз пісьменнікаў узяў пад сваё крыло сталічнае аб'яднанне ці таварыства маладых літаратараў, у якіх — поўна ўсякіх задум і планаў; яны збіраюцца на сходку, на абмеркаванне творчасці сваіх сяброў і іншых спраў, — але амаль ніякай цікавасці да іх з боку старэйшых, нават у камісіі па рабоце з маладымі, пад чыёй непасрэднай апекай таварыства знаходзіцца. Гэта нікуды не вярта. Сёння пытанне работы з моладдзю — ключавае, і падключыцца да гэтай работы — найпершы абавязак кожнага старэйшага, вопытнага літаратара. Менавіта таму гэта пытанне і разглядалася на нядаўнім пасяджэнні прэзідыума СП БССР.

У нас пачынае выходзіць новы грамадска-палітычны і літаратурна-мастацкі часопіс для моладзі на двох мовах — «Крыніца» («Родник»). Ясна, што з першых сваіх крокаў ён павінен стаць баявой трыбунай беларускай камсамоліі ў цэлым і маладой беларускай літаратуры ў прыватнасці. Трэба, каб ён адрозніваўся ад старога, належную вышыню, загуцаў і прывабіў маладых чытачоў рэспублікі ды і ўсёй краіны.

КЛОПАТАУ у нас, літаратараў, як бачым, — вельмі многа. А дзе іх сёння — зададзім сабе ж пытанне — менш! Няма такой мясіны і такога калектыву ў краіне, дзе б не адчувалася вялікай занепакоенасці поступам перабудовы. Бесклапотнага жыцця не стала — або хутка не стане там, дзе яно яшчэ назіраецца. У пісьменнікаў яго не павінна быць ніколі. У сапраўдных пісьменнікаў. Бесклапотны пісьменнік — нонсенс, бяссэнсіца, абсурд. Ісціна старая — як гэты свет, але з тых, што патрабуюць, каб іх паўтаралі.

ЦІ КАЛЕКТЫЎ ВІНАВАТЫ?

Апошнім часам, як ніколі раней, рэспубліканская прэса надае вялікую ўвагу становішчу ў Гомельскім абласным драматычным тэатры. Наўрад ці ёсць патрэба нагадаць, што пісаў Р. Ярохін у «Советской Белоруссии», Т. Арлова і Г. Колас у «Ліме», альбо што казаў М. Яромненка ў інтэрв'ю часопісу «Коммунист Белоруссии»... Коротка змест публікацый можна падсумаваць так — тэатральная грамадскасць б'е тры-вогу.

Сцвярджаюць, што кожны калентый варты свайго кіраўніка. Але хіба вінаваты каленты, калі яму прызначылі кіраўнікоў, прымым выпадковым, якія па асаблівых і прафесійных якасцях не маюць права на лідэрства? Хіба вінаваты каленты, калі галоўны рэжысёр запрашае ў тэатр сваіх сяброў і «выбівае» для іх кватэры — у той час, як тыя, хто паспяхова працуе 5, 7, 9 і больш гадоў, на «птушыных правах» жывуць у інтэрнатах? Хіба каленты вінаваты, што тэатр ліхаманіць ад шматлікіх праверак і рэвізій самых розных органаў, у тым ліку і АБРСУ?

Віносіць «смецце з хаты» — не самы прыемны занятак. Але галоўны рэжысёр тэатра Г. Прымак вельмі часта гаворыць нам пра сумленне і чэснасць, а на справе пастаянна пагарджае гэтымі прынцыпамі. Што тычыцца ўласна творчасці, дык са з'яўленнем новага галоўнага паняцця «добра» і «дэман» дзіўным чынам перабліталіся і нярэдка зусім кепскія спентакі выдаюцца ледзь не за ўзор сучаснага тэатральнага мастацтва. Усе творчыя пытанні вырашаюцца па прыказу Г. Прымака. Пазбаўлены магчымасці працаваць рэжысёр В. Бартош — і ніхто не нясе адказнасці за прастой зольнага мастана. Па віне кіраўніцтва тэатра не мае нармальнага ўмоў для працы і другі рэжысёр — Я. Натопай, спентакі якога нарыстаюцца глядацкай увагаю і высока ацэнены тэатральнай крытыкай. Хіба не бестантоўнасць і знявага — пазбавіць нас, удзельнікаў спенталя «Спартыўныя сцэны 1981 года», большасцю галасоў ухваленага мастацкага савета, свята прэм'еры?

Я працаваў з Г. Прымаком у двух спенталях і ўсё больш пераконваюся, што ён не валодае метадамі работы з актэрамі. Рэжысёрскія прычыны рэжысёрскай бездапаможнасці ператвараюцца ў скандалы, якія спусташаюць артыстаў. Г. Прымак аблішчае адно, а робіць нешта зусім процілеглае; прымае паставаў «непрызнанага генія», а па сутнасці, руйнуе тэатр.

15 настрычніка адбыўся сход творчага калектыву тэатра, на якім прысутнічалі прадстаўнікі Міністэрства культуры рэспублікі, Саюза тэатральных дзеячаў, абшчына і гаркома КПБ. Я прапанаваў выказаць недавер галоўнаму рэжысёру. Прапанову падтрымалі многія мае налегі, але канчатковага рашэння і на гэты раз вырашылі не прымаць...

Звяртаючыся ў газету «Літэратура і мастацтва», хачу асабліва падкрэсліць наступнае. Вось ужо чатыры гады мы адчуваем нейкі незручымы фармізм у стаўленні адпаведных інстанцый да прызначэння кіраўнікоў нашага тэатра. Між тым, нявырашанасць галоўнай кадравай праблемы вядзе за сабой усе астатнія беды, і нельга змагацца з вынікамі, не выкарыстаўшы прычыну. Мяркую, наступны час канкрэтна дапамагчы нам, а не абмяжоўвацца набітнімі размовамі.

А. РУБЦОУ,
акцёр Гомельскага абласнога драматычнага тэатра.

г. Гомель.
АД РЭДАКЦЫІ. Замест каментарыя мы вырашылі працягваць адну са сваіх нядаўніх публікацый, а менавіта, вытрымку з адказаў кандыдата мастацтвазнаўства Т. Арлова на анкету «ЛіМа», прысвечаную пачатку новага тэатральнага сезона: «Спатрэбілася пяць везедай камісій у Гомель, крытычныя выступленні ў «Ліме», «Гомельскай праўдзе», «Советской Белоруссии», каб даказаць галоўнаму рэжысёру Г. Прымаку яго мастацкую бездапаможнасць і абараняць правы зняважаных ім творчых работнікаў... Ці варты такі «ўпарты чалавек» тых матэрыяльных і маральных выдаткаў, у якія ён нас уцягнуў?»

Сапраўды, ці варты? Калі ўлічыць, што і везедай камісій ужо не пяць, і крытычных выступленняў у друку набыла...

◆ ЧЫТАЧ СТАВІЦЬ ПЫТАННЕ...

ТУТА ПА ЗЯЛЁНАЙ ВУЛІЦЫ

У кожнага з нас, мінчан, свой Мінск, горад былых руін і сённяшніх сонечных праспектаў. Ён бесперапынна расце, і на месцы драўляных, аджыўшых свой век будынкаў узнікаюць шматпавярховыя гмахі. І вось калі мы складваем рэчы і пераязджаем у новыя кватэры, хочацца памянуць добрым словам нашы старыя дамы і вуліцы, дзе жылі бацькі, якіх ужо няма, дзе адбыліся падзеі, якія ўжо ніколі не паўтарацца, дзе кожны метр зямлі, кожнае дрэва нясе ў сабе памяць аб людзях, з якімі сутыкнула цябе жыццё.

У гэтым кароткім лісце я за-

крану толькі адну праблему, якая тычыцца Кастрычніцкага раёна, часткі Мінска, прыкладна акрэсленай Магілёўскай вуліцай, вуліцамі Чкалава, Аэрадромнай і веткай чыгункі. Разам з успамінамі дзяцінства і юнацтва прыходзяць на памяць цяністыя, нібы садовыя алеі, вуліцы, якія стваралі атмасферу душэўнага спакою, забудаваныя аднапавярховымі дамамі (дарэчы, частка іх ужо знесена, а другую чакае тая ж доля). Слонімскай і Уфымскай, Пензенскай і Грамадскай вуліцы. Каштаны, ліпы, бярозы і сады, сады, сады... Вяспной квітнела ўсё наваколле.

Наступіў час зносу старых дамоў. Што ж, горад расце, шматпавярховыя гмахі наступаюць на колішнія амаль вясковыя ўскраіны. Але трэба ўлічваць не толькі тое, што мы набываем пры зносе, але і тое, што страчваем.

Давайце сядзем у чацвёрты нумар аўтобуса і праедзем некалькі прыпынкаў уздоўж вуліцы Жукоўскага. Цяпер гэта вуліца падзяляе раён на дзве паловы — старую і новую. Вось вам і відавочная розніца: па адзін бок — сады, па другі — славуць бетонныя «далаглады». Можна бясконца доўга спрачацца аб якасці аднолькава-панельнай архітэктуры, але гаворка зараз не пра яе. Сярод новых дамоў захавалася толькі мізэрная колькасць той разна-

стайнай зелені, што была тут раней (ды й то быццам па недаглядзе). Кожнае дрэва, кожны куст быў узрошчаны тут рукамі былых жыхароў. Няўжо ім яны былі больш патрэбны, чым нам? Кволя дзеці, што саджаюць навабелы на вывернутай пры будаўніцтве гліне, прымаюцца цяжка. Колькі ж спатрэбіцца часу, настойлівасці і сродкаў, каб хоць неяк ажыцвіць гулькія і пустыя двары?! Здаецца, што нікога, а ў першую чаргу праектантаў і будаўнікоў, гэта пытанне не датычыцца.

Астатняя «зялёная» палова нашага раёна яшчэ стаіць. Які лёс мы ёй угадуем?

П. БАЯНКОУ,
інжынер.

г. Мінск.

◆ ПРОСІЦЬ ДАПАМОГІ...

МАЎЧЫЦЬ ГАРМОНІК...

Дарагая рэдакцыя! Звяртаюся да вас за дапамогай.

З маладых гадоў іграю на гармоніку. І вось мой «саматарскі» (саматужнай вытворчасці) гармонік, адслужыўшы мне больш за 30 гадоў, замоўк. Трэба замяніць акорд. У горадзе такі рамонт зрабіць не могуць. Замяняюць і настройваюць толькі адзінаквыя галаснікі-«пі-

шчыкі» (са спісаных гармонікаў).

Я звяртаўся з просьбай да дырэктараў фабрык музінструментаў: Шуйскай, Тульскай, Маладзечанскай. З Маладзечна адказалі так: «Заказаў не прымаем», запчасткі не высылаюць. Астатнія фабрыкі ўвогуле маўчаць. А гармонік — прыгажун, лёгкі вагою і ў рабоце. Я пры-

вык да яго, не магу выкінуць яго на сметнік. Ды і навошта, калі з новым акордам ён паслужыць мне спраўна да канца маіх дзён.

Я магу купіць новы гармонік. Але мне дарагі мой. Вельмі прашу паспрыяць, каб таварышы з Маладзечанскай фабрыкі музінструментаў выслалі мне накладной платай акорд (Г-25х25-IV-1). Можна з рэгістрамі, можна і без рэгістраў, толькі чатырохгалосы. Добра было б ад новай мадэлі гармоніка «Нарач». Можна, у парадку выключэння, як ветэрану

і інваліду Вялікай Айчыннай вайны.

А заадно хачу праз газету паставіць такое пытанне. Чаму не прадаюцца свабодна запчасткі (акорды) да мехавых язьчковых музінструментаў (гармонікаў, баянаў, акардэонаў)? Чаму ніводная фабрыка ў Саюзе не прымае заказаў на рамонт гэтых інструментаў? Яшчэ ж прыгодныя інструменты, а з-за адсутнасці акордаў ці галасавых планак выкідаюцца на сметнік. Гэта марнатраўства.

А. СУЛЕЦКІ.

г. Віцебск.

◆ ЗВЯРТАЕ УВАГУ...

ЧАМУ НЯМА ПОПЫТУ?

Вярнуўся з вандроўкі па кнігарнях Маладзечна і Вілейкі. Калі ў Маладзечне я знайшоў нямала дзіцячых кніжак, якія з прыемнасцю будуць гартаць і дзеці Новай Вільні («Стары конь», «Жыў на свеце дзівак»), дык у Вілейцы карціна сумная. Пра адзін слоўнік там нават не чулі, дзіцячых кніжак няма, беларускія кнігі ў абедзюх кнігарнях стаяць у тры рады, прычым у апошнім радзе схаваны навінкі. Знайшоў там «Кар'ер» Быкава. Папытаўся

пра «Знак бяды» — гэта быў прыемны сюрпрыз для наведвальнікаў Нававіленскай кнігарні. Прадаўшыца адказала, што гэтай кнігі яны наогул не атрымлівалі і адарыла мяне камплімантам, што я — першы пакупнік, які цікавіцца беларускай літаратурай. Быў першым заўсёды прыемна, але і адказна. Я ўдакладніў, колькі ж год яна працуе ў кніжным гандлі, на што атрымаў адказ: «Ужо восем!» — «Тады вы памыляецеся, бо я пяты ўжо раз у вашай кнігарні».

Наогул, інфармацыя ў вашых

кнігарнях, як неаднойчы пераконваўся, надта слабая. У нас кнігарні штомесяц атрымліваюць спіс кніг кожнага выдвецтва, што выходзяць з вытворчасці ў наступным месяцы. Прадаўцам застаецца толькі пазначыць, калі яны паступілі. Варта ўпарадкаваць і выкладку кніг на паліцах, выдаць каталогі старых выданняў, бо прадаўцы не адрозніваюць скарбаў ад кніг выпадковых.

І вось на што яшчэ варта звярнуць увагу. У адной з вілейскіх кнігарняў ёсць даволі вялікі аддзел скупленай літаратуры. Некалькі гадоў назад я знаходзіў там вельмі патрэбныя выданні, у тым ліку і Лукаша Калюгу, і кнігі Л. Арабей

пра Цётку, і М. Гарэцкага на рускай мове, і «Лісткі календара» М. Танка. На гэты раз у аддзеле — нічога беларускага. Не скупляюць, бо кажучы, няма попыту. Гэтым самым перакрэсліваецца абарот усяго вартаснага, што было надрукавана на беларускай мове. Як пераарыентаваць гандляроў? Можна, варта пры выданні каталога беларускіх кніг адзначыць усё вартаснае, што выйшла за 1945—1985 гады, пазначыць, што варта скупляць, за што можна запрапанаваць двойны ці трайны намінал? Праца гэтая карпатлівая, але неабходная. Тады мо і попыт будзе.

Валдас БАНАЦІС,
урач.

г. Н. Вільня.

◆ ДЗЕЛІЦА НАВІНОЙ...

У ГОНАР ПЕРШАДРУКАРА

Хачу падзяліцца з чытачамі «ЛіМа» прыемнай весткаю. Я звярнуўся ў адпаведны інстанцы з пісьмом, у якім пісаў, што Міністэрства фінансаў СССР выпусціла больш за 20

розных памятных рублёў, прысвечаных юбілеям А. Пушкіна, Д. Мендзялеева, Юрыя Гагарына, Івана Федарова, Бардзінскай бітвы і г. д. І гэта вельмі добра. Я прапанаваў,

каб Міністэрства фінансаў і Дзяржзнак СССР выпусцілі ў зварот памятны рубель, прысвечаны 500-годдзю з дня нараджэння ўсходнеславянскага першадрукара Францыска Скарыны. Не так даўно я атрымаў ліст з Міністэрства фінансаў СССР, падпісаны намеснікам начальніка Дзяржзнака А. І. Мусатавым:

«Галоўнае ўпраўленне Дзяржзнака Мінфіна СССР па-

ведамляе, што Ваша прапанова аб выпуску ў 1990 годзе памятнай манеты вартасцю 1 рубель, прысвечанай 500-годдзю Францыска Скарыны, будзе ўстаноўлена парадкам вынесена на разгляд пры фарміраванні тэматычнага плана на наступныя гады».

Я. СЯРОЖКІН,
рабочы.

г. Орша.

◆ ПРАЦЯГВАЕ РАЗМОВУ...

СУМНЫ ЮБІЛЕЙ

Ёсць юбілей вялікія, меншыя і малыя. Ёсць і такія, што праходзяць незаўважна, не пакінуўшы следу ў сядомасці людзей. Пра адзін такі і хачу нагадаць.

12 лістапада 1982 г. у «Літаратуры і мастацтве» пад назвай «Альпіністы штурмуюць помнік» быў змешчаны ліст А. Чысцякова. У публікацыі ішла гаворка пра выкарыстанне будынка былога касцёла ў вёсцы Плябань пад Маладзечна ў якасці «скальнага стадыёна». Аўтар акцэнтаваў увагу на тым, што стары касцёл цяпер не толькі як помнік архітэктуры, але і мае гістарычнае значэнне: пад час паўстання 1863—1864 гг. у ім знаходзіўся склад зброі паўстанцаў; «побач на могілках пахаваны ўдзельнікі паўстання, якія загінулі ў няроўным баі з карнымі войскамі каля маёнтка Свечкі».

Тады ж Мінскі аблвыканком паведаміў, што ва ўпраўленні культуры «распрацоўваецца перспектыўны план рамонтна-рэстаўрацый і выкарыстання помнікаў архітэктуры на 1981—1985 гг., дзе будучы ўлічаны ўсе нявыкарыстаныя помнікі вобласці, у тым ліку касцёл вёскі Плябань».

17 лістапада 1985 г. мне самому «пашчасціла» сустрэць каля касцёла «альпіністаў», якія праводзілі трэніроўку на яго сценах. Гэты выпадак змусіў мяне да напісання ліста ў «ЛіМ», які і быў надрукаваны ў штодзённым ліста за 4 красавіка 1986 г. пад назвай «Тры гады абцяжання». «Альпіністамі» аказаліся члены секцыі горнага турызму пры Беларускай тэхналагічным інстытуце. Зрэшты, што вінаваціць гэтых «хлопцаў і дзяўчат, калі яны прыстасавалі для заняткаў любімым відам спорту «безгаспадарчую» будыніну? Ці ж маглі яны ведаць пра існаванне паставы № 25 Мінскага аблвыканкома ад 17 сакавіка 1981 г.? Пра непасрэдную сустрэчу з горнымі турыстамі на пасяджэнні секцыі высветлілася, што і ў гэтым ліку меры цікавіць пытанне захавання спадчыны, і

многія з іх згодны былі прыкласці свае рукі да таго ж плябанскага касцёла.

Аднан і другая публікацыя ў «Ліме» нічога не дала.

А між тым маладыя архітэктары В. Гліннік і Г. Левіна «самапасама» узяліся за стварэнне праекта рэстаўрацыі былога касцёла ў вёсцы Плябань. Была выканана эскізная яго частка, у якой прапанаўвалася стварэнне мемарыяльнага комплексу — касцёл, будынак плябані і брацкая магіла паўстанцаў на могілках. Па праектных падліках архітэктараў уся (!) праекціраваная і вытворчая праца — ад першага штрыха на ватмане да апошняй рыдлёўкі лісну на добраўпарадкаванні тэрыторыі — магла б каштаваць толькі 27 тыс. рублёў. Пры выкарыстанні добраахвотнай дапамогі, накітавалі прапановы членаў секцыі горнага турызму БТІ, гэта сума магла б быць і яшчэ меншай.

Варта тансма сказаць, што энтузіястамі-добраахвотнікамі пачалося добраўпарадкаванне брацкай магілы паўстанцаў на плябанскіх старых могілках. Думаецца, што з дапамогай Маладзечанскага раённага таварыства аховы помнікаў удацца давесці гэтую справу да ладу. Але архітэктурны помнік рукамі адных энтузіястаў не дужаць: трэба і будаўнічыя матэрыялы, і механізмы, і праца кваліфікаваных спецыялістаў, ды і гаспадар будынку патрэбны.

Хацелася б ведаць, як сябе пачувае «перспектыўны план рамонтна-рэстаўрацый і выкарыстання помнікаў архітэктуры вобласці на 1981—1985 гг.», што распрацоўваўся ва ўпраўленні культуры Мінскага аблвыканкома? Ці памятае хто ў тым жа аблвыканоме пра пастанову № 25 ад 17 сакавіка 1981 г.? Што сказаць хлопцам і дзяўчат з секцыі горнага турызму БТІ, якіх цікавіла: чаму тыя «салідныя дзядзькі», што «ганялі» іх некалі з плябанскага касцёла, ужо пяць гадоў не парупіцца пра яго стан?

Паважанае рэдакцыя, можа, для пачатку адзначыць пяцігоддзе з дня публікацыі ў штодзённым ліста газэты пра стан плябанскага касцёла? 12 ж лістапада не за гатары.

Ігар ЧАРНЯУСКІ,
начальнік аддзела археалагічных даследаванняў Спецыялізаванага навукова-рэстаўрацыйнага вытворчага аб'яднання «Белрэстаўрацыя».

«Пела бура табе песні...»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1).

сакавіка 1918 г., Гартны заклікаў рабочых і сялян Беларусі да ўзброенага адпору нямецкім захопнікам. Гэты артыкул быў адказам на заклік Леніна, Камуністычнай партыі «Сацыялістычная Айчына ў небяспецы».

Інтэлектуальніцкія пазіцыі Гартнага выяўляліся ў артыкулах, у якіх падкрэслівалася імкненне беларусаў да адзінства з рускім народам, гаварылася пра неабходнасць саюза Беларускай Саветскай Рэспублікі з РСФСР, прапагандаваліся ідэі Саветскай улады. У мэтах вызвалення Беларусі з-пад нямецкай акупацыі Гартны заклікаў беларусаў да разгортвання партызанскай і падпольнай барацьбы.

У шэрагу вострых памфлетаў, сатырычных вершаў, фельетонаў Гартны выкрываў беларускіх радаўцаў, іх палітычнае крэда. У фельетоне «Беларусы», у байцы «Рак, Заяц і Варонка» аўтар з'едліва высмейвае халопскую пакорлівасць скірмунтаў, алексюкоў, варонкаў і ім падобных перад нямецкім імперыялізмам. За гэта яны называлі Гартнага «зраднікам беларускай справе», «беларускім большавіком».

У гэты ж самы час кіраўніцтва Паўночна-Заходняй вобласці, якое недаацэньвала нацыянальнае пытанне, не ішло на кантакты з Белнацкомам, а яго друкаваны орган «Дзянішчу» незаслужана шальмавала, абвінавачваючы яе ў нацыяналішавінізме. Зразумела, што гэта балюча кранала нацыянальныя пачуцці такіх людзей, як Гартны, якія былі адданы Саветскай уладзе і завабам сацыялістычнай рэвалюцыі.

У кастрычніку 1918 года Прэсненскі райком партыі Масквы прымае Гартнага ў члены РКП (б). У лістападзе 1918 г. у Маскве была створана Беларуска-РКП (б) і выбрана яе бюро, у склад якога ўвайшоў і Гартны.

Партыя большавікоў рэкамендавала кандыдатуру пісьменніка на пасаду старшыні першага Саветскага ўрада Беларусі. На і з'ездзе Кампартыі Беларусі Гартны быў выбраны ў склад ЦБ КП(б)Б. Аднак адразу на пасяджэннях ЦБ пры арганізацыйным афармленні і стварэнні БССР паміж Гартным і членамі ЦБ па некаторых пытаннях узніклі спрэчкі, якія вынікілі з нявольнасці і Гартнага і яго апанентаў. Разам з гэтым у смаленскіх таварышаў на чале з А. Мясніковым часам не халала вытрымкі, царпення і аб'ектыўнасці ў вырашэнні спрэчных пытанняў. З думкамі Гартнага, які настойліва абараняў левінскую палітыку па нацыянальна-дзяржаўнаму будаўніцтву, кіраўнікі Паўночна-Заходняга аб'ёму не лічыліся (нагадаем, што яго дзелавыя спрэчкі з імі пазней несправядліва пачалі кваліфікаваць як «супраціўленне большавіцкім мерапрыемствам пры канструванні саветскага ўрада Беларусі» і як дзеянні «злоснага нацыяналіста»).

У пачатку 1921 г. Гартны вярнуўся з Заходняга фронту, прыехаў у Мінск і актыўна ўключыўся ў дзяржаўнае і культурнае будаўніцтва рэспублікі, працуючы на адказных пасадах.

Ён першы з беларускіх пэтраў адлюстравваў велічыня і бурлівасць падаеі Кастрычніка, у славі герояіку і пафас бараць-

бы, небывалы энтузіязм стваральнай працы саветскага чалавека. Яго радаваў і захапляў грандыёзны размах аднаўленчых работ у нашай краіне:

То не вецер у пушчы гудзе,
То не хвалі на моры бушуць —
То грамады працоўных людзей
Сабе лепшую долю будуць.
(«Будаўненне»).

Творчыя пошукі Ц. Гартнага ў прозе былі падпарадкаваны таму, каб стварыць праўдзівы вобраз новага чалавека. У свой час вялікай папулярнасцю ў чытачоў карыстаўся раман «Сокі цаліны» (1914 — 1929), у якім паказаны шляхі фарміравання характару рабочага-рэвалюцыйна-ра Рыгора Нязвычнага, дадзены карціны заводскіх падаеі, узняты глыбінныя працэсы народнага жыцця. Вобраз камуніста-рэўкомаўца Платона Гічка створаны ў апавяданні «Больш за ўсіх». Герой вылучаецца сваёй настойлівасцю ў дасягненні мэты, сваёй адданасцю справе рэвалюцыі. Асабістыя інтарэсы ён падпарадкоўваў грамадскім. У зборніках апавяданняў «Трэскі на хвалях» і «Прысады» пададзена цэлая галерэя вобразаў новых саветскіх людзей, у асноўным вясковыя актывісты: Андрэя Камля і Плахі, Герасіма і Несцера Грэбняў, Астапа і інш. Вобраз чалавека актывісткі жыццёвай пазіцыі Якава Гузіка створаны ў апавяданні «Гаспадар».

Пісьменнік паспрабаваў свае творчыя сілы і ў драматургіі. У свой час на сцэне БДТ з поспехам ішла яго драма «Сацыялістка». Драма «Хвалі жыцця», п'есы «На стыку» і «Дзве сілы» ставіліся ў туртках мастацкай самадзейнасці.

У перыядычным друку Гартны выступаў таксама з працамі манаграфічнага характару, з літаратурнымі аглядамі і крытыка-біяграфічнымі нарысамі. Да такіх артыкулаў належаць «Янка Купала», «Пушкін і Вяземскі» і інш. У пачатку 30-х гадоў пісьменнік вывучаў творчасць Адама Міцкевіча і яго сувязі з рускай і беларускай літаратурай, нейкі час працаваў у Інбелкульце. Адначасова быў членам калегіі Гістпарты, а ў лістападзе 1923 года Прэзідыум ЦБ КП(б)Б зацвердзіў новы склад Гістпарты на чале з Жылуновічам-Гартным. Гістпарт ЦК КП(б)Б пад яго кіраўніцтвам збіраў і сістэматызаваў матэрыялы і дакументы па гісторыі КП(б)Б і рэвалюцыйным руху ў Беларусі. У 20-я гады Гартны-гісторык напісаў і апублікаваў шэраг артыкулаў пра барацьбу за Кастрычнік у Беларусі. Многія падаеі і факты, пра якія ён пісаў, асветляліся ўпершыню і пры адсутнасці неабходных архіўных дакументаў і беднасці фактычнага матэрыялу, пры недастатковым веданні і выкарыстанні левінскай тэарэтычнай спадчыны. У такіх умовах даводзілася карыстацца асабістымі ўспамінамі, супастаўляць часам супярэчлівыя факты і рабіць адпаведныя вывады. Навуковай жа падрыхтоўкі Гартны не меў. І таму пры асветленні асобных гістарычных фактаў і праблем ён несвядома дапускаў некаторыя памылкі і недакладнасці. Праўда, сам прызнаваў іх і даваў ім самакрытычную ацэнку.

У гэты самы час асобныя памылковыя, а часткова і няўдалыя фармулёўкі ў працах літаратараў ці гісторыкаў вульгарызатары і дагматыкі выкарыстоўвалі як зручны момант, каб узвесці паклёп на таго ці іншага добрасмленнага працаўніка. Паспешлівыя, неабгрунтаваныя ацэнкі нярад-

ка прыводзілі да адміністрацыйных і іншых санкцый. Нешта падобнае здарылася ў перыяд так званай «тэатральнай дыскусіі» 1928 года, за ўдзел у якой Цішкі Гартнаму было абвешчана партыйнае спаганненне.

На жаль, склалася так, што сёння мы забыліся на шмат якія старонкі біяграфіі вядомага літаратурнага дзеяча. Напрыклад, у сувязі з 15-годдзем творчай дзейнасці Ц. Гартнага Наркамасветы БССР прадставілі і 31 снежня 1923 года пленум ЦБ КП(б)Б пастанавіў: «прывесці тав. Жылуновічу званне народнага паэта Беларусі». Аднак адпаведнай урадавай пастановы так і не з'явілася. Відэочна, што для гэтага былі пэўныя прычыны, але якія? Гэта застаецца загадкай. Аднак неўзабаве, у чэрвені 1924-га, Жылуновіч быў выключаны з партыі на 1 год «за адраванасць ад мас і абыяцельскую псіхалогію». Ён абвінавачваўся ў тым, што ўдзельнічаў у пахаванні з царкоўнымі ўшанаваннямі свайго швагра і... прыстойна адзязваўся (звычайна ён хадзіў у капелюшы, з гальштукам).

Гартнага абвінавачвалі ў многіх грахах і ў большасці несправядліва. Тэндэнцыйнае і абсурднае, напрыклад, сцвярджэнне, што ён, Гартны, «увес час арыентаваўся на буржуазны захад у процівагу Саюзу ССР, хваліў буржуазную культуру...» Аднак уся літаратурная спадчына Гартнага, у тым ліку і яго публіцыстычная дзейнасць, абвяргаюць такое абвінавачванне.

Паўстагоддзя мінула са дня смерці Цішкі Гартнага, але толькі цяпер ён усведамляецца нам ва ўсёй глыбіні і разнастайнасці яго таленту, з усімі яго ўзлётамі, памылкамі і сумненнямі. Мы яшчэ і сёння вельмі мала ведаем Гартнага-публіцыста. З першых дзён Саветскай улады і да канца 20-х гадоў ім напісана некалькі соцень публіцыстычных твораў разнастайных у жанравых (артыкулы, нарысы, фельетоны, агляды, рэцэнзіі) і тэматычных адносінах. Гартнаўскія артыкулы і сёння ўяўляюць сабой страсны публіцыстычны і філасофскі рэпартаж пра той час. У іх знойдзеш багаты матэрыял для асветлення гісторыі нашага народа і краіны ў 20-я і першай палове 30-х гадоў. Яны чакаюць свайго даследчыка. Наогул варта зазначыць, што як мастацкія, так і публіцыстычныя творы Ц. Гартнага — жывое сведчанне нашай эпохі.

Жыццё пісьменніка абарвалася ў росквіце яго творчых сіл. Ён загінуў у гады парушэння дэмакратыі і законнасці, не дажыўшы нават да 50-ці гадоў. Але як бы ні ставіўся да Гартнага лёс, мужнасць ніколі не пакідала яго. Незадоўга перад смерцю ён напісаў радкі шчырай сыноўскай любові і адданасці свайму народу і Радзіме:

Табе, саветская Радзіма,
Я працу і душу аддаю...

І ёсць нешта знамянальнае ў тым, што 100-годдзе з дня нараджэння выдатнага сына Беларускага народа Цішкі Гартнага — стойкага барацьбіта за Саветскую ўладу і сацыялістычную Айчыну — супала са слаўным 70-годдзем Вялікага Кастрычніка. Міжволі згадваюцца радкі Янкі Купалы з верша, прысвечанага Цішкі Гартнаму: Пела бура табе песні, Думкі бурныя будзіла.

Аляксей КЛАЧКО,
кандыдат
філалагічных навук.
г. Мінск.

НЕ ДУМАЮ, што мае асабістыя сустрэчы з Цішкі Гартным маюць якое-небудзь значэнне, ды не так і многа іх было. Што магло быць агульнага ў дваццацігадовага ці крыху больш «малоднякоўца», які робіць першыя крокі ў літаратуры, і ў масцітага пісьменніка і дзеяча дзяржаўнага маштабу, на дваццаць гадоў старэйшага за мяне? У студэнта першага курсу універсітэта і акадэміка ву-

гаворка яго пасавала да нетаропкай разважнасці і дакладнасці думкі, выказанай ёмка і лаканічна. Невысокага росту, каржакаваты, як кажучы, зграбна скросны, заўсёды акуратна апрануты ў замежны вопратку (жыў жа ў той Нямецчыне больш як год!), у капелюшы, у круглых акулярах, белым глянцавым каўнерыкам і гальштукам, як тады было модна, «матыльком». Ён сапраўды меў выгляд у поўнай

ДЗВЕ СУСТРЭЧЬ

чопага? Не падзяляю я і такой «канцэпцыі», што, маўляў, чалавек пазнаецца ў няшчасці і, перакруціўшы гэтую пагаворку ў дапасаванні да Цішкі Гартнага, мудрагеліста высноўваюць, што калі чалавек атуланы арэалам славы, дык ён трымае сябе як бог, недасяжна і непрыступна, а калі ён скінуты з прастола, развенчаны, дык ён становіцца чалавечым, падобным на самога сябе.

Вы сустракаліся з рабочым чалавечым, які доўгія гады свайго жыцця правёў за варштатам ці ля станка? Ён негаваркі. Машына, праца ля станка не любяць гаваркі. Вось гэтыя засяроджанасць, разважлівасць, задуманасць і нетаропкасць у размовах — якасці не толькі дадзеныя прыродай чалавеку, яго непаяўторнай індывідуальнасці, гэта яшчэ і жыццёвы і прафесійны набытак. Вось гэтыя асабістыя якасці ў поўнай меры былі ўласцівы і Цішкі Гартнаму. І

меры інтэлектуальны, выгляд вучонага або дзеяча неабякога маштабу. Але адметная рыса, якая многіх насцярожвала, — гэта адсутнасць мімікі на твары. Акруглы твар яго з праніклівымі ўдумлівымі вачамі з-пад круглых акуляраў быў нерухомым. І толькі зазірнуўшы ў яго праніклівыя, удумлівыя вочы, пачуўшы яго роўны голас з капільскім «пранонсам» (усе капільны гавораць крыху ў нос), адчуеш добразычлівасць і цеплыню мудрага і добрага чалавека, які ведае, што азначае мудрасць жыцця.

А дабраце яго душы, уважлівасці да маладых пачынаючых літаратараў многія маладыя коўцы, хто пачынаў першыя крокі, хто выдаваў першую кніжку, абавязаны былі, як і я, і захаваць на ўсё жыццё памяць аб гэтых сустрэчах.

Аду з такіх сустрэч хачу прыгадаць і я, праўда, не ў

«Час дарма не прападзе...»

Лісты Цішкі Гартнага да М. Мароза

Эпістальная спадчына Цішкі Гартнага невялікая: некалькі паштовак у «Нашу Ніву», некалькі пісьмаў — выпадковым адрасатам, пісьмаў з Берліна і некалькі пісьмаў, на рускай мове да Клейнбарта Л. М.

Найбольш цікавыя з іх — пісьмы з Берліна. У канцы 1921 г. Ц. Гартны быў накіраваны туды для наладжвання друкавання беларускіх кніжак. З Берліна ён піша М. І. Марозу, у паўнаважнаму беларускага прадстаўніцтва ў Маскве. Пропануем іх увазе чытачоў «ЛіМа».

Пісьмы надрыхтавала да друку і прынесла ў рэдакцыю незадоўга да свайго смерці дачка Ц. Гартнага Г. Жылуновіч.

Арыгіналы іх захоўваюцца ў архіве.

● Братка Міхаська!
Твае лісты ад 31/X і 1/XI дастаў і нясказна ім рад. Рад таму вельмі, што вы ў Маскве ўзяліся за выдавецкую справу. Кніжка, кніжка і кніжка. На ёй трымаецца культура, а на культуры — усё іншае. А як пагляджу на выдавецкую справу немцаў, дык ажно жахаюся: колькі ў іх кніжак, як прыгожа выданы, як дзяшавы! Што ж за дзіва, што ў немцаў так расквечена культура! Рад я і вай працы пры тэатры. Толькі што датыча друку, та хача вы там не надрукуйце таго, што прыйдзеца мне надрукаваць. А каб ведаць, што я друкую, чытай ты кожны раз даклады, якія я пішу Ігнатоўскаму!

* Глаўнейшая рэч у тым, што разме(не)ных грошы хопіць на трошкі выданняў. Дзве часткі рукапісаў прыйдзеца вязаць назад, калі вы там не дастанеце новых асігновак.

Братка, прызнай аб маёй жонцы і напішы мне. Я ад яе дастаў ліст за 20/X. За гэты час можна сем раз памерці і столькі ж равоў... ну, можа, менш... ускрэснуць... Пішы, пішы, хоць пяць слоў, але кожны тыдзень.

Вельмі нядобра, што няма як прыслаць табе чаго-колечы. Але, здаецца, хутка гэта можна будзе зрабіць: наша місія ўжо абвясціла правільны прыняццё пасылка, і я мо збярэся што-колечы прыслаць. Паведамлі, ці атрымалася пасылка ад мяне з

выдавецкіх сценах, а некалькі іншага характару. Было гэта, здаецца, у 1928 годзе, а можа, і ў дваццаць дзевятым. У Беларускай дзяржаўнай універсітэце вучылася тады шмат пісьменнікаў — маладнякоўцаў: Александровіч, Дудар, Зарэцкі, Крапіва, Глебка, Бобрык, Туміловіч, Хурсік, Вішнеўская, Пфляумбаум, Чарнушэвіч, Трус, Дарожны, Броўка, Якімовіч, Хведаровіч, Ларчанка, Кляшторны, Фамін, Скрыган і іншыя.

І была ў БДУ такая групка студэнтаў, выхадцаў з нэпаўскага асяроддзя, чыноўніцка-мяшчанскіх колаў былога Мінска, якая была прасякнута вялікадзяржаўна-шавіністычнымі настроямі, усяляк трэцірава-ла, зневажала, высмейвала студэнтаў-маладнякоўцаў, высмейвала беларускую мову і літаратуру, наладжвала абструкцыі выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры. На чале гэтай групкі палітычных хуліганаў стаяў нейкі Снацкі. Вядома, былі прыняты адпаведныя меры па аздараўленню абстаноўкі. Адною з такіх мер было выступленне пісьменніка-акадэміка Цішкі Гартнага, а ў прыдачу да яго былі пасланы Глебка і Я. Папулярнасць Цішкі Гартнага сярод студэнтаў была такой вялікай, што актыва зала ўніверсітэта ў старым яго памяшканні на былым Земляробскім завулку (будынак былога Камерыйнага вучылішча) не ўмяшчала ўсіх жадаючых прысутнічаць студэнтаў розных факультэтаў.

Я сядзеў і слухаў яго прамову і назіраў, з якой увагаю пры поўнай цішыні ў перапоўненай зале слухалі яго прысутныя. Слакойна, не павышаючы голасу, роўна і разважліва, ён гаварыў аб заваяванні Савецкай улады ў галіне будаўніцтва сацыялізму, аб ленинскай нацыянальнай палітыцы, аб росце беларускай культуры, мастацтва і літаратуры, аб тых вялікіх і пачэсных задачах, якія дазваляюць вырашаць тым, хто сёння знаходзіцца ў сценах першага ў гісторыі Беларусі ўніверсітэта, аб той вялікай справе, якую з'яўляецца братняй дружба паміж народамі, якія населя-

юць нашу краіну, аб той шкодзе, якую нашаму грамадству, нашай моладзі, нашай будучыні прыносяць нацыянальная няроўнасць або варожасць, рэжым буржуазнага нацыяналізму або вялікадзяржаўнага шавінізму, што сцены ўніверсітэта, яго аўдыторыі павінны быць праветраны чыстым паветрам Кастрычніцкай рэвалюцыі, чыстым паветрам савецкага сацыялістычнага светапогляду...

Я слухаў яго роўную спакойную прамову і думаў. Як мог гэты чалавек, які скончыў усяго толькі Капыльскую двухкласную школу, які халіў удосталь бяды і голаду, холаду і знявагі чалавечай годнасці, узняцца так высока ў сваім разумовым, у сваім духоўным інтэлектуальным развіцці? Гэта выступаў сапраўдны акадэмік, сапраўдны грамадскі дзеяч. Доўга не змаўкалі аўдыторы. Закрануў ён сваёй шчырасцю і пераканальнасцю юныя душы студэнтаў. Мы з Глебкам чыталі вершы. Доўга нас не адпускалі. І ніколі больш не адпускалі ў сценах нашага роднага і праслаўленага ў часе ўніверсітэта заганныя з'яві, аб якіх гаварылася вышэй.

Дадому вяртаўся пехатой, тады не вельмі густа было тых машын: цяпер каля любога завода машын стаіць у сто разоў больш, чым тады каля будынка ЦВК і Саўнаркома на плошчы Свабоды. Прайшлі колькі крокаў моўчкі пад уражаннем вечара, сабраліся развітвацца, а Зміцер Хведаровіч і кажа:

— То, можа, зойдзем да мяне, яшчэ ранавата ды і галодныя ж, пэўна...

Гэта сказана было цёпла, хоць і без усмешкі. Толькі па інтанацыі яго голасу можна было адчуць, што гаворыцца гэта шчыра, а не ў адзінку прыстойнасці. Жыў ён у Доме Саветаў, што на рагу вуліц Леніна і Карла Маркса. Якім жа гасцінным і простым быў за сталом гаспадар. І якую ветліваю і простаю жанчынай была яго жонка Надзея Сцяпанавіч. «Дзядзька Цішка», як любілі звалі неафіцыйна гаспадара, сам амаль што не піў, так для прыліку падніе да рота чарку, затое мы па-

стараліся на радасцях...

У пачатку 1931 года я пераехаў у Маскву. Некаторы час правучыўся на апошнім курсе Літфака МГУ, пасля ў аспірантуры пры тэатральным інстытуце, а вясною 1933 года быў пераведзены ў аспірантуру Дзяржаўнай Акадэміі мастацтвазнаўства ў Ленінград.

Гады маладыя лятуць хутка, а яшчэ хутчэй змяняюцца падзеі. Культ асобы Сталіна балюча адбіўся на працэсе культуры і творчага развіцця рэспублікі. Многія былі абвінавачаны ў буржуазным нацыяналізме, рэпрэсаваны. Многія былі ашальмаваны крытычнымі крыкунамі, якія нажывалі кар'еру на цкаванні і паклёнічкіх практыкаваннях у друку, на сходах. Я памятаю, як цкавалі Міхась Зарэцкі і яго раман «Крывічы», як абвінавачвалі яго ва ўсіх смаротных грахах. Я чытаў той раман Зарэцкага. Гэта была першая спроба стварыць гістарычны раман з жыцця беларускага народа ў старажытныя часы, і пераканаўся, што нічога нацыяналістычнага, нічога антыгістарычнага і тым больш антысавецкага ў рамане не было. Аднак Міхась Зарэцкі, горадасць тагачаснай прозы і наогул нашай літаратуры быў выключаны з партыі. Тое ж самае адбылося і з З. Жылуновічам, які... «меў шэраг паліт. памылак нацыяналіст. характару, за што ў свой час крытыкаваўся сав. грамадствам, а ў 1931 выключаны з ВКП (б)». (БелСЭ, т. 3 стар. 367).

Аднак гэтая цяжкая падзея ў жыцці чалавека, аддаўшага ўсяго сабе справе будаўніцтва сацыялізму, будаўніцтва сацыялістычнай культуры сваёй рэспублікі, не зламала яго веры ў будучыню. Ён піша раман «Перагуты» (1935), у якім адлюстравана жыццё беларускай вёскі ў перыяд калектывізацыі. Глыбока рэалістычны, праўдзівы, прычыпова партыйны гэты твор сведчыў аб значным росце пісьменніка, аб незгасальнасці яго творчага духу і таленту.

На працягу больш трох год ён вядзе грамадскую работу

на заводзе імя Кірава ў Мінску, адначасова збіраючы багаты матэрыял для новага рамана. Ён палюбіўся, гэты сціплы і спакойны чалавек-пісьменнік, і партыйным кіраўнікам і прафсаюзным працаўнікам завода за сваю разумную і бескарысліваю дапамогу ім у рабоце ў выданні заводскай газеты, у творчай працы маладых рабочых, якія спрабавалі свае сілы ў літаратуры, адным словам, стаў сваім чалавечкам у любым цэху, у клубе, а то і на кватэрах у рабочых.

Вынікам гэтай дружбы з калектывам завода з'явіліся кнігі «Наступ на горны» і «Гоман зарніц».

Пра гэта ўсё я даведаўся ад самога Зміцера Хведаравіча ў Ленінградзе ў 1934 годзе. А прыязджаў ён па запрашэнню кінастудыі «Беларусьфільм», яна зацікавілася матэрыяламі аб жыцці і працы завода, над якімі Цішка Гартны працаваў некалькі год, і частку якіх змясціў у перыядычным друку і ў асобных выданнях.

У тых гадах ў акадэміі працаваў беларускі паэт, былы кіраўнік нашумевшай «Літаратурнай камуны», а ў аспіраванне час прафесар і віцэ-прэзідэнт акадэміі Паўлюк Шукайла, а ў навукова-даследчых інстытутах акадэміі працавалі аспіранты: у кінаінстытуце Бобрык і Бандарына, у тэатральным — я, а на кінастудыі загадчыкам сцэнарнага аддзела працаваў беларускі пісьменнік Ілары Барашка.

Пасля сваёй працы на кінастудыі Цішка Гартны часта заходзіў да нас у акадэмію, бывалі зрэдку і мы ў яго ў гасцініцы. Любіў ён у вольную часіну летнім адвечоркам прайсціся па вуліцах прыгожага і непаўторнага Ленінграда, па набярэжнай красуні-Нявы, міма помніка Пятру I, Адміралцейства, міма велічнага Зімянага, часта прыгадваў свае нялёгкае гады жыцця і працы ў Ленінградзе. У гэтых прагулках часта суправаджаў яго і я, або адзін, або з жонкай Наталляй Вішнеўскай, або з мілай шчабятухай экспансіўнай Зінай Бандарынай, або ўсёй кампаніяй збіраліся на кватэры ў нашага кіраўніка прафесара Шукайлы.

— Гляджу я на вас, — гаварыў Зміцер Хведаравіч, — і душа радуецца. Канчайце вы тут свае навукі, аспірантуры, дацэнтуры, прафесуры і рушце дадому, на Беларусь — поле дзейнасці неабсяжнае, ёсць дзе прыкласці і рукі, і розум... Туды, на берагі Дняпра ці Нёмана, трэба і студыю перацягнуць, лягчэй будзе свае фільмы рабіць...

Мы згадаліся з ім, а ў душы думалі: «Дзяржаўны чалавек і без усялякіх чыноў падзяржаўнаму мысліць»...

— Дзядзька Цішка, а як у вас са сцэнар'ем? —

— Думаю, адужаю, хоць справа новая і нялёгкая... — і крыху падумаўшы: — Абавязкова адужаю...

Так яно, відаць, і было б... Чалавек такой цвёрдай і непахіснай волі і веры ў свае сілы і ў сілы розуму і таленту ўсё пад сілу.

У адзін з вечароў, прагульваючыся па набярэжнай Нявы, я асмеліўся задаць Зміцеру Хведаравічу пытанне, якое мучыла мяне даўно.

— Прабачце, Зміцер Хведаравіч, даўно мучыць мяне недаўменне з прычыны ўсяго таго, што адбылося з вамі. Жывучы апошняй чатыры гады ў Маскве, а цяпер у Ленінградзе, мы крыху адсталі ад беларускага жыцця... Як магло гэта ўсё стацца?

Крыху памаўчаўшы, нібы збіраючыся з думкамі, Цішка Гартны сказаў:

— Вось вы, маладыя, ведаеце, чаго вы хочаце, куды вы ідзеце, перад вамі ясна і простая дарога — балшак, адным словам... Я ж шмат гадоў блукаў упоцёмку, пакуль знайшоў дарогу да праўды, да ленинскай партыі, з якой звязаў назаўсёды сваё жыццё, бо толькі дзякуючы ёй, дзякуючы Леніну існуе Савецкая дзяржава — Беларусь... А тое, што здарылася са мной, з'ява хоць і брыдка, але часова, я быў большавіком-камуністам, я ім і застануся да канца. Рабочаму чалавеку галоўнае — праца, а яе ў мяне хапае...

Можа, мне здалася, але ў словах яго я адчуў глыбока захаваны, глыбока затоены боль...

Алесь ЗВОНАК.

Берліна, у якой я табе гальштук выслалі.

Пішы, што чуваць у Мінску. Тут я як за сцяною і вымушана старанна вучыцца арыентавацца ў заходняй палітыцы. Жыву затворнікам. У вольны час вучу нямецкую мову, чытаю белгвардзейскія газеты зрэдку і думаю аб Савецкай Беларусі неспіхана.

Ну, кланяйся ўсім таварышам, як у Маскве, так і ў Мінску.

Зычу паспешнай працы. Твой Цішка.

Берлін, 5/XII-1921 г.

Братка Міхаіл!

Дастаў ад цябе ліст, пісаны 10/XI. Рад яму. Ды чаму ж не радавацца, калі ён адзін прыносіць з сабою вестачку з дарагой бацькаўшчыны і ад дарагіх людзей. Ведаеш, ты сваімі лістамі да мяне адзін падтрымліваеш так патрэбную для мяне духова-ідэйную сувязь. Здаецца, што больш нікому (ды мабыць так і ёсць) няма ніякага дзела да таго, што я тут сяджу і духова цярглю ўсё ж для вялікай ідэі культурнага адраджэння беларускага працоўнага народа. Ніхто, апроч цябе, ні вестачкі, ні слаўца не пасылае — хоць задушыся ў гэтай Нямецчыне. Што ж, няхай. Справа не ў многасці, а ў вытрываласці і настойнасці малых лікам. Хай думаюць і робяць, хто хоць — там, у Мінску, ну а я настойваю на адным, не прарывай хоць ты са мной сувязі, і мя з табою мусім да канца цягнуць вазложаныя барацьбою з цемняю заданні. Зможам, братка!

Вось ты ўжо, напэўна, маеш

лісты мае аб тым, што грошы размяняны. З усіх мільёнаў царскіх — выйшла 1.200.000 мар. На гэтыя грошы я сумею аддрукаваць толькі 100 аркушаў — кніжак 8—9. А ў мяне ёсць рукапісаў на 300 аркушаў. Значна, не хопіць грошы вунь колькі. Гэта дзякуючы затрымцы з вясны ажно. Вось, браток, прылажы ўсе старанні, каб яшчэ дастаць хоць царскіх мільёнаў 50—60. Яны тут (на нашу бяду) ізноў падняліся вартасцю.

Каб лепей было арыентавацца пры хадайніцтве аб новай асігноўцы, я хутка высылалю падрабязгову даклад. З даклада ўсё будзе відаць...

Трэба сказаць, што тут варункі для друку цяжкія: няма паперы — амерыканцы скакупаюць, дзякуючы дарагавізне свайго долара. Але ўсё-такі друкаваць можна, і мы вось-вось пачынаем друк.

Ты паштурхай праз Унешторг, каб мне літоўскае аддзяленне хутчэй пераслала разменныя грошы; а то вось цэлы месяц, а мо і больш, яно не перасылае іх у Берлін і гэтым валтузіць страшэнна працу. Я ўжо патрабую адзін з Грынбергам², а яны ўсё не шлюць. Проста злосць бярэ.

Пакуль не паштурхай з Масквы — дык таксама і не мянялі доўга. Падгані як мага хутчэй. (Не трэба, ужо не трэба. Дастаў вестку, што перасылаюць. Зміцер).

Прашу цябе, пішы мне часцей: хоць па некалькі слоў, але кожны тыдзень. Паведамлі, як з тэатрам, як з маёю чысткаю ў партыі, як з друкам кніжак у Маскве і ў Мінску. Адным словам, пішы аба ўсім.

Таксама паведамі, як з маёй жонкаю, і пашлі ёй гэты кавалачак паперкі. Што чутно ў Капылі, у Мінску і ў Маскве? Кланяйся ўсім знаёмым.

Твой Зміцер.

Берлін, 16/XII-21 г.

Братка Міхаіл!

Як бачыш, працы частку ўсё-такі я зраблю. Частку таму, што ўся цяганіна з грашмі вельмі многа адняла сіл і часу. Цяпер, калі ўжо нарэшце відавочна стала, што здарма турбаца не астанеца — якраз страшэнна многа адыме гэтае турбацы таннасць нямецкай маркі. Яшчэ тады, калі толькі я прыехаў у Берлін, марка была напалову даражэй, чым к пачатку працы... Антанта сцягнула ўсё золата, і папяровым грошам няма забяспекі. Вось зараз пайшлі гутаркі пра мараторыум для Германіі — бач, аб адсрочцы і палёгчы плацяжу кантрыбуцыі. Гэта на нямецкую валюту зрабіла крыху будзёраішы ўплыў. Аднак нельга чакаць падарожжэння маркі — занадта ўжо агульная сітуацыя прывяла яе ў таннасць, падняўшы кошт на жыццёвыя рэчы. Жыццё становіцца ў Нямецчыне з кожным днём даражэй і даражэй. Даражэ яда і адзенне. З-за гэтага час ад часу вынікаюць галодныя непарадкі. Усё гэта перашкодзіць нармальнаму жыццю, а значыць, і нармальнаму ходу ўсякай працы. Ільчочнак³, сядзячы ў Мінску і маючы справу са Стронгіным⁴, думае, што ён бы і тут, у Нямецчыне, усё б зрабіў бы рэз-два. Напэўна, яго думкі падзяляе яшчэ хто-кольвек, найбольш той, хто разглядае заграўніцу, як Слуцк з Мін-

ску, ці яшчэ прасцей. Ну, але што ж ім парэзіць. Разглядаць заграўніцу з печы ў доме — не тое, што быць заграўніцаю і мець справу ў ненармальным становішчы, якое ўсё яшчэ цягнецца пасля вайны. Можа здарыцца так, што прыйдзецца яшчэ калі зачым ехаць заграўніцу — трэ будзе дэлегаваць Ільчочка.

Ну, але гэта я так сабе, зусім не па злосці, якой я не маю да яго.

Скажу, што твае апошнія лісты (ад 30/XI) вельмі суцэшылі мяне тым, што робіцца ў вас. Безумоўна, калі праца пашырылася так, то выйдзе добры плён. Вельмі цешыць мяне студыя і тэатр. Адабраю тваю рашучую тактыку: без яе санлівы Мінск нічога б не зрабіў бы. Братка, і далей не глядзі на Мінск: там вельмі асяржоны людзі і калі што трэба зрабіць — дык паўгода думаць мучыць. Толькі на другіх нагаворваць любяць. Што датыча опернага тэатра, та я сказаў бы, што ён вельмі патрэбны, толькі сумляваюся, ці вытрымае ён, пайшоўшы на самааплачу. Трудна тое, што арэна яго чыннасці ў Беларусі, а вандраваць з трупам — цяжка ды нельга вытрымаць поўнасці і аднасці ў пастапоўках. Аднак трэба прабаваць. Трэба хутчэй пералажыць «Гальку» — гэта вельмі адпавядаючая беларускаму жанру опера. «Чаравікі» — таксама добрая рэч. «Сарачынская ярмарка» — не ведаю, што за штука і чья музыка. Ці не апэрта адно гэта? Толькі няхай сабе. Цікава тое, што хаця там у Мінску надрукавалі за апошні час? Калі згодна новай эканаміцкай палі-

тыцы там знайшліся магчымасці друку — дык можна ўсю працу сканцэнтраваць там...

23/XII выслалі пасылку, у якой табе шло рукавіцы, тры каўнерыкі, запісную кніжачку, фунт какао і тры штукі цытрын. Таксама і адну манішку. Гэта вельмі нецікавая штука, і больш я не захачеў купляць. На другі раз лепш куплю верхнюю сарочку. Абы добра пасылка зайшла. Атрымаўшы, напішы і паведамі таксама, ці нябрскай не атрымаў. Прашу пераслаць усе гэтыя дадаткі ў тваім лісце па адрасам. Пішы поўна і падрабязна, што чуў у Мінску. Якава там па холаду зіма. Тут толькі два дні было звыш 10°, а снегу не было ні звання. Цяпер вось ужо з тыдзень ідзе ўсё дождж, і стаіць востенская парода.

Бывай дадроў.

Уклон усім знаёмым.

Твой Цішка.

Берлін, 23/XII-21 г.

Братка Міхаіл!

Чаму ты не пішаш. Праз цябе прыйшло ўжо мне два пакеты без тваіх пісулек. Ці не быў ты толькі дома? Вось прашу цябе не пакідаць мяне без тваіх пісем і пісаць мне аб усіх навінах.

Як ты ўбачыш з дакладу — мая справа стаіць няважна. Бач, гэта «няважнасць» заключаецца ў тым, што, дацягнуўшы дагэтуль, за маючыя грошы магчыма надрукаваць вельмі мала кніжак. Траха не ўсе рукапісы прыйдзецца везці назад, калі вы там не парупіцеся з новымі

(Заканчэнне на стар. 14—15).

Пятрусь МАКАЛЬ

3 НОВЫХ ВЕРШАЎ

Сябры па агні

Генадзю БУРАЎКІНУ

Маё пакаленне ў агні радзела...
Таму, калі я ў анкеце пішу,
Што не прымаю ў Айчыннай
удзелу,
Не верце мне—
Я нявінна хлушу.
Знаёма мне смерці змрочная
гама,
Што ў хованкі
Люта гуляла з дзятвой.
Як і ў маіх аднагодкаў,
Таксама
Неба раўло
Над маёй галавой.
Хоць я не мог хлапчукоўскай
рукою

Узняць аграмаду вінтоўкі
цяжкое,
Ды на вайне як на вайне—
Асколкі згубы ляцелі ў мяне...
Гвалту мінулага выскал
ваўчыны
Дагэтуль мы з памяці
не пазбылі.

Азбуку мы
Не за партай вучылі,
А на ўзаранай вайною
Зямлі.
Нашым няўмольным
настаўнікам

Гром быў,
Настаўніцай грознай
Маланка была.

А—
Артилерыя,
Б—
Бомба,
В—
Вінтоўка—
Сяброўка зла...
Мае равеснікі—
Сёння рамеснікі,
А некаторыя і майстры...
Галоўную службу
Нясуць равеснікі—
Галовы, ссівелыя да пары.
Залічвай жа,
Канцылярыст спраўны,
І нам, што глынулі столькі
нягод

(Не дзеля пенсіі, дзеля
праўды!),
Па два—
За кожны вогненны год...
Я сустракаю сваіх равеснікаў—

І ў сэрцы шчыміць
Невыказны прыліў.
Я сустракаю старшынь
і намеснікаў,
Сяброў па агні,
Што нас апаліў.
— Дзень добры!—
Гучаць мае словы,
як выстрал,

Гарачая кроў
Грукае ў скронь.
Я паціскаю руку не міністру,
Я паціскаю маленства далонь.
Беды, якія гвалтоўна
кранулі

Маё пакаленне ў свінцовы час,
Згіналі нас,
Але не сганулі,
Палілі,
Але не спалілі нас!
Вясну змяняюць лета
і восень,
Ды засталася з тых дзён
дасюль
Маім аднагодкам па сем
і па восем,

Якія скошаны
Джаламі куль...
А знаўца з выглядам
безаблічным,
Каб паказаць пярэ вастрыё,
Перад усімі
Філагалічным
Бяздумна назваў
Пакаленне маё...
Маленства пакінуўшы
ў спаленым жыцце,
Мы кажам:
Навошта кідаць грамі?

Што ні кажыце,
Што ні кажыце,
Удзельнікі ўсё-ткі Айчыннай
і мы!

Крушыняны

Кожны мае радзіму малую—
Той куток, дзе радзіўся і рос.
Я ж душою сваёй мілюю
Крушыняны—
Мой боль і лёс.
Крушыняны —
Вялікая крушня,
Камянёў палавы карагод.
Крушыняны,
Без вас мне скрушна
Столькі вёсен і зім,
Столькі год...
Ці ж маленства
З памяці сцерці,
Хоць яно цяпер—даўніна,
Што сталёвымі крыламі смерці
Апякла незагойна вайна.
Я, прырослы да плуга ратоўна,
Гнаў барознаў хлебную раць.
Мне асколкі снарадаў
гвалтоўна

Памагалі палетак араць.
На жніво я выходзіў у поле—
Серп сціскала мая далонь.
Жаў са мной збажыну
ў суполлі
Кулямётны смяротны агонь...
Дзе ты, вёска мая?
Пакажыце
Мне радзінай хаціны свято.
Я народжаны ў жнівеньскім
жыцце,

Што калыскай маёй было,
Я нікога, вядома, не лаю,
Толькі сэрца мне точыць
іржой,
Што радзіма мая малая,
Мая вёска цяпер—за мяжой.
Як мне дому бацькоў
пакланіцца?
Я аднойчы ў святальны туман
Працягну руку праз граніцу:
— Добры дзень, землякі
з Крушыняні!

Мая рука

І калі навакол ваде,
Хваль уздыбленых чарада,
Умаляю:
— Мая рука,
Дацягніся да астраўка!
Мы над прорвай узводзім
масты,
Мы будзем мары дамы.
Не ля вогнішч чужой дабраты,
Грэм рукі работаю мы!
Смагу сэрца майго наталі
Адчуваннем мацерыка,
На зялёнай маёй зямлі
Дай апору нагам, рука!
Скрыпка, томішся ў клёне ты,
Сніш ты спейную долю сваю...
Пазбаўляю цябе немааты—
Я руку табе падаю!
Чуеш, камень, відушчы будзь,
Рысы твару людскога
набудзь,—
З задуменнасцю на ілбе
Дакранаюся да цябе...
У наступным пошук вяду

ПА ЗАКОНАХ
ІНТЭРНАЦЫЯНАЛІЗМУ

На Ровеншчыне, зямлі брат-
няй Украіны, адбыліся ўрачыс-
тасці, прысвечаныя 90-годдзю
з дня нараджэння Валяр'яна
Палішчука, аднаго з заснаваль-
нікаў украінскай савецкай паэ-
зіі.

Валяр'ян Палішчук быў кала-
рытнай постацю першага пе-
рыяду развіцця савецкай ук-
раінскай літаратуры. Ён, як і
пачынальнікі шматнацыяналь-
най савецкай паэзіі У. Маякоў-
скі, П. Тычына, Я. Купала і ін-
шыя, шукаў шляхі да стварэн-
ня новага мастацтва, здольнага
паказаць пры дапамозе новых
сродкаў сацыялістычную рэча-
існасць.

У 20-я гады В. Палішчук уз-
началіў літаратурную групу
«Авангард», якая была бліз-
кай да групы расійскіх канст-
руктывістаў. Гэта былі спробы
вызначыць сваё месца ў пабу-

Янка Купала, Цішка Гартны і Януб Колас сярод украінскіх пісьменнікаў. Сядзіць другі злева — В. Палішчук. 1928 год. Харкаў.

РЭВАЛЮЦЫЯЙ МАБІЛІЗАВАНЫ

Яго паэму перакладаў Купала

дове сацыялізму шляхам пра-
паганды тэхніцызму («дына-
мізму» ў В. Палішчука), індуст-
рыялізацыі краіны, урбанізацыі
горада і сяла.

Творчая спадчына В. Палі-
шчука надзвычай разнастайная
і багатая — вершы, паэмы, на-
рысы і апавяданні, літаратур-
ная крытыка і публіцыстыка,
раманы, творы для дзяцей, аў-
табіяграфічныя нататкі. За 15
гадоў літаратурнай дзейнасці
паэт выдаў каля 40 кніг.

«Я адзін з тых, хто ўдыхнуў
рэвалюцыю, якой яшчэ свет
не ведаў», — пісаў В. Палішчук
у сваім дзёніку. Будучы студ-
энтам Петраградскага інжы-
нернага інстытута, В. Палішчук
стаў сведкам Кастрычніцкай
рэвалюцыі. Пасля вяртання ў
роднае сяло Більчэ, што на
Валыні, 20-гадовы Валяр'ян быў
абраны старшынёю валаснога
зямельнага камітэта.

Як літаратар В. Палішчук ак-
тыўна выступіў у час грама-
дзянскай вайны. Са старонак
амаль кожнага нумара кіеў-
скай газеты «Бальшавік» гучаў
яго палкі заклік:

Слухайце мою
пораду,
Підтрымуйце
Радянскую владу!..

У гэты ж час В. Палішчук
прымаў удзел у арганізацыі
савецкай народнай асветы.

Творчыя пошукі В. Палішчу-
ка, паэта-наватара, былі накіра-
ваны на сцвярдзэнне гуман-
най сутнасці паэзіі і духоўнага
ўздыму сіл чалавека-творцы
новага свету. У часы, калі
родная Ровеншчына была
акупіравана пэнскаю Польш-
чай, В. Палішчук жыў у Хар-
каве. У складзе дэлегацыі са-
вецкіх пісьменнікаў наведвае
краіны Еўропы. У кнізе нары-
саў «Раскол Еўропы» (1925) па-
казаў сапраўдную каштоўнасць
буржуазнай дэмакратыі. Ін-
тэрв'ю з пісьменнікам друкава-
лі прагрэсіўныя газеты «Юма-
нітэ», «Рудэ право», «Ротэ ф-
на».

Наведваў В. Палішчук і
братнюю Беларусь, цікавіўся
творчасцю яе песняроў, мала-
дою беларускай літаратурай,
зрабіў пераклад на ўкраінскую
мову 1-й часткі верша Янкі
Купалы «Арлянтам». Неадна-
разова сустракаўся В. Палішчук
з Я. Купалам. Было гэта ў са-
кавіку 1928 года, калі дэлега-
цыя беларускіх пісьменнікаў
(Я. Купала, Я. Колас, Ц. Гарт-
ны, М. Зарэцкі, М. Чарот) на-
ведала Харкаў. У фондах Лі-
таратурнага музея Янкі Купа-
лы захоўваюцца фотаздымкі
адной з сустрэч, дзе Я. Купа-
ла побач з В. Палішчуком.

А ў маі 1928 года пісьменні-
кі В. Палішчук, П. Тычына, П.
Панч, У. Сасюра і іншыя пабы-

валі ў Беларусі. Цёпла сустра-
калі сяброў з Украіны ў гас-
цінным доме Купалы.

Зразумела, што Янка Купала
добра ведаў творчасць В. Па-
лішчука; яму (Купалу) былі
блізкімі героі вершаў і паэм
В. Палішчука, змагары за свет-
лую будучыню, здольныя на
высокія чалавечыя пачуцці
(«Дума пра Бармашыху», «Па-
лаючы дух», «Ярына Курнатоў-
ская» і інш.).

Канечне, невыпадкова звяр-
нуўся класік беларускай лі-
таратуры да перакладу паэмы В.
Палішчука «Ленін» (1922), у
якой упершыню, раней за Мая-
коўскага і Горкага, увасабляў-
ся вобраз вялікага правадыра
Кастрычніцкай рэвалюцыі. Паэ-
ма «Ленін» была блізкая Купа-
лу па сваіх думках, сваім па-
фасе і ў той жа час уводзіла
паэта ў новае для яго асярод-
дзе: на завод, у гушчу рабо-
чага класа. (Нагадаю, што ў
аснове паэмы — гістарычны
факт: намер эсэраў рукамі
падманутага і справакаванага
салдата забіць У. І. Леніна).

Услед за першакрыніцай
Купала імкнецца даць партрэт
Леніна, перадаць сэнс яго пра-
моў, сілу яго прадбачання. Я.
Купалу ўдалося ўзнавіць дух і
метафарычны лад арыгінала,
удала перадаць своеасаблівую

лексіку паэмы, якая ў перакла-
дзе стала здабыткам і белару-
скай літаратуры.

Памяць паэта ўшанована ме-
марыяльнымі дошкамі ў сяле
Більчэ, дзе 1 кастрычніка 1897
года ён нарадзіўся, і ў Мале-
ве, дзе вучыўся. У Малеўскай
васьмігадовай школе адкрыты
музей В. Палішчука. Імя паэта
носіць абласная літаратурная
прэмія. Адна з вуліц раённага
цэнтру Млыніў таксама названа
яго імем.

У Доме культуры г. Млыні-
ва адбыўся вечар, прысвечаны
90-годдзю Валяр'яна Палішчу-
ка. На вечары прысутнічалі
родныя і блізкія В. Палішчука,
украінскія пісьменнікі, го-
сці з Беларусі і Расіі. Пад
час урачыстасці была ўручана
літаратурная прэмія імя В. Па-
лішчука. Яе атрымаў усебако-
ва адораны малады паэт, маст-
так і кампазітар Мікіта Цімчак,
творчасці якога ўласцівы вы-
сокая духоўнасць, усхвалява-
насць, праўдзівасць. Землякі
В. Палішчука — равенчане — на-
ладзілі рэспубліканскія літар-
атурныя чытанні «Літаратурны
працэс на Украіне 20—30-х
гадоў і творчасць Валяр'яна
Палішчука», якія адбыліся ў
Ровенскім педагагічным інст-
туце імя Д. З. Мануільскага.
Удзел у чытаннях прынялі на-
вукоўцы з Кіева, Львова і
іншых месц. На чытаннях пра-
гучала паведамленне супрацоў-
ніка купалаўскага музея «Янка
Купала — перакладчык паэмы
В. Палішчука «Ленін».

Л. ЛАБАДА,
старшы навуковы супрацоў-
нік Літаратурнага музея Ян-
кі Купалы.

З РАБОЧАГА СТАЛА
ПІСЬМЕННІКА

П АСЛЯ СНЯДАН-
КУ Янка з баць-
кам падаліся ў
лес. З імі ўплёў-
ся і Ясік.

Як выязджалі са свайго
двара, а потым ехалі па вулі-
цы і, звярнуўшы з яе налева,
падаваліся ўздоўж доўгай
Гарбацэвічавай слябіцы — ха-
ты, хлява, клеці, а потым і
гумна, — Янка пасвіў і пас-
віў вачыма суседаў двор: мо-
жа, убачыць дзе Зосю...

Усе гэтыя дні, што пасля
амаль трохгадовай адлучкі
быў дома, ён пры кожнай
спрыяльнай хвіліне, калі за-
ставаўся ў хаце сам-насам
альбо толькі з Ясікам, пады-
ходзіў да вулічнага акна і
падоўгу пазіраў на Гарбацэ-
вічаў двор — вышчоўваў
Зосю. Каб убачыць пры
святле і добра яе разгле-
дзець. І кожны дзень па не-
калькі разоў выгледжваў. Ка-
лі выходзіла з хаты то з вялі-
каю міскай альбо ражачкай
(несла ў хлёў едзіва курам ці
свінням), то калі ішла па ва-
ду альбо выходзіла са свайго
двара і кіравалася да Сяла,
да бацькоў. Яна таксама кі-
дала доўгія і нецярплівыя по-
зіркі на іхнія двары і вокны, і
ад гэтых яе цякаўных позір-
каў у яго аж пераварочвала-
ся душа. Добра, хораша, пры-
емна, мілая, што сюды пазі-
раеш з ласкаю, горка думаў
ён, але якая мне радасць,
што ты цяжарная ад свайго
хірлявіка! Я ж прагнуў з
акопаў і шпіталю сюды, да-
дому, каб у першы ж вечар
цябе прытуліць, пацалаваць,
каб ты была ў маіх абдым-
ках! Аж не. Ты — недаступ-
ная цяпер, чужая.

Ела, грызла яму душу гэ-
тая жорсткая існасць, што
не можа паклікаць яе, як не-
калі, ды прытуліць, адчуць
яе, расказаць пра свае думы
і пачуцці. А клікаць толькі
для таго, каб пачуць, як яна
жыве, чаму другі раз заця-
жарыла, не хацеў. Таўся,
стараўся з ёю не сустракаць-
ся.

Сёння Зосі ён не ўбачыў—
ні ў акне, ні ў двары. Згле-
дзеў толькі, што збіраюцца ў
лес і Гарбацэвічы: яго шчас-
лівы сапернік, Віця, як доб-
ра цяпер відаць, не дзяцюк
ужо, а патаўсмацелы, нават
па-мужчынску агрубелы, вунь
нясе з гумна ахапак сена (уба-
чыў іх і адварнуўся), а Яню
бацька запрагае сваю Сівую
(турзае яе за аброць ды кры-
чыць, што не дае накінуць на

Я, падданы нязведаных трас,
Прыручаю агонь і ваду,
Прыручаю прастору і час.
Перасмяглы пустэльны стэп
Моўчкі марыць пра арыкі,
Сніць яшчэ не народжаны

хлеб,
Трызніць ласкай маёй рукі.
Поле долі, дзе я пылю,
Завіруе жытнёвай ракой.
Бараную. Ару. Палю.
Ураджай калышу рукой.
У блакітную неба купель
Акунаюся з галовай, —
Зноў стартуе да зор

карабель
З касмадрома далоні маёй...
Ах, матуля мая Зямля,
Закружылася ты ў вяках!
Як нямоглае немаўля,
Я трымаю цябе на руках.

Як ні ваюй супроць уласнасці,
Што ў нетрах душ карункі тэз,
Мы ўсё-ткі тут да поўнай
яснасці
і сёння не прыйшлі яшчэ.

І як, скажыце, не расчуліцца
Ад слоў: мой сад, мой

агарод,
Мой дом, мая, нарэшце, вуліца,
Мая краіна, мой народ?..
Чародкай гукі несціханыя
Злятаюць з губ: мая і мой...
— Каханы мой! Мая каханая!
Ляціць да сэрца па прамой.
Ляціць з былога ў тлум
сучаснасці,

Ляціць у заўтра з веку ў век:
— Люблю!
І ад такой уласнасці
Не адрачэцца чалавек.
І ўсё-ткі думка недарэмная
Падчас маланкай секане:
І скарбы сэрца патаемныя
Не аднаму належаць мне.
Хіба пачуцці ўзважыш гіраю?
Калі кахаю і люблю,
Сваёй душы парывы шчырыя
Я з некім бліскім падзялю.

Мастаку Івану Пятровічу
РЭЮ

Завабіўшы ў жытнёвы гай
густы,
Казыча сэрца колас умалотны...
Шчаслівы ты,
Калі забудзеш ты,
Што прад табой—
Мастацкія палотны.
Нясе жыцця адвечная рака
Вясёлку фарбаў, і святло,
і цені.

Сапраўдная майстэрня
мастака—

Бацькоўскі край,
А не глухія сцены.
Без стуку ў дзверы трапяткой
душы

Сучаснікі твае—
Твае героі!
І дзённай, і ввечэрняю парою
Прыходзяць і гавораць:

— Напішы!
Парушышы спакой,
Прыходзяць так,
Што іх абліччам свет наш
упрыгожыш.
Прыходзяць так,
Што калі ты мастак,
Не адказаць, не напісаць
не зможаеш.
Хай нас гукуюць зорныя
грамы,
Мы з пачуццём сваім заручым
розум:

Ці ж можам здрадзіць у
любаві мы

Адданным сёстрам—
Соснам і бярозам?
Хоць свой тапор заносіць
дрывасек
З камп'ютэрнымі робатамі
ў змове,
Я чую, як лясы мае спрадвек
Шумяць на роднай беларускай
мове...

Калі душа ў палёце думных
дзеі
Свайму народу аддае даніну,
З любоўю адкрывае
для людзей

Краіна—мастака,
Мастак—краіну.

Я веру,
Стане чалавек дабрэй,
Адчуўшы фарбаў
шматкалёрных брацтва.

Вядзі свой рэй,
Іван Пятровіч Рэй,
Вяршы сваё айчыннае
мастацтва!

Плач па страчаным крэсле

Пакутую ад бяссоння:
О, гора маё, гора!
Я горка аплакваю сёння
Тое, што страціў учора.

Хтосьці, магчыма, скажа:
Крэсла—якая драбніца!
А мне вольга прапража,
Як шчасце адзінае, сніцца...

Не ведаю, як адбіцца
Ад жаху свайго і страху:
Пасаднага крэсла пазбыцца—
Самая цяжкая страта!..

Бывала, мой гонар струменіць:
Ніхто ўжо на свеце
не зменіць
Тое, што я накрэслаю,
Царственна седзячы ў крэсле.

Ка мне з самага ранку
З паклонам службоўцы неслі
Паперы дзяржаўнага рангу,
Калі я ўладарыў на крэсле.

Як усявышні штурвальны,
Я пеціў свой бас грымотны,
Падпісаў то ліст пахвальны,
То прыгавор смяротны...

Ведама, многія плачуць,
Ды слёзы іх важаць не дужа...
А знаеце вы, што значыць
Плач дзяржаўнага мужа?

Хто я цяпер, калі збегла
Крэсла, што мною абжыта?
Класці не ўмею цэглу,
Сеяць не ўмею жыта...

Раней бы такая навала
Як ліхаманка не трэсла.
Не адбіралі, бывала,
А толькі мянялі крэсла.

Было не панадна нікому
Ганьбіць наменклатуру...
Скажам, згарыш у заўкоме—
Кінуць цябе на культуру.

Але куды б ні несла,
Услед на карачках за мною
Бегла, як пёс, крэсла
З вернасцю завадною...

Чаму ж вы б'еце заўзята
У ладкі крутым пераменам,
Якія вашага брата —
Па галаве бязменам?

Я вар'яцею ад злосці,
Ад думкі адной паміраю,
Што зросць другі хтосьці
Крэсла маё прымярае.

А што, калі зноў у краіне
Зменіцца вецер аднойчы
І зноў мяне ўгору ўскіне?
А!.. Вы панурылі вочы.

Паслухайце, як стукоча
Сэрца майго мяккаць...
Чаму з вас ніхто не хоча
Гора маё аплакаць?

галаву хамут). Крывы ёсць
Крывы, не можа без буркатні
і злосці.

— Здароў, Пётрык! — гукнуў
суседу Нямкевіч-бацька.
Той, здаецца, за апошні
час схуднелы ды прыгорбленны,
у кажушку, падперазаны
вяроўчынай, за якую былі
заткнутыя рукаўкі, азірнуўся
і адказаў прыязна. Ён, як і
многія вясковыя старыя мужчыны,
прыходзіць да іх кож-

дажджоў, перанесці і скласці
іх, аблетаваныя, у дрыготні.
А па-другое, такая ўжо ў
Янкавінах завядзёнка: у часну
шарпака вазіць з Шубіна сена,
а з лесу — дровы. Калі
паводзіцца іначай, марудзіш
— ты не гаспадар.

Конь бег шарпа, і яны
хутка апынуліся на пагорку,
на Пальку, а за ім, спусціўшыся
ў лагчыну, уміг даеха-
лі да свайго лапка лесу. Раз-

але тоўстай сухастойны —
добра ведаў, не адзін раз ужо
абмацаў рукамі кожнае сваё
дрэва. Вось тут адразу пачаў
абтоптаць вакол снег, сся-
каць кусцікі — каб пілаваць
пры самай зямлі, не пакідаць
на смех людзям высокага
пня. Пакуль ён усмалее, абар-
ве моц з зямлёю, калі можна
будзе вырваць яго, дык будзе,
як кажуць, рэзаць і ка-
лоць вочы.

пер, калі піла пачала ўяда-
ца глыбей і пакрыху заціс-
кацца, ці то ад доўгай адлук-
кі ад такой працы, ці то ад
развярэджанай раны адчуў-
ныя-баліць плячо, стамляец-
ца рука. Бацька ж вунь шор-
гае і шоргае, нібы яму зусім
не цяжка, толькі прыплюшч-
вае вочы ды час ад часу
здзімхвае з рыжаватых ву-
соў і барады пілавінне і па-
крыху чырванее. Але вольга,
калі Янка ледзь стрымліваў
боль і стому, той запніўся і
разагнуў, выпрастаў спіну.

— Я, калі, можа, яшчэ во
гэтакі быў, — кінуў на Ясі-
ка, загаворваючы не пра тое,
што муляла Янку, а зусім
пра іншае, — часта ездзіў з
бацькам у лес. Удзень — у
свой, а ўночы, бывала, — і ў
казёны. Дык вот, ведаецца,
што трэба рабіць, каб далёка
не было пілы чуваць? Не?
Трэба камель кажухамі аб-
гарнуць. Тады дзерава не зві-
ніць, не пая, а глушэе.

Зірнуў на Янку і, мусіць,
заўважыў на яго твары паку-
ту.

— Калі прыехалі ўжо,
дык давай зрэжам хоць гэтую
хвою. Толькі рэжма паціху.
— прамовіў і, калі зноў за-
пілаваў, дык ужо не спяшаў-
ся, стараўся большы цяжар
браць на сябе, а каб ён час-
цей цягаў пілу ўлегцы.

Пасля, калі павалілі сухас-
тойну, бацька затупаў ад хвой-
кі да хвойкі ды пачаў выбі-
раць самую нягеглюю. Але
ўсё шкадаваў: тая — крывая,
але падрэсца, камель будзе
спраўны. тая — разгалая, але
на калодзежны журавель
прыдасца, тая ўсыхаецца, але
вельмі ж гонкая, спрытная,
на дошкі-шалёўкі пайсці мо-
жа...

Калі ўсё ж адшкадаваў,
спілаваў ішчэ дзве невысокія
няўдалыя хваіны, парэза-
лі на кавалкі. Лягчэйшыя на-
сілі на саны па аднаму, а цяжкія
цягнулі ўдвух вяроўкаю
— чаплялі за самы камель
вузел, бацька браў адзін кан-
ец вяроўкі, а ён — другі,
перакідалі праз плечы і ва-
лаклі. Самы цяжкі камель
дацягнулі на дарогу канём —
канцы вяроўкі прывязалі да
гужоў хамута. Пасля падабра-
лі ўсё астатняе — галлё, су-
кі, нават абтрушчаную кару
і лепшае вецце (на памелы).
Складзеныя палены на санях
перавязалі вяроўкамі і паці-
ху падаліся дадому. Наверсе
дроў сядзеў і кіраваў канём
Ясік, а Янка з бацькам, пых-

кія ад гарачыні, стомленыя,
задаволеныя, моўчкі, кожны
думачы сваё, тэпалі за сань-
мі ўслед. З'ездзіць яшчэ ра-
зы са два ў свой лес, даку-
пць бярэзны і альхі ў Налі-
бацкім лясніцтве альбо ў
хатаўскога пана — і будзе
дроў на новую зіму. Вайна
вайною, вэрхал вэрхалам, а
гаспадару ўсё роўна трэба
дбаць пра гаспадарскае.

Калі спусціліся з Палька
(конь падбег, а Янка з баць-
кам адсталі), паднялі галовы
і зірнулі на Янкавіны з гэта-
га, тыльнага, боку, дык абод-
ва аж устрапянуліся: у вёсцы
штосьці дзеелася няладнае.

Амаль ля кожнага (як мож-
на акінуць вокам) гумна ста-
ялі коні з саньмі, а з гумнаў
людзі выносілі і накладалі на
сані сена. Што за дзіва: янка-
вінцы змовіліся і адначасова
апаражняюць гумны? Але
чога тады па ўсім наваколлі
чуюцца ўзбуджаныя людскія
галасы, а там-сям даносіцца
енк ці то плач. Стары Ням-
кевіч аж прыпыніўся і пад-
няў навушнік аблавухі — каб
усё лепш агледзець і ўчуць.

— Зірні ты сваім малады-
мі вачыма, — папрасіў Ян-
ку. — Што там робіцца?

— Вайскоўцы і цывільныя
людзі носяць з гумнаў се-
на, — тое, што ўбачыў, ска-
заў ён.

— Абіраюць, значыць... —
дрыготкім голасам прамовіў
бацька. — Неўспадзеўкі,
гвалтам... Мала было той, пе-
рад калядамі, абіралаўкі...

Рушылі. Бацька пакрочыў
неспакойна, узбуджана. Маў-
чаў, намагаўся хутчэй тра-
піць дахаты. Каб хоць сваімі
вачыма зірнуць, што там ро-
біцца, ды абараніць сваё да-
бро, нажытае потам, праз сілу,
старасцю сваёй.

За лагчынаю, на горцы, за
якой пачыналася ўжо Гарба-
цэвічава поле, яны дагналі
сані з дрыўмі, і бацька за-
браў лейцы ад унука.

Вымкнуліся на вуліцу; да-
лей трэба было перасекчы яе
і выехаць на лагонку, што
цягнулася ўздоўж Шлёмавай
карчмы, а пасля павярнуць
на іхнюю сценку.

Але бацька нечакана запніў
каня, і Янка, зірнуўшы
на вуліцу, аж анямеў. Рап-
тоўна адышоў, знік гаспадар-
скі клопат, а падкацілася ма-
ладое хваляванне: з вёскі кі-
равалася да свёкравай брамкі

(Заканчэнне на стар. 14—15).

Генрых ДАЛІДОВІЧ

РЭЖЫСІЯ

Занончыў раман «Пабуджаныя» — пра падзеі нялёгкага, аб-
цэжаранага першай сусветнай вайною і разам з тым светлага
1917 года ў Мінску, на Заходнім фронце і ў беларускіх вёсках.
Прапаную ўвазе чытачоў «ЛіМа» ўрываек, у якім, на маю
думку, адбіваецца лёс аднаго з галоўных герояў твора.
Аўтар.

ны вечар — паслухаць Ян-
кавы ваенныя былі, а такса-
ма пагаварыць пра навіны.
Канечне, па-ранейшаму не
супраць, каб ён, Янка, узяў
замуж яго дачку, Анельку-не-
дарэку. Тым больш цяпер,
калі янкавінскія хлопцы на
вайне і талковых жаніхоў
адзін-два, можа, і на дзесят-
кі дзяўчат. Праўда, ні баць-
ка, ні маці пра яго жаніцьбу
яшчэ не загаварылі, радуо-
ца, што вырваўся з акапаў
жывы. Па-другое, можа, вы-
чэкваюць спрыяльнай хвілі-
ны для такой важнай гаманы.

Дарога цяпер, напрыканцы
лютага, калі ўдзень прыгра-
вала, слязіла снег маладое
вясновае сонца, а ўночы пад-
скакаў мароз, была цвёрдая,
ездка. Пазачора з'ездзілі
на Шубін па сена, а вольга сё-
ння, пакуль цвёрды снег, шар-
пак, рашылі падацца па дро-
вы. Пазней, у вясновую хло-
піну ці калі пачнецца работа
ў полі, сенакос, дык не будзе
на гэта часу. Ды стары Ням-
кевіч не любіў адкладаць на
пазней тое, што можна зра-
біць сёння. Да сенакосы, пры-
палкамі, дровы трэба парэ-
заць і пакалоць, каб адразу
пасля жніва, яшчэ да асенніх

вярнуліся, паставілі каня пры
дарозе, падкінулі яму сена, а
самі па надзеле бацькавага
брата, Стася, падаліся да
свайго. Тут, у густым ельні-
ку, было цёмнавата, стыла, а
снег быў у дробных, нібы над-
дзёубаных ямачках-дзірках
(ад упалых зверху камякоў
снегу і кропель), але крыху
далей, ужо ў іхнім сасонні-
ку, быў нібы іншы свет: там,
за яловым ценем, снег ярка
бялеўся, нават залаціўся.
Яго, а таксама ствалы, быц-
цам ахутаныя празрыстым
дымком, шчодрэ асвятляла
высакаватае залатое сонца.

Дзе ўтрымліваючыся на
зацвярдзелай скарынцы, а
дзе і правальваючыся ў глы-
бок і зярністы снег ці ў яміны
пад папараццю альбо вакол
адлаўцоўных кусцікаў, цугам
— гаспадар, падперазаўшыся
пілой, з сякераю ў руцэ, па-
перадзе, а Ясік і Янка за ім
— дайшлі да сонечнага сне-
гу. На ім тут было шмат пе-
рамерзлай кары, ігліц, а то
нават і невялікіх апальных пе-
рамерзлых лапак.

Запыніўшыся толькі на хві-
лінку (каб акінуць вокам
увесь надзел), бацька напра-
ставаў да невысокай крывой,

КОЛЬКІ гадоў запар на творчых канферэнцыях і нарадах, у друку сапраўдным набатам гучыць перасцярога, што тэатр перажывае крызіс. Асабліва багатым на трывогі быў мінулы год. Часопіс «Мастацтва Беларусі» з 3-га па 8-ы нумары прадставіў свае старонкі для матэрыялаў дыскусіі «У цэнтры ўвагі—акцёр». Дастаткова пазнаёміцца з кароткімі вытрымкамі з артыкулаў крытыкаў, рэжысёраў, акцёраў, педагогаў, каб пераканацца, што тэатр захварэў і яго трэба неадкладна лячыць.

«Трэба шукаць прычыны, за-за якіх тэатр траціць душу акцёра... Мы баімся рызыкаваць... Але толькі эксперымент і пошук адкрыюць нешта новае...» (Т. Арлова). «Ці не забыліся самі акцёры пра існаванне мерак больш высокіх, чым звычайная арганічнасць і прыватнаабавязнасць?» (А. Ганчароў). «Жорсткае падначаленне дыктату пастаноўшчыка адмоўна паўплывала на самастойнасць акцёрскага выдання. Паступова акцёр выключыўся з працэсу сатворчасці і ператварыўся ў паслухмянага выканаўцу рэжысёрскай волі» (Т. Гаробчанка). «Адбываецца гэта таму, што тэатр, які грунтуецца на ўмоўна-фармальных прынцыпах, адсоўвае на другі і нават на трэці план акцёра, ператварае яго ў марыянетку, якая цалкам знаходзіцца ва ўладзе пастаноўшчыка...» (В. Навуменка). «Мы забыліся, што акцёр павінен выконваць любімую пастаўленую перад ім задачу, выконваць імгненна, нават калі не зусім разумее, навошта гэта трэба» (А. Мілаваннаў). «Акцёр выносіць на суд глядачоў не толькі вынік сваёй творчасці, а і вынік працы вялікай колькасці людзей, цяжар, службу, арганізацыю, якія скіроўваюць і рухаюць тэатральны працэс. Акцёр адлюстроўвае кожны пралін, памылкі і недапрацоўкі гэтага працэсу...» (Л. Мананова). «...які прафесійная актрыса мушу зазначаць, «не веру» вельмі часта ў драматургічны матэрыял, з якім даводзіцца працаваць. Бо многія сучасныя п'есы невысокага мастацкага ўзроўню, бескамп'ютныя, большасць герояў схематычныя, на адзін твар» (С. Кузьміна). «Час прафесіяналізму мінуў. Ён неабходны, але як умова прафесіі, а не як сэнс...» (В. Маслюк). «У нас усталёўваўся штамп: калі прапанавана тэатр новай мастацкай сістэмай (новай канцэпцыяй спектакля) не прыйшла нам дастады, то замест яе мастацкага аналізу мы расцвяняем калентныя яе стваральнікі. Перш-наперш «адкаем» рэжысёра і галоўнага візюніра...» (Г. Колас). «Тэатральная лодка» так часта разбіваецца аб «тэатральны быт» — аб акцёрскае і рэжысёрскае нежаданне працаваць, аб абывацкае і ляноту, — што нудны, нецікавыя відэаўчы плыдзяцца бесперапынна...» (У. Шэлястаў).

Кожны з удзельнікаў дыскусіі мае рацыю, сцвярджаючы, што тэатр перастаў узрушаць. Слушна гаварылася пра рэжысёрскі дыктат і страту акцёрамі прафесійнай формы майстэрства, адсутнасць глыбокага крытычнага аналізу і высокамастацкай драматургіі. На жаль, гэтая дыскусія не стала прадметам зацікаўленай гаворкі на мастацкіх саветах і творчых сходах калектываў, а праблемы, узнятыя на старонках «МБ», уяўляюцца вельмі важнымі. Варта звярнуцца да іх яшчэ раз.

У сваіх меркаваннях я хачу абавярацца на практыку Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, бо на працягу сямі гадоў меў неспрэчнае дачыненне да творчага жыцця купалаўцаў, назіраў за яго праблемамі не «чалавекам збоку». Хоць, вядома, праблемы гэтыя — не адно толькі нашай першай сцэны.

У ПЕРШУЮ ЧАРГУ хачу адказаць на пытанне С. Кузьміной—хто «забівае» тэатр? Звонку—драматургі, калі дамагаюцца пастаноўкі сваіх слабых п'ес, і крытыкі, замочваючы недахопы і пралікі ў рабоце рэжысёраў і артыстаў. Знутры—мастацкае кіраўніцтва тэатра, не надаючы першаступеннай увагі якасці рэпертуару і стварэнню ў калектыве творчай атмасферы, а таксама самі артысты—сваёй непадрахтанасцю да творчага працэсу і спажывецкімі адносінамі да прафесіі. Кожную з гэтых праблем можна раскласці на шэраг іншых, не

менш значных. Але паспрабую засяродзіцца на асноўных... Усім вядома, што нацыянальны тэатр павінен у першую чаргу грунтавацца на нацыянальнай драматургіі. Сёння з 19 п'ес для дарослага глядача—12 належаць беларускім аўтарам. Беларуская п'еса ў працэнтных адносінах да агульнай колькасці п'ес выглядае ўнушальна, тым не менш гаворка пра нядабайны адносіны купалаўскай рэжысуры да нацыянальнай драматургіі, з якой ва ўсе часы былі звяза-

тэатральным асяроддзі. Сюжэты сваіх п'ес і герояў драматург чэрпае са звычайнага жыцця і робіць з іх мастацкую з'яву. Яны адрасаваны нашаму сэрцу, розуму і свядомасці і заўсёды скіраваны супраць бездухоўнасці, амаральнасці і чалавечай беспрынцыпнасці. Драм Папавай густа насычаны псіхалагічнымі нюансамі і падтэкстамі. Іх тканіна рухомая, зменлівая, няўлоўная і вельмі нагадвае жыццё, знятае схаванай кінакамерай. Ім супрацьпаказаны знешні пафас і пуб-

цэраў. Не ўбачыць хтосьці з іх для сябе ролю ў новай п'есе, значыць, яна не вартая пастаноўкі. А здаралася і наадварот—і п'еса цікавая, і ролі выдатныя, а рэжысёр усё адно «не бачыць» выканаўцаў, бо не спадзяецца на іх магчымасці. Ці не з гэтай прычыны тэатр на вярсту абыходзіць чэхаўскія п'есы? Негатоўнасць і непадрахтанасць да працы над творами філасофскімі, глыбокімі, з вытанчанай псіхалогіяй і стылістыкай, казалася ў свой час на якасці спектакля

тыстаў. Але існуючая рэпертуарная палітыка і практыка размеркавання роляў — «хто больш патрабуе, той і мае» — апошнім часам балюча ўдарыла па творчым пакаленні, якое ідзе ўслед за групай лідэраў. Яго не без падстаў называюць за вочы «страчаным пакаленнем». Іх 20 чалавек, ад 35 да 45 гадоў. На працягу апошняга дзесяцігоддзя яны займалі ў калектыве становішча падчаркі, зрэдку выконвалі галоўныя ролі і больш выходзілі ў эпізодах ці масоўках. Гэта З. Зубкова, А. Доўгая, Г. Бальчэўская, Н. Піскарова, С. Непілава, Т. Пузіноўская, А. Ельяшэвіч, Т. Нікалаева, Ю. Авяр'янаў, В. Букін, Ф. Варанецкі, М. Кірычэнка, Ю. Кін-Камінскі, С. Краўчанка, Ю. Лясны, А. Луцэвіч, А. Памазан, А. Падабед, У. Рагаўцоў, А. Уладзімірскі. Класіка ў пару іх творчага становлення не шанавалася, не шанавала ім і на сучасныя п'есы. Але ж менавіта разлічваючы на іх узрост і праблемы іх пакалення пішуць сёння А. Папова, В. Слаўкін, А. Галін, В. Дазорцаў, В. Паўлаў, Л. Разумоўская, Л. Петрушэўская, У. Аро і іншыя драматургі, аднак іх голасу амаль не чуваць у хоры вядучых майстроў купалаўскай сцэны. Ужо сёння даволі востра стаіць пытанне аб змене акцёрскіх пакаленняў. Праз пяць-дзесяць гадоў ім давядзецца іграць ролі, якія сёння іграюць В. Тарасаў, Г. Гарбук, Л. Давідовіч, М. Захарэвіч, Г. Аўсяннікаў, М. Яроманка... Дзеля будучыні тэатра трэба пачынаць рызыкаваць ужо сёння, ісці па пастаноўку п'ес з нязвычайнай стылістыкай і псіхалогіяй герояў.

Пралікі ў творчым працэсе цесна ўзаемазвязаны і з выхавальнай работай у калектыве. Я маю на ўвазе не палітычную работу і мэрапрыемствы грамадскіх арганізацый, якія знаходзяцца ад адпаведнага ўзрону, а маральны клімат і стан крытыкі і самакрытыкі ў калектыве. Акцёрам вельмі не хапае сёння шчырага і добра звыклага слова аб іх працы. «Творчыя сарады» купалаўцаў, на якіх павінен глыбока і прычынова аналізавацца стан блугучага рэпертуару і акцёрскага майстэрства, зводзяцца звычайна да заўваг адносна паводзін артыстаў у час спектакля. Мне ніводнага разу не даводзілася чуць, каб творчасць нагосціў з акцёраў ці рэжысёраў мастацкім кіраўніцтвам тэатра альбо запрошанымі крытыкамі была ўдумліва і аб'ектыва прааналізавана, каб былі вызначаны памылкі, дасягненні і перспектывы. Нават на перавыбранных творчага складу не прынята закранаць гэтыя пытанні.

На глебе замоўчвання недахопаў і адсутнасці галоснасці прарастае падманлівае пачуццё ўласнай выключнасці і значнасці, спахываецца стаўленне да тэатра і эгаізм, нараджаюцца шэрыя пастаноўкі з невыразнымі акцёрскімі работамі. Што ж, тэатр, які выпускаў пасрэдныя спектаклі, заўсёды знойдзе апраўданне—у сабоды п'есе, рэжысуры ці ўнутрытэатральных абставах. Але ж глядачу ад гэтага не лягчэй...

...Гэтыя нататкі даліся мне няпроста. Здаецца, так і чуў: «А дзе ты, братка, раней быў? Калі працаваў у тэатры?» Што ж, я таксама магу запытацца — а хто б пачуў загадкава чужах тэатрнай часткі, калі не чуць нават вядучых артыстаў, якія з год у год гавораць пра набаледае?.. Але прямоміма вадзіла не крыўда (дарэчы, за што крыўдаваць?), а надзея на новы ўздым мастацтва першай беларускай сцэны.

Іван ЧАРКАС.

З ЛЮБОВЮ І НАДЗЕЯЙ

У ПРАЦЯГ АДНОЙ ДЫСКУСІІ

ны буйныя дасягненні і творчыя перамогі тэатра, узнікае пастаянна. А. Петрашкевіч у сваім артыкуле «Хто і што ў заняпадзе», надрукаваным у часопісе «Польмя» (1986, № 4), прыводзіў прыклады такіх адносін, у прыватнасці, калі тэатр апошнім у краіне паставіў драму А. Дударова «Парог»...

Толькі вінаваты ў гэтым не В. Раеўскі. Яго можна было б папракнуць хіба ў тым, што ў свой час не змог адстаяць і сваю пазіцыю, і пазіцыю тэатра ў «высокіх кабінетах». Прэтэнзіі трэба было прад'явіць і «цэнзарам» з ліку вядучых майстроў тэатра, якія і на мастацкім савеце, і ў кіруючых інстанцыях заяўлялі, што «флагману тэатральнага мастацтва рэспублікі не да твару падобная драматургія», што «гэтай брыдоты хапае і ў жыцці, каб яе яшчэ паказваць са сцэны...»

Праўда, да твораў А. Петрашкевіча мастацкі савет заняў больш прынцыповую пазіцыю. Жаданне аўтара «ахапіць неахопнае» — перанасычанасць праблемамі і сюжэтнымі адгалінаваннямі, адарванасць ідэі ад неспрэчнага дзеяння, — усё гэта стала неперасадковым бар'ерам на шляху да сцэнічнага ўвасаблення яго п'ес.

З «першага прад'яўлення» была прынята купалаўцамі сацыяльная камедыя М. Матукоўскага «Мудрамер» (першая назва — «Дурамер»). Яна захапіла ўменнем аўтара бачыць у звычайным незвычайнае, сумленнем і прынцыповым паказам людзей, што перашкаджаюць прагрэсу грамадства, глыбінёй і цэльнасцю камедыянага характараў і фантастычнымі ўмовамі іх існавання. Я глыбока перакананы, што «Мудрамер» падмае на якасна новы ўзровень аўтарытэт беларускай драматургіі ў мастацтва нашай краіны.

Нямала папрокаў было выказана ў адрас тэатра за няўважлівыя адносіны да п'есы А. Кудраўцава «Іван і Мадона». Імя аўтара на нейкі час стала сцягам усіх незадаволеных і пакрыўджаных драматургаў. Маўляў, адрынулі такую выдатную рэч, не зразумелі яе, а вось маскоўскі Малы тэатр і лінгваградскі БДТ адразу ўключылі ў рэпертуар. Мушу заўважыць, што пры дэфіцыце становага героя ў сучаснай драматургіі тэма п'есы і вобраз Івана сапраўды былі ўспрыняты адкрытым. Але навізна іх сама па сабе нічога яшчэ не азначае. У п'есе А. Кудраўцава вельмі адувальным быў разрыў паміж гэтай навізнай і ўзроўнем яе мастацкага ўвасаблення. Аўтару было добра зычліва ўказана яшчэ і на аслаблены кампазіцыйны сувязі, і на штучную прывязку ўчынкаў героя да такой падзеі, як 40-гадовы юбілей Перамогі, але замест далейшай працы над п'есай на супервокаладцы «Івана і Мадонны» з'явіўся надпіс — «Без права пастаноўкі ў тэатрах Мінска...»

Вельмі не шануе псіхалагічнаму тэатру А. Папавай. Так-так, я не агаварыўся, ён існуе — у выглядзе непастаўленай п'ес. Яны маюць пэўную накіраванасць, а не «тэндэнцыйнасць», як мяркуюць аб іх у

лічбыстычныя сродкі выразнасці. Яны патрабуюць ад рэжысёраў і акцёраў адмаўлення ад традыцыйных прыёмаў.

З 1 студзеня купалаўскі тэатр пачаў працаваць ва ўмовах комплекснага эксперыменту. Значна павысілася патрабавальнасць да якасці п'ес, практыкуюцца чыткі драматургічных твораў на калектыве. Толькі мне здаецца, што ў сітуацыі з А. Папавай выявілася «патрабавальнасць» іншага характара (дарэчы, адна з п'ес, «Жыццё Карыцына» сёлета ўключана ў рэпертуар). Большасць сучасных п'ес, асабліва так званай «новай хвалі», разлічаны на моладзь, і ўмоўны ўзрост выканаўцаў—да 40 гадоў. Сёння ж рэпертуарную палітыку купалаўцаў вызначаюць вядучыя майстры тэатра—з багатым сцэнічным вопытам, з высокімі адзнакамі прызнання і заслуг. Большасць з іх даўно пераступіла ўзроставую мяжу герояў п'ес «новай хвалі», якія, дарэчы, не абяцваюць тых дывідэнтаў, што, напрыклад, могуць даць Трыгорын, Астраў, Зыкаў, Макбет, Аркадзіна ці Геда Габлер...

УТВАРЫЛАСЯ нейкае «зачараванае кола». Здавалася б, пры недахопе беларускай драматургіі варта больш актыўна асвойваць замежную ці рускую класіку. Але глядач не вельмі ставіцца да яе. Школа і тэатр у свой час адбілі ахвоту да класічнай спадчыны. Ва ўмовах эксперыменту і гаспадарчага разліку яна таксама непажаданая. Праўда, ёсць і яшчэ адно вырашэнне праблемы—зварот да лепшых узораў сучаснай савецкай драматургіі. Але гэтыя творы таксама не трапляюць у афішу па той прычыне, што тую ці іншую рэч паставілі ўжо маскоўскія ці лінгваградскія тэатры. Перашкаджае амбіцыя, што «не мы першыя...» Можна падумаць, што тэатры Мінска штовечар запяўняюць масквічы, а маскоўскія—мінчане... У выніку застаецца ў накладзе глядач, якому не выпадае пазнаёміцца з цікавымі п'есамі, і артысты, якія хочучы, ды не могуць іграць...

Сёння ў купалаўскай трупе — 60 артыстаў, 24 з іх—група лідэраў, чья праца адзначана ганаровымі званнямі і ўрадавымі ўзнагародамі. Забяспечыць нават вядучых артыстаў галоўнымі ролямі—справа нерэальная. Нават калі б з разлікам на гэтых 24-х была прынята да пастаноўкі такая ж колькасць п'ес, то пры плане 5 спектакляў у год—творчыя прастой акцёраў аказаліся б непазбежнымі. А што рабіць астатнім 36 акцёрам,—чакаць свайго часу? Яны і чакаюць... На працягу сямі гадоў мне даводзілася назіраць, як кіраўніцтва тэатра літаральна высільвалася, каб у першую чаргу задаволіць менавіта вядучых артыстаў. Далёка не усё, што прапаноўвалася, знаходзіла падтрымку ў саміх жа ак-

«Каменны гаспадар» Л. Украінкі (а п'еса гэтая была прызнана на міжнародным сімпозіуме ў Італіі лепшай сярод іншых па мастацкім ўвасабленні тэмы Дон Жуана). Па той жа прычыне не адбыўся спектакль па п'есе А. Арбузава «Успамін». Не ўсе акцёры дасяглі рэжысёрскай задумы ў спектаклях «Рэвізор» М. Гоголя, «Даходнае месца» А. Астроўскага, «Буря» У. Шэкспіра і «Прызначэнне» А. Валодзіна. Пастаноўшчыкаў іх — В. Раеўскага, А. Андросіка, М. Шыйко і С. Данчанку—не назавеш непрафесійнымі людзьмі. Магчыма, жорсткі рэжысёрскі малюнак ці «ўмоўна-фармальныя прыкметы» не дазвалялі ў поўнай ступені раскрыць «жыццё чалавечага духу», але не было і жадання акцёраў расхістаць тыя прыкметы... Тут трэба вінаваціць і рэжысёраў і акцёраў. Як гаворыць народная прымаўка: «Абое—рабое...»

Ішчэ колькі прыкладаў... Больш за дзесяць гадоў назад на беларускую мову была перакладзена п'еса Чэхава «Тры сястры». Яўнымі прэтэндэнтамі на ролі сясцёр Прозаравых у той час былі Л. Давідовіч, М. Захарэвіч, Г. Талкачова і Н. Піскарова. Але гэты спектакль так і не ўбачыў святло рампы... Сёння ў чарзе на геранію Чэхава стаіць Т. Пузіноўская, А. Ельяшэвіч, А. Сідарава, А. Іваннікава і З. Белахвосцік. Аднаму богу вядома, ці спраўдзіцца іх надзея. Тры гады назад была перакладзена п'еса М. Горькага «Варвары», і нават заўлезна ў рэпертуар. Але ў купалаўскім тэатры зноў не знайшліся герані на ролю Надзеі Манахавай (!). У мінулым сезоне павінен быў з'явіцца спектакль паводле п'есы Сартра «Затворнікі Альтоны». Але адмовіўся ад галоўнай ролі В. Тарасаў па прычыне неадпаведнасці з узростам героя, разам з ім «выпілі» са спектакля Л. Давідовіч, М. Захарэвіч, М. Яроманка... Але заставаўся дубліруючы склад з ліку маладзёвых акцёраў, чаму было б не прадоўжыць работу з імі? Калісьці ж трэба пачынаць. Рызыкаваць трэба, тым больш, што з'явілася такая выдатная магчымасць, як малая сцэна. Ну не атрымалася б у першы раз, атрымалася б у наступны... Т. Арлова справядліва адзначала ў сваім артыкуле, што акцёра стварае работа, а не спадзяванні на яе. Няцяжка зразумець прычыну адмаўлення Л. Давідовіч і М. Захарэвіч ад п'ес Т. Уільямса «Арфей спускаецца ў пекла» і «Татуіраваная рука», першага варыянта п'есы М. Горькага «Васа Жалызноў»... Дастаткова нагадаць прастой актрысы, а таксама параўнаць іх раней сыграныя ролі з гераніямі п'ес Т. Уільямса... Есць ад чаго разубіцца.

НА ШЧАСЦЕ, у купалаўскім тэатр ходзіць яшчэ глядзець не п'есы, а ар-

АД РЕДАКЦЫІ. Не без ваганняў друкуем мы сёння артыкул былога заглаіта купалаўскага тэатра І. Чаркаса. Сумненні выклікала не тое, што аўтар не хаваецца за аб'яжаемыя фразы альбо называе некаторыя прозвішчы... Не. Справа ў тым, што прапанааваны ім ракурс, погляд «знутры» на жыццё тэатральнага калектыву можа падацца досыць нечаканым для нашых чытачоў, спадзяёмся, адданых прыхільнікаў мастацтва Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Што ж, магчыма, артыкул у нечым спрэчны. Напэўна, не заўсёды аб'ектыўны. І ўсё-ткі — свечасовы. Аўтар па-свойму (дарэчы, захоўваючы аднаведны такт) глумачыць праблемы, якія не першы дзень гарача абмяркоўваюцца практыкамі і тэарэтыкамі сцэны. Праблемы, ад якіх не вольны і купалаўскі тэатр, — варты сёння самай пільнай і зацікаўленай увагі.

СТО РАДКОЎ ПАСЛЯ ПРЭМ'ЕРЫ

У СУМНЫМ ЖАНРЫ

«На ўсякага мудраца хапае прастаты» А. Астроўскага (пераклад К. Крапівы). Рэжысёр-пастаноўшчык У. Караткевіч, мастак-пастаноўшчык Л. Герлаван.

Рэспубліканскі тэатр юнага гледача імя 50-годдзя камсамола Беларусі. 17 кастрычніка 1987 г.

Спектакль гэты ўражанню не выклікаў — увогуле. Не запамінаўся. Не абуджаў думак. Звыклі папройкі пастаноўшчыкам класічных п'ес яго таксама не тычыліся. Знакаміты тэкст А. М. Астроўскага не скажаўся, гучаў са сцэны амаль што цалкам. Штучныя масткі ў сучаснасць не перакідваліся. Сацыяльныя намікі ў падтэксце не ўвадаліся. Хрэстаматыйныя транктоўкі не разбураліся.

Было адно сумна. Было надзвычай сумна.

Хацелася што-небудзь пачуць па-за тэкстам, па-за сюжэтам убачыць. Зразумець. Не стала новага рэжысёрскага асэнсавання слаўтай камедыі. Спектакль удала абмінуў усе спрэчкі, што доўнацца ўжо не адно дзесяцігоддзе, — пра тое, як трэба, а як не трэба ставіць класіку. Як варта, — а як не варта. Што з драматургічнай спадчынай рабіць можна, а чаго — нельга. Заклікі педантычных апелуноў літаратурных помнікаў знайшлі свайго адрасата... і п'еса — уцалелая, ды не адухоўленая тэатрам — успрымалася як мізансцэніраваны тэкст.

«На ўсякага мудраца хапае прастаты». А. Сідорчык (Глумаў) і М. Пятроў (Мамаеў).

Фота У. Л. КРУКА.

Калі б стваральнікі спектакля здолелі насыціць падзеі класічнага твора тонамі жыцця сённяшняга, напоўніць зместам — змест, дык, мабыць, убачанае на сцэне не падалося б такім невыразным. Магчыма, была б нагода засмуціцца — Астроўска, пераведзеным ва ўмоўны план, без аднаго гістарычнага... Зацікавіцца, нават здзівіцца — драматызаваным Глумавым (А. Сідорчык), падкрэслена сучасным Гарудуліным (А. Суцкавер)... Але ў спектаклі, які рэжысёрам быў вырашаны ў «сумным жанры», намаганні ацэраў і сцэнографі зрабіліся марнымі.

Не ведаю, ці ўсё зразумеюць тут аксэлератары-вучні... Дзеля чаго, напрыклад, у адным з эпизодаў галоўны герой і Клеапатра Львоўна (Т. Жданова) пакінуць сцэну — і праз колькі хвілін з-за куліс з'явіцца нейкія, мякка кажучы, дзіўнаваты Папытаць хіба ў служні, які ў гэты час праз шчыліну ва ўважні дзвярах прагна падслухоўвае-падглядае — а што там пань робяць...

Ці зразумеюць, ці ўсвядомяць галоўнае, закладзенае ў п'есу аўтарам, — як стаў магчымым спусташаючы душы кампраміс Глумава? Ці адрыецца ім глыбіня падзення героя і увогуле — драматызм падзей, уявобленых Астроўскім у жанры камедыі?

Толькі на некалькі імгненняў падалося, што ТЮГ у гэтай рабоце непадобны на сябе. Што дух акцёрства ў п'есе класіка — невынішчальны. Прыцягнуў увагу рэзкай лініяй накрэслены М. Пятровым вобраз Мамаева. Прывабілі першыя эпизоды з удзелам Круціцкага, лёгкасць, з якой В. Лебедзеў ладзіў сувязь з рэалісцызмацтвам у сваіх кляпатлівых дыялогах-споведзях.

Слова Астроўскага і надалей гучала надзіва актуальна — але ўжо безадносна да спектакля. Сугучнасць камедыі дню сённяшняму была відэаочная. Падалося нават, што зварот да гэтага твора павінен быў прычыніць тэатральны год на праблемную п'есу... пра сучаснасць. Хвала рэжысёру, у якога такое пільнае вока!

— Аўтар!

Каго ж клікаць пад прэм'ерныя воплескі? А. Стрыкунова, які ў мінулым сезоне над «Мудрацом» працаваў? Ці У. Караткевіч, які цяпер «Мудраца» выпусціў і, мяркуючы па ўклёным у праграмку прозвішчам, паставіў?

А ўрэшце... Шкада акцёраў, якія зноў вымушаны нешта даводзіць у спектаклі металенавітым.

Людміла ГРАМЫКА.

ВЫСТУПАЮЧЫ на ўстаноўчай канферэнцыі Музычнага таварыства Беларускай ССР, старшыня праўлення Саюза кампазітараў рэспублікі І. Лучанок адзначыў своечасовасць і значэнне арганізацыі ў Беларусі эстраднага аркестра. І дадаў: «Наперадзе стварэнне духовага аркестра».

Сапраўды, такі аркестр даўно чакаюць не толькі прафесійныя музыканты нашай рэспублікі, але і шматлікія аматары музыкі. Папулярны ў самых розных колах грамадства з часоў Пятра I больш за два стагоддзі гучыць духавы аркестр і на балі, і ў гарадскім парку на гуляннях, і на ваенных парадах, і на грамадзянскіх цырымоніях. Непажурны, уласцівы толькі яму каларыт гучання стварае атмасферу задушэнасці, пранікнёнай чалавечнасці.

Гадоў трыццаць назад пачалося масавае захваленне вакальна-інструментальнымі ансамблямі, з папулярнасцю якіх духавому аркестру стала цяжка канкураваць. Чаму? Існуе, відаць, шмат градацый гэтай праблемы. Мне яна ўяўляецца, прынамсі, у пэўнай перабудове грамадскай свядомасці, перш за ўсё — свядомасці моладзі: яе жаданне ўдзельнічаць у калектыўным музыцыраванні перарасло ў імкненне ўсебакова паказаць сябе, свой унутраны стан, сваё светаадчуванне. Вакальна-інструментальны ансамбль дае ў гэтым сэнсе вялікія магчымасці для яго ўдзельнікаў. Акрамя таго — ён больш мабільны па складзе, яму лягчэй вырашаць многія творчыя і арганізацыйна-практычныя пытанні.

Аднак хіба толькі з-за папулярнасці такіх музычных ансамбляў упаў прэстыж духовага аркестра ў нашай краіне? Гэтага ж не адбылося, скажам, у краінах Заходняй Еўропы, у ЗША, дзе духавы аркестр прадаўжаў і прадаўжае паспяхова развівацца, карыстацца папулярнасцю і любоўю паралельна з іншымі формамі музыцыравання! У нас жа, і гэта са шкадаваннем трэба прызнаць, духавы аркестр як форма калектыўнага музыцыравання на даволі працяглы час прыпыніўся ў сваім творчым развіцці. Прычыны?

Доўгі час духавы аркестр як прафесійны існаваў толькі ў арміі, што пэўным чынам паўплывала на фарміраванне яго творчага аблічча. На стэрэатыпе ваеннага духовага аркестра выхавана ў нас не адно пакаленне аркестравых музыкантаў і дырыжораў. Гэты стэрэатып уплывае і на філарманічныя духавыя аркестры, створаныя ў апошнія гады ў Маскве, Кіеве, у іншых гарадах краіны. Яно і зразумела: тут у рэшце рэшт больш раўняцца і няма на каго. Канечне, у ваенных духавых аркестрах сёння досыць часта можна сустрэць інструменталістаў-віртуозаў, з асароддзя гэтых аркестраў да п'яцідзесятых гадоў выйшла нямала цудоўных музыкантаў. Але мастацкую місію такіх аркестраў выконваюць, у асноўным, калі іграюць стравыя рэпертуар. У астатнім — празмерная гучнасць, прасталінейнасць у інтэрпрэтацыі, бедная штрыхавая палітра, тэмбравая аднастайнасць, што стамляе нават прыхільнікаў.

Слухаючы канцэртны выступленні нашых духавых аркестраў, лавіў сябе на адчуванні, што праз 10—15 мінут цікавацца да іх знікае. Думаў, што гэта маё, суб'ектыўнае адчуванне. Ды не так даўно, знаходзячыся ў Маскве, слухаў там выступленне аднаго з вядомых сталічных духавых аркестраў. Назавтра выпадкова сустрэў музыкантаў Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі. Разгаварыліся. Аказаўца, і яны былі на тым самым канцэрце, аднак... пайшлі пасля першага аддзялення: сумна, гучна, аднастайна. Мала музыкі. Звычайны, стэрэатыпны духавы аркестр, з усімі яго тыповымі недахопамі. А ў калектыве ж, я ведаю, выдатныя музыканты, у іх асабістых прафесійных магчымасцях можна не сумнявацца. У чым жа справа?

Успамінаецца пачатак 60-х гадоў. У Савецкі Саюз прыехаў духавы аркестр Мічыганскага ўніверсітэта. Яго выступленне мне пашчасціла пачуць у Вялікай зале Маскоўскай кансерваторыі. Нас, а там прысутнічалі ў асноўным педагогі і студэнты кансерваторыі, уразілі свежасць і высакроднасць гучання аркестра — ад аksamіціста-мяккага да крышталёва чыстага тону. Часам іроіліся трубы аргана, напоўненыя чысцінёй чалавечага дыхання. Дзіўная ансамблевая зладжанасць, здольнасць перадаваць наймаля змены настройкі стваралі ў зале, перапоўненай прафесіяналамі і аматарамі музыкі, атмасферу сатворчасці, прыносячы эстэтычную асалоду і выканаўцам, і слухачам. На наступны дзень музыканты аркестра прыйшлі да нас у госці, у класы кансерваторыі. Мы пайгралі ім, яны — нам, ужо як салісты. І выявілася нечаканае: у сольным выканальніцтве

Мікалай ВОЛКАЎ,
загадчык кафедры
Белдзяржкансерваторыі

ЯГО ЧАКАЮЦЬ

Даўно наспела патрэба стварыць у рэспубліцы філарманічны духавы аркестр. Здавалася б, ёсць для гэтага і творчыя перадумовы, і падтрымка Міністэрства культуры, але...

мы паказалі ўзровень значна вышэйшы за амерыканцаў. На інструментах, якія выклікалі «дзікае захваленне» нашых калег і якія яны гатовыя былі набыць у якасці музейных экспанатаў, бо такія ў іх сталі ўжо рэдкасцю, мы — ігралі, і ігралі пераkanaўча. Але такога ДУХАВОГА АРКЕСТРА, якім падаўся нам студэнці калектыву Мічыганскага ўніверсітэта, такога УЗРОУНЮ АНСАМБЛЕВАЯ ІГРЫ ў нас не было і, на жаль, няма дасюль. А мінула ўжо чвэрць стагоддзя, дык ці не варта, нарэшце, падумаць, чаму нашы, айчыныя, духавыя аркестры спыніліся ў сваім мастацкім развіцці, чаму ўтварыўся стэрэатып аркестра, які не задавальняе сучаснага слухача?

Адказ тут, на маю думку, просты. Доўгі час духавы аркестр фактычна не браў удзел у філарманічнай дзейнасці. Сімфанічны аркестр — вось гэта ўзровень музычнай культуры, гэта прэстыжна. На гэта не шкада і дзяржаўнай датацыі. Народны аркестр — гэта развіццё нацыянальнай культуры, гэта абавязвае. Духавы аркестр? Як быццам усе яго ведаюць, усе ў ім разбіраюцца. Як быццам хацелася б, каб ён гучаў, аднак... Пакуль гучаць адны размовы вакол неабходнасці адраджэння гэтага аркестра на канцэртнай эстрадзе. У выніку — аркестр гэты знік з кола творчых інтарсаў кампазітараў, страціў слухача, рамкі яго дзейнасці звужыліся (за малым выключэннем) да выканання рытуальнай музыкі. Органы культуры, якія, здавалася б, павінны клапаціцца пра развіццё духовай музыкі, доўгі час займаюцца размовамі вакол праблемы ды паказнымі мерапрыемствамі, нахвосты марш-парадаў, святаў духовай музыкі, спрабуючы паднесці народу «вынікі без прычын». Вось і атрымліваецца: шуму бывае многа, а прафесійнага аркестра няма дагэтуль. Я зусім не супраць масавасці, тым больш, што ў гэтым плане тое-сёе робіцца. Аднак і «масавасць» будзе рэальна, а не папярэва толькі тады, калі будзе пачуты і ўспрыняты сучасны патрэбны ўсім духавы аркестр, які неабавязкова пераймаць, але на ўзровень якога можна раўняцца! Маю на ўвазе прафесіяналізм, высокае майстэрства, мастацтва чыстай пробы.

Сярод музыкантаў існуе прымаўка: «Няма кепскіх аркестраў, ёсць кепскія дырыжоры». Досыць слушная прымаўка. Хто становіцца сёння за пулт духовага аркестра? У ваенных аркестрах, вядома, ваенныя дырыжоры. У «цывільных», як правіла, колішнія ваенныя дырыжоры. Сярод іх ёсць таленавітыя музыканты, але ж іх мала. Прэстыжнасць гэтай прафесіі ўпала. Да яе, як правіла, зяртаюцца, калі закрыты ўсе іншыя шляхі ў музыку. А каго хацелася б бачыць на чале прафесійнага духовага аркестра? Таленавітага музыканта, якога захапіла б ідэя стварэння сучаснага арыгінальнага калектыву, музыканта сур'ёзнага, творчага, працаздольнага. Такога кіраўніка знайсці можна, відаць, сярод дырыжораў-сімфаністаў, кампазітараў ці інструменталістаў.

Ці ёсць у нас у рэспубліцы кваліфікаваныя музыканты для стварэння прафесійнага філарманічнага калектыву? Ёсць. Пра гэта можна сказаць упэўнена.

Студэнці духавы аркестр Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі (кіраўнік А. Берын) мог бы стаць добрай асновай для арганізацыі калектыву прафесійнага. Працуе ён ужо не першы год. Неаднойчы выступаў у канцэртных залах Мінска, іншых гарадоў рэспублікі. Прафесіяналы даўно вядуць гаворку пра тое,

што ён павінен быць рэарганізаваны ў філарманічны калектыв. Дарчы, і чытачы «ЛіМа» ўсё гэта ведаюць.

Аднак мінае год, другі... Размовы працягваюцца, а канкрэтныя захады ні ў арганізацыйным плане, ні ў плане прафесійнай арыентацыі пакуль не відаць. Тады міжволі ўспамінаеш, што размовы гэтыя ідуць ужо не адну п'яцігодку. Адзін з першых дырыжораў, якога мелі на ўвазе як арганізатара і кіраўніка такога аркестра, не вытрымаў выпрабавання ці то часам, ці то... «даверам». Паехаў у Маскву і ўзначаліў духавы аркестр Вялікага тэатра Саюза ССР. А дырыжор жа той — Выхаванец Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. І сам рыхтаваўся, і арыентаваў яго на тое, што яму будзе даручана стварэнне прафесійнага духовага аркестра ў рэспубліцы. Менавіта дзеля гэтага ён у свой час быў накіраваны на адпаведнае навучанне ў асістэнтур-стажыроўку Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі. А ў выніку — у Беларусі ён аказаўся «лішні». У той жа час праблема падрыхтоўкі высокакваліфікаваных дырыжорскіх кадраў для нашай рэспублікі застаецца адной з набалельх.

Цяперашні дырыжор студэнцкага аркестра А. Берын таксама выхаванец нашай кансерваторыі. Добры арганізатор, высокакваліфікаваны музыкант. Як дырыжор-сімфаніст закончыў мэтавую асістэнтур-стажыроўку Ленінградскай кансерваторыі. Аднак, улічваючы «спецыфічныя асаблівасці» нашай кадравай палітыкі ў мастацтве і ранейшыя горны вопыт, можна, мне здаецца, дапусціць, што неўзабаве і гэты дырыжор узначаліць духавы аркестр, ну, скажам... Ленінградскага тэатра оперы і балета.

Вось і атрымліваецца: музыканты ёсць, дырыжор ёсць, пра патрэбу рэспублікі ў такім аркестры нашы кіраўнікі культуры неаднаразова гаварылі публічна, а прафесійнага аркестра няма. Няма пакуль нават сімптомаў яго з'яўлення. Затое студэнтам-духаікам БДК канец мінулага навучальнага года быў фактычна сарваны, бо студэнці аркестр занялі ў мастацка-спартыўных мерапрыемствах, якія праводзіліся ў Мінску і ўсіх абласных цэнтрах. Можна, для арганізатараў масавых свят гэтак і зручнай. Аркестр па цяперашніх мерках добры, фактычна бясплатны, заўсёды пад рукой. Даў каманду — і шагам марш! Пры гэтым беспардоннае ўмяшальніцтва ў навучальны працэс, якое не выклікала пільнай патрэбы і толькі дэзарганізуе студэнтаў і педагогаў, можна паднесці як «перабудову», «связь навучання з вытворчасцю». А тых, хто абуралася, абвінаваціць у неразуменні духу часу і дадаць пры гэтым: асцярожней, маўляў, паберажыся, мерапрыемства-то мае палітычнае гучанне. А па шыраўсці — усё тут працее: на сённяшні дзень лягчэй камандзіраваць кансерваторскі аркестр ва ўсе вобласці рэспублікі, чым набраць у кожнай з іх па прыстойнаму аркестру ў сто чалавек. І нагадавае гэта колішнюю практыку: тады, гадоў 20 назад, сумяшчальніцтва не так жорстка кантралявалася, і некаторыя зухаватыя кіраўнікі самадзейных духавых аркестраў уладкоўваліся на работу ў 5—6 арганізацыі, а на канцэртах-справаздачах прадстаўлялі фактычна адзін і той жа аркестр...

Ні ў якім разе я не супраць удзелу аркестра ў масавых мерапрыемствах. Я за тое, каб аркестр заваўваў масавую аўдыторыю. Сорам, ганьба, калі на студэнцкіх канцэртах у зале філармоніі студэнтаў жа кансерваторыі прымушаюць рэалізоўваць білеты паміж сабой! Гэтка натуральная гаспадарка: самі сыграем, самі паслухаем. Галоўнае, што «ад кіраўніцтва» прыйдуць, і зала павінна быць поўная, а хто там сядзе — справа дзясаята. Можна падумаць, што ў Мінску, акрамя навучальных устаноў культуры і мастацтва, іншых няма. Што няма прамысловых прадпрыемстваў, ваенскіх падраздзяленняў, дзіцячых дамоў і г. д.

Вось калі б у юбілейным годзе духавы аркестр кансерваторыі поруч з іншымі калектывамі ці з'сольнай праграмай выступіў у розных абласцях рэспублікі перада прэцэдэнтамі буйных прадпрыемстваў, студэнтамі і навучэнцамі (і не толькі музычных навучальных устаноў), тады гэта была б сапраўды справаздача, адказнасць і прафесійная падрыхтоўка да якой кампенсавалі б страту вучэбнага часу. Гэта была б і сувязь вучэбнага працэсу з непасрэднай вытворчай дзейнасцю, і выкананне свайго грамадзянскага абавязку ў год юбілею Кастрычніка. А пакуль аркестр моццю ўключаць у «адказны» канцэрт з польскай «Дэдуля» (шлягер «з барадой») ці ў другі, таксама «адказны» канцэрт з «Гусарскім мар-

(Зананчэнне на стар. 12).

Уладзіміру
ВЕРАМЕЙЧЫКУ—

50

1 лістапада спаўняецца 50 гадоў паэту Уладзіміру Верамейчыку. З гэтай нагоды праўдзена СІ ВССР накіравала юбіляру прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Уладзімір Міхайлавіч! Горача віншую Вас з пяцідзясяцігоддзем!

Вы з кагорты нямногіх, каго родны край запаланіў назаўсёды. Толькі ў гады службы ў радах Савецкай Арміі і вучобы ў Беларускам дзяржаўным універсітэце імя У. І. Леніна Вы не жылі на Палессі. Астатняе ж года дзён ад нараджэння звязана з Палессем, з гэтым цудоўным нутром беларускай зямлі, якому Вы адданы бясконца.

Пасля ўніверсітэта Вы паехалі працаваць у Ведрыч Рэчыцкага раёна і вось ужо больш як дваццаць гадоў з'яўляецеся дырэктарам Ведрыцкай сярэдняй школы. Мы ведаем Вас як самааддананага сейбіта разумнага, добрага, вечнага, прадаўжальніка высанароднай справы многіх славянскіх народных настаўнікаў. Вы навукаеце дзяцей любіць родны край і працу, быць дастойнымі грамадзянамі Савецкай Радзімы, праўляць слабе ў творчым пошуку.

Вы — паэт сваёй любімай справы і паэт па прызванню. Для вершаў і паэм Вам не трэба браць творчую камандзіроўку, бо Вы — у гушыні жыцця і яго праблем. Добра памятацца Вашы вершы пра цяжкіх пасляваенны час, на які прыпала дзяцінства, радкі ўдзячнасці і гонару за родны край. Назву першага паэтычнага зборніка дала рака дзяцінства — «Прып'яць». Затым былі зборнікі «Яснасць», «Люблю!». Як чалавек неабявава, нераўнадушы, нямала пішаце пра негатыўныя з'явы, выкрываючы гарлапанаў, крывадушнікаў і прыстасаванцаў. Вашы праблемныя артыкулы па перабудове школы, пытаннях навучання складлі кнігу «Гарызонты сельскіх педагогаў». Вы актыўна ўдзельнічаеце ў жыцці сельсавета і раёна, выконваеце шмат грамадскіх даручэнняў.

Праца настаўніка адзначана ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, медалём, многімі граматамі.

Віншуючы з юбілеем, шчыра жадаем Вам, дарагі Уладзімір Міхайлавіч, моцнага здароўя, вялікага асабістага шчасця, новых поспехаў на ніве асветы, цікавых кнігі!»

Супрацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да гэтага віншавання.

Ганна ІВАНОВА

Кірмаш

На маіх даланях мазалі.
Мы з дзядулем кашоў наплялі.
Сёння я прадаю кашы
У Расонах на кірмашы.
І я важная з гэтай прычыны!
А мяне абступілі жанчыны:
Круцяць кошкы,
гнуць-выгінаюць,
Недаверліва перабіраюць,
Глянуць зблізі і глянуць здаля,
Бо, вядома, — жывуць
з мазаля...

Я сястрычкам куплю
падарункаў —
Смачных пернікаў, стужак,
карункаў.
Вось каралікі, нібы сунічкі.
А мае ж вы, мае ж вы
сястрычкі...
А каб татку — унь тую кашулю,
А каб маме — вось гэту
хусцінку...
Волька... Настачка... Тата...
Матуля...
— Што купляеш, мая сірацінка?
...Я гнядую кабылку ганю.
Я дзядулю вязу тытуню.

Вясковы аўтобус

Тут землякі, Вясковы люд!
Тут яблыкаў і сена пах,
Мне лёгка тут. Мне цёпла тут.
Паклон табе, вандроўны дах!
Шчыруй, выгнаннік гарадоў!
Ты шмат што бачыў на вяку.
Ты ўсім прытулак даць гатоў.
Ты ўсіх бярэш, хто ўзняў руку.
...Паволі наплывае змрок.
Насустрач коцяцца агні...
Бывай! Дарог табе. Дарог!
Нястомны рыцар Дабрыні.

Соф'я ШАХ

Вершаліна

Ад каранёў сваіх далёка,
яна амаль што ў сіняе
сярод праменняў і аблокаў,
бы ахмялелая, жыве.

Здаецца, летуценні-мроі
пагодным разамлелым днём
шапочуць і віюцца роём
над маладым яе быццём.

Здаецца, нават забывае, —
якія сокі паднялі,
і чым яе зямля трымае,
і што там зараз, на зямлі...

У тым душы ёсць невялікая
вартасць,
што ўжо на свой не спадзяецца
рай.

Але яе жывучую трываласць
ты правярай, нястомна
правярай.

Не беражы яе спакой,
суладдзе, —
спрабуй то болей, то гняці
ў журбе, —
такі прастор тваёй крутой
уладзе
і гэты час наперадзе ў цябе...

Няхай калее, сохне, камянее,
але ж у белы свет не
закрычыць.
І на цябе не болей і
не меней, —
ну проста як на роўную
глядзіць.

Гады свае спяшаюся
пражыць, —
той тэрмін невядомы і адзіны,
якім наканавана даражыць
да самае апошняе хвіліны.

Імкнуся ўсё магчымае
паспець...
Яшчэ й сама дасюль
не ўсведамляю,
што значыць — хоць на волас
пасівец
і стаць на боль адзін бліжэй
да краю.

Спяшаюся... Што за патрэба
ў тым, —
гнаць час і без таго зусім
кароткі,
гнаць час, які і горкі, нібы дым,
і ўсё ж такі да роспачы
салодкі...

Алесь БАДАК

Вечнасць

на нас пазірае

Нечага не разумеем,
Нечага не заўважаем:
Пісанья для бяссмерця
Вершы ніхто не чытае.

Свет у палоне абновак.
Крэкча ад цяжару памяць.
Хвалім, уносячы, многіх.
Цягнемся больш да Купалы.

Мір. Пралетарыі. Космас.
Беспersпектыўнае рабства.
Час наш, такі неспакойны,
Дай у табе разабрацца.

Нечага не разумеем.
Нечага не заўважаем.
З сумнай, балючай усмешкай
Вечнасць на нас пазірае.

Абялі і прамовіла ціха:
— Можна, мы не убачымся
больш.
Ну, куды ты, пабудзь яшчэ
крыху.

І хіснулася левіца ўбок.
І прыступкі згубіліся ў ночы.
Без цябе

як змог?
Дацягнуўся да выхаду моўчкі
І дарогу разгледзеў ля ног.
І дарога ўпіралася ў дом
Не пачаткам сваім, а канцом.

...Тады нас праклялі
Нянавісць і любоў,
Каб мы ўжо не змаглі
Сысціся зноў з табой.

Не то што там крычаць,
Паплакацца усплы,
А нават памаўчаць
Няма пра што ўдваіх.

Змітрок МАРОЗАУ

На месцы ручая цяпер лагчына,
Трава — асочка, рэдкія кусты...
Дзе год маіх
равесніца-вярбінка,
Куды яна падзелася, куды?
«Вады! Вады!» — плач кнігаўкі

тужлівы
Ляціць з нябесаў на далёкі лес.
І мне чамусьці

робіцца жажліва:
«А што калі
і лес зняме? Спрэсі...»
«Прагрэсі! Прагрэсі!» — ракоча
экскаватар.

Ну што ж ты, бог балотны
нарабіў?
Той ручаёк — жыцця майго
экватар,
А ты яго вось так...
Пераступіў!

Паэт

Памяці А. ПЫСІНА

Занадта многа вершатворцаў,
Ды быў усё ж адзін пясняр,
Ён у зялёным пачаткоўцу
Імкнуўся ўбачыць дзіўны дар.
Па людных вулках Магілёва
Ён крочыў ціха раніцай,
Душой адбеленае слова
Жывой сцяпалася слязою.
І ажывала ў нашых сэрцах
Радкамі светлага добра...
Адплыў паэт, а мне смяецца
Яго вячэрняя зара.

Мядовы дзень гудзе, як вулей,
Буркуе голуб на страсе,
Вунь адзінокая бабуля
Свой век у клуначку нясе.
Такая сцішанасць на твары,
Такі прасветлены спакой,
Здаецца мне — старая марыць,
Усё — яе, усё — пры ёй:
Зямная мудрасць і сумленне,
Даўгія, плённыя гады
І гэты клуначак з насеннем
Жывой і вечнай даброты.

Мікола МІНЧАНКА

Партрэт

Барометр жыцця і спакою —
Сэрца матулі.
Барометр шчырай радасці —
Вочы матулі.
Барометр суму трывожных
Ростаняў —
Думы матулі.
Барометр шчырай
пшачотнасці —
Усмешка матулі.

Зоры звіяняць

Уначы я люблю слухаць зоры.
Нібы пяцьсот мільёнаў бомаў...
Антуан дэ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРЫ.

Зоры таксама звіяняць,
Калі ў нас добры настрой.
Зоры танцуюць,
Як дзеці.
Нельга нішто параўнаць
З мелодыяй зор:
Таямнічая музыка,
Нібы магія.
У дзяўчыны з грудзей
Вырываецца сэрца:
Хоча да сэрца другога
У палон,
Каб і тое
У палоне трымаць.
Прагне юнак патануць
У позірку,
Дзе тысячы д'яблаў
Чакаюць спакусы.
Анёламі стаць
Тыя д'яблы жадаюць.
А зоры звіяняць,
Як ніколі яшчэ не звінелі.
Ап'яняюць.
Звіняць д'яблы для дваіх. —
Вянчаюць давер.

Яўгенія МАЛЬЧЭУСКАЯ

Мой кут ажываў...

Сівелі стагоддзі ад дыму і
чорнага смутку...
Ды бачу і сёння, як шляхты
палацы гараць,
І прадзед далёкі з касой
у лазовым абутку
За родны свой край нескорным
ідзе паміраць.

А потым кружылі у пары
і воран і бусел,
І кляцаў затвор, і гарачы
свінец вылятаў.
І зноў за свой край толькі
дзед ужо мой светларусы
Па кайзера касках з салдацкай
вінтоўкі страляў.

Мінала навала, змянялася
новай наваляй:
Варожыя танкі з крыжамі
паўзлі па шляхах.
І ужо майму бацьку Айчына
сябе давярала,
І бацька гранаты сціскаў
у абедзвюх руках.

І зноў, як заўсёды, насуперак
смерці і скрусе
Мой край ажываў у сваёй
незнішчальнай красе,
Каб мірна кружыўся над ціхай
заставаю бусел,
Дзе сёння мой брат
пагранічную службу нясе.

Радасць

І шчэбет птушак на світанні,
І ззянне сонца над зямлёй,
Усё — нішто у параўнанні
Са светлай радасцю маёй.

Усё — як толькі дапаўненне
Да тайны кроўнага зліцця.
Ляжыць сыночак на каленях.
І часцечам поўніць уяўленне:
Я — маці новага жыцця.

ЯГО ЧАКАЮЦЬ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 11).

шам» (зноў жа шлягер, але пакуль без «барады»), адарваўшы студэнтаў ад заняткаў на рэпетыцыі, у якіх яны, зрэшты, і не маюць патрэбы. Калі задаеш пытанне, ці не сорам аркестру ВУН выступаць перад селідай аудыторыяй з такім рэпертуарам, аказваецца, што галоўнае — не ў рэпертуары. Галоўнае — звярнуць на аркестр «высокую ўвагу», не стаміўшы пры гэтым сур'ёзнай музыкой. Згодзен, жаданне вылучыцца, спадабацца некаму там, «наверсе», можна зразумець. Але ж чым і як звярнуць на сябе ўвагу? Непераборлівасць у сродках можа прывесці і прыводзіць да распылення творчых сіл, да страты навучальнага часу, тапання на месцы і, у пэўнай меры, да страты прафесіяналізму. Асабліва пікантнасць сённяшняй сітуацыі ў тым, што менавіта тады, калі аркестр «затаптаўся», на яго адрас пасыпаліся шматлікія дыфірамбы, а перасцярогі спецыялістаў кафедры духавых інструментаў час-

цей за ўсё выклікаюць ці неразуменне, ці раздражненне тых, ад каго залежыць далейшы лёс калектыву.

Цікава, ці не прадаў: кафедра, якая стварыла аркестр і кроўна ў ім зацікаўленая, бурчыць, часта выказвае незадавальненне творчымі справамі свайго дзіцяці, а яе спецыялістаў спрабуюць пераканаць, што ўсё цудоўна, на аркестр трэба раўняцца і г. д. Канечне, можна было б пагадзіцца і прымаць віншаванні. Ад добрых слоў мы яшчэ не стаміліся. Толькі хранічы працэс прыцягнення да калектыву ўвагі тых, хто можа вырашыць яго далейшы творчы лёс, музыкантам ужо не на карысць. На шлягерах многаму не навучышыся, ды і слухача «на доўга і ўсур'ёз» не заваюеш. А калі ёсць сур'ёзны намер стварыць на базе студэнцкага (а другой рэальнай базы па сутнасці няма) філарманічны духавы аркестр, яму ўжо даўно трэба памагчы бескампрамісным крытычным разглядом кожнага выступлення, добразначывай патрабавальнасцю да майстэрства, арыен-

тацыяй на канкрэтную прафесійную дзейнасць.

Я звярнуўся да некаторых нашых кампазітараў. Што мяркуюць яны наконт стварэння такога калектыву? Адказы былі аднадушныя. Народны артыст БССР Я. Глебаў: «Даўно і на ўсіх узроўнях «трублю» пра неабходнасць прафесійнага духавога аркестра. Няўжо толькі ваенныя аркестры павінны прадстаўляць гэты жанр? Народны артыст БССР Д. Смольскі: «Прафесійны духавы аркестр — гэта цудоўна... Канечне, ён павінен іграць не толькі маршы. Будзе аркестр — з'явіцца новыя творы кампазітараў».

А вось што сказаў мне рэктар БДК народны артыст БССР М. Казінец:

— Гэты жанр незаслужана забыты. Яшчэ някількі ён цэпіцца ў самадзейнасці. Разам з ім як бы адшоў час задушэннасці, чалавечай згуртаванасці. Як музыкант лічу, ён павінен заняць дастойнае месца ў нашым жыцці. Нельга змяняць маму, тату. Нішто не зможа папоўніць адсутнасць духавога аркестра. З яго музыкой людзі нараджаюцца, жыўць, адыходзяць. Неабходнасць стварэння прафесійнага аркестра не толькі настала, але ўжо даўно пераспела. Кансерваторыя можа рэальна вырашаць надравую праблему Дзяржаўнага духавога аркестра БССР. Напачатку гэта можа быць не самастойны калектыв, а сцэнічны аркестр нашага тэатра оперы і

балета (бо пры арганізацыі магчымы матэрыяльна-тэхнічныя, «гаспадарчыя» цяжкасці), але ён павінен быць паўнацэнным і па колькасці, і па якасці складзе. Добры прыклад таго — сцэнічны аркестр Вялікага тэатра СССР. Аналагічны склад музыкантаў наша кансерваторыя можа забяспечыць на працягу 3—4 гадоў. Мы маем ужо добры калектыв, энергічнага, мэтанакіраванага дырыжора ў асобе А. Берына.

Стварэнне прафесійнага калектыву дапаможа вырашэнню многіх праблем. Кампазітары, як правіла, пішуць з рэлігіяй на рэальных выканаўцаў. Доўгі час выканаўца ў жанры духавой музыкі ў рэспубліцы фактычна не было. Аркестр штаба БВА выконвае іншыя задачы. Упэўнены, што са з'яўленнем філарманічнага аркестра ажывіцца цінаваць кампазітараў да жанру духавой музыкі. Прафесійны аркестр стане і магучым стымулам да распаўсюджвання самадзейных духавых калектываў. З яго дапамогай будзе фарміравацца рэпертуарная палітыка, накірунак развіцця жанру. Самы музыканты будуць бачыць рэальную перспектыву свайго творчага росту. Да таго ж, з аркестра могуць у далейшым выйсці цудоўныя кіраўнікі самадзейных і прафесійных калектываў.

І калі наша гаворка на гэту тэму была ўжо закончаная, М. Казінец раптам дадаў: «Ведаеш, чым мне часта ўспамінаецца дзяцінства? У Вілейцы духавы аркестр іграе танцы ў парку. Дагэтуль нават, калі чую рэпетыцыю духавога аркестра, у мяне змяняецца настрой».

ЖЫВАПІСЕЦ, вучыся рабіць свае творы так, каб яны вабілі да сябе гледачоў і ўтрымлівалі іх. Вялікім здзіўленнем і асалодай». З такімі словамі звярнуўся да сваіх сучаснікаў і нашчадкаў гейяльны мастак эпохі Адраджэння Леанарда да Вінчы, веліч якога заключалася не толькі ў энцыклапедычнай адоранасці жывапісца, скульптара і вучонага-даследчыка, але і ў арганічнай сувязі ўсіх ягоных задум з жыццём, яго новымі патрабаваннямі.

Калі разглядаць рэспубліканскую выстаўку «Краіна Саветаў» з пазіцыі высокай патрабавальнасці, у духу нашага часу, дык давядзецца канстатаваць, што ў цэлым яна не здольная прывабіць, а тым больш, утрымаць гледачоў «вялікім здзіўленнем і асалодай».

Я хаджу па зале жывапісу і імкнуся зразумець, чаму мяне адольвае сум? Чаму няма радаснага ўздому ад сустрэчы з новымі творамі? І прыходжу да высновы: свежы вецер перамен, як мы сёння гаворым, яшчэ не ўварваўся ў вокны выставачных залаў. Тут не адчуваецца біцця пульсу нашага складанага, цікавага і трагічна-напружанага часу з яго энергічным рытмам, інфармацыйнай насычанасцю, імклівай дынамікай падзей, барацьбой за мір, за шчасце чалавека. Ствараецца часам уражанне, што нашы мастакі жывуць па-за часам (водгулле «вялікага свету» можна ўлавіць, бадай, толькі ў плакаце).

Здаецца, што выяўленчае мастацтва (і жывапіс, у прыватнасці) недаравальна адсталі ад літаратуры і кінематографа ў вастрэні пастаноўкі жыццёва важных праблем. У гэтай юбілейнай экспазіцыі няма карцін, якія хоць бы наблізіліся па сваёй значнасці да твораў В. Быкава, А. Адамовіча, В. Распуціна, Ч. Айтматава, да фільмаў Э. Клімава, Т. Абуладзе і В. Абдраштытава. Дык ці варта здзіўляцца, што такая слабая цікавасць гледачоў да гэтай выстаўкі?

Звернемся да недалёкага мінулага. Два дзесяцігоддзі назад у юбілейнай экспазіцыі, прысвечанай 50-годдзю Кастрычніка, радасным адкрыццём для гледачоў былі імёны тады яшчэ малавядомых жывапісцаў: М. Савіцкага, Л. Шчамялёва, М. Данцыга, Г. Вашчанкі, В. Сумарава і іншых, цяпер прызнаных, майстроў беларускага савецкага мастацтва. З'яўленне іх было заканамерным: адбыўся XX з'езд партыі. Сёння мы — удзельнікі грандыёзных дзяржаўных пераўтварэнняў пасля XXVII партыйнага з'езда. Аднак перабудова пакуль закранула далёка не ўсіх твораў, іх намаганні часам проста зводзяцца да дзелавага бегу на месцы. Мне здаецца, што менавіта так можна сказаць пра цяперашні стан беларускага жывапісу. Дастаткова супаставіць уклад адных і тых жа мастакоў у выстаўкі 1967 і 1987 гадоў. У сувязі з гэтым прывяду некалькі прыкладаў.

М. Савіцкі. 1967 г. — «Партызанская мадонна» (срэбраны медаль, цяпер карціна — «пастрэд» Беларусі ў Траццякоўскай галерэі). 1987 г. — на выстаўцы «Краіна Саветаў» — не прадстаўлены.

М. Данцыг. 1967 г. — «Беларусь — маці партызанскага» і «Мой горад». 1987 г. — «Час, падзеі, людзі».

Л. Шчамялёў. 1967 г. — «Маё нараджэнне». 1987 г. — «Новы год».

В. Сумараў. 1967 г. — «Мой дом». 1987 г. — «У. І. Ленін і дзеці».

У. Стальмашонак. 1967 г. — «Якуб Колас». 1987 г. — на выстаўцы не прадстаўлены.

Відаць, невыпадкова ў назвах карцін 1967 года, якія ўжо сталі музейнымі, паўтараліся займеннікі: «Мой дом», «Мой горад», «Маё нараджэнне»... У кожнай з іх аўтары з гонарам дэкларуюць сваю прыналежнасць да ўвасобленага, але шчасліва пазбягаюць абмежаванасці ў трактоўцы сюжэта. І як сёння крыўдна бачыць, што новыя работы гэтых жа мастакоў, прадстаўленыя ў экспазіцыі праз дваццацігоддзе, у многім саступаюць раннім. Цяжка, напрыклад, зразумець, як В. Сумараў, таленавіты педагог, які шмат гадоў плённа працуе ў народнай дзіцячай студыі выяўленчага мастацтва, мог так у карціне «У. І. Ленін і дзеці» намаляваць рабят: невыразныя азызлыя твары, плакатная ўсмешка, позы маленькіх старых.

Аўтар шырокавядомых палотнаў «Беларусь — маці партызанскага» і «Мой горад» паказаў сваю новую карціну

«Час, падзеі, людзі». Якая важкая назва! Чакаеш ад М. Данцыга філасофскага асэнсавання праблем рэчаіснасці, а замест гэтага — нязначны бытавы сюжэт, якому ніяк не адпавядаюць вялізныя памеры палатна. Ды і людзі ля газетнага кіёска нагадваюць пачатковыя драўляныя нарыхтоўкі. У цудоўным гарадскім пейзажы «Мой горад» Данцыг дасціпна выкарыстаў калаж, упісаў яго ў паласу рэкламных шчытоў. У новай карціне друкаваная прадукцыя выціснула чалавека.

можна аднесці і габелен А. Кішчанкі «Зорны хлопчык» (у творчасці гэтага мастака так шчыльна перапляліся манументальна-дэкаратыўнае і станковае мастацтва, што іх часам цяжка адмежаваць адно ад другога).

На выстаўцы «Краіна Саветаў» экспануецца вялізнае палатно Кішчанкі «Зарапад». Але, на жаль... У адрозненне ад «Зорнага хлопчыка» сэнс гэтага шматфігурнага халоднага твора не прачытваецца гледачамі. Яны далі карціне сваю

ЦІ АДЧУВАЕЦЦА ПОДЫХ ЧАСУ?

Жывапіс на рэспубліканскай выстаўцы «Краіна Саветаў»

А. КІШЧАНКА. Зарапад (фрагмент).

А. МАРАЧКІН. Планета «Палын». Памяці 26 красавіка 1986 года.

М. СЕЛЯШЧУК. Таня.

Карціна Л. Шчамялёва «Маё нараджэнне» была напісана мастаком да 50-годдзя Кастрычніка, як песня пра гераічны час, пра нараджэнне новага свету. Тым больш ненатуральна бачыць яе аўтара ў акружэнні дакучліва падкрэсленых атрыбутаў «благодолучня» («Новы год»). Хочацца хутчэй адсці ад гэтага палатна да дзюво свежых, як глыток крынічнай вады, работ дачкі мастака — Людмілы Шчамялёвай. Адна з іх — радасная па каларыце — нагадвае стракату беларускую поспілку («Убор маладой»), другая — стрымана-будзённая, амаль манахромная — цікавая па кампазіцыйным рашэнні і фактуры: калючыя штрыхі, прапісаныя ручкай пэндзля па бялілах, добра перадаюць аголены зімовы лес.

І тут мне хацелася б нагадаць, што выяўленчае мастацтва даўно перастала быць падручнікам для непісьменных. Відаць, наспеў час усур'ез задумацца пра эстэтычныя якасці формы. «Марксіст, які гаворыць: «разглядайце карціну з сюжэтнага пункту гледжання», — дрэнны марксіст, аднабок, калі ён не скажа, што пры тым яшчэ нельга забываць і на ўменне чытаць своеасаблівую мову выяўленчага мастацтва, моманты тэхнічны і прынамсі эстэтычны». Гэта — словы А. В. Луначарскага. Можна толькі захапляцца мудрасцю першага Наркома асветы!

Ну а колер? Ці можа жывапісец ігнараваць такі магутны сродак эмацыянальнага ўздзеяння на гледача? Мы памятаем яркія прыклады метафрычнага колеру ў карцінах беларускіх жывапісцаў — «Ганча — зямля партызанскага» В. Цвіркі, «Віцебскія вароты», «Поле», «Партызаны. Блакада» М. Савіцкага, «Макі» М. Залознага, «Чырвоныя землі Полаччыны» В. Грамыкі, «Легенда» Г. Вашчанкі. Да такіх твораў

назву — «Кіслотны дождж», бо колеравым камертонам для яе паслужылі ядавіта-блакітныя патокі фарбы, якія падаюць з нябёсаў на галовы людзей. Можна было б зразумець іх, як алегорыю «чумы XX стагоддзя» (радыцыяны, СПІД, рак і г. д.), калі б гэтая колеравая гама не стала для Кішчанкі ўлюбёнай. Увогуле цяжка растлумачыць узнікненне колеравых штампаваных у мастака з багатым каларыстычным дарам, для якога колер — родная стыхія.

Бадай, самыя мажорныя і жыццесціварджальныя на выстаўцы — палотны З. Літвінавай. Святочны каларыт карціны «Мір дому вайну», дзе чырвоны колер — сімвал радасці, прыгажосці, а белы конь — як сімвал мары пра шчасце. Другая работа — «Квечень» — рытмічнымі суадносінамі шматколеравых акцэнтаў быццам просіцца на габелен, а трэцяя — «Абуджэнне» вабіць нейкай асаблівай чысцінёй і цнатлівасцю, нагадваючы паэтычныя вобразы старажытных майстроў.

Бываюць карціны, змест якіх немагчыма пераказаць словамі. На маю думку, менавіта такой неардынарнай работай на выстаўцы стала палатно «Белы вальс» А. Кузняцова — надзіва вытанчанае па настроі і колеры. Задумлена-журботныя жаночыя вобразы мастак напісаў кроцім шэра-блакітным каларытам. У гэтым творы жывапісец умела спалучае гладкую і пастозную фактуру, шырокія колеравыя плоскасці і зграбныя арнаментальныя ўстаўкі, якія ўтвараюць выразны рытм акцэнтаў і паўз. Гэтая карціна выклікае тую самую асалоду, якая, па словах Урубеля, адрознівае душэўны стан перад творам мастацтва ад стану перад разгорнутым друкаваным аркушам.

Такімі ж высокімі эстэтычнымі якасцямі валодае і «Беларускі нацюрморт» С. Катковай. Яго залатыя пералівы з пышчотнымі ружовымі плямамі і чорным павуціннем ліній нагадваюць карункі каштоўных случкіх паясоў. Як адвечныя

каштоўнасці ўслаўлены мастачкай сялянскі серп, збанок малака, мёд у чорным простым гаршку і цуд-пташка з саломкі.

Прыемна ўсведамляць, што ёсць мастакі, якія ўмеюць здабываць дадатковы эффект з самой фактуры жывапіснай паверхні. Можна з цікавасцю разглядаць невялікі серабрысты пейзаж А. Бараноўскага «Сакавік», у якім снег на берэзе напісаны вельмі пастозна і шматколерава, а рачная плынь адрозніваецца ад спакойна воднай гладзі самім характарам мазка. Моцна напружаны фарбавы слой у нацюрморце А. Родзіна ўтварае эффект своеасаблівага мігцення. З яўным задавальненнем «гуляе» фактурай С. Шафрановіч, спалучаючы гладкае і корпуснае пісьмо, шырокія і дробныя мазкі. Праўда, яго карціна «3 веку ў век» мае аналаг у мастацтве, але на высокіх узорах вучыцца не загання.

Яркай дэкаратыўнасцю і дакладнасцю малюнка вабяць партрэты М. Селешчука (яны, на маю думку, намнога больш выразныя, чым буйныя палотны мастака). Фантазія аўтара пераўтварае рэчаіснасць у мудрагеліста-пышны маскаррад, у якім мірна жывуць казка і рэальнасць («Лета», «Таня»). Амаль эстрадна кідкасць і экстравагантнасць формы, якая мае адрас у мастацтве мінулага, у многім адпавядае сучасным густам моладзі.

Нарэшце, апошняе пытанне, якое мне хацелася б закрануць. Ці можна лічыць, што юбілейная выстаўка «Краіна Саветаў» адлюстроўвае сучасны стан беларускага жывапісу? Думаю, што не. Яна не дае ўяўлення пра шматлікасць творчых індывідуальнасцей у саставе членаў Саюза мастакоў, маладзёжнага аб'яднання і неформальных творчых груп «Няміга», «Галіна», «Фрагмент», «Форма» і іншых. Сярод маладых мастакоў ёсць нямала таленавітых, якія шчыра імкнуцца ў сваёй творчасці асэнсаваць наш супярэчлівы час. З'яўленне на выстаўках твораў розных па стылі і характары ўтварыла б атмасферу творчага саборніцтва, спрыяла б творчым дыскусіям. У нас ёсць прыклады дыялогу дзяржаў з рознымі палітычнымі сістэмамі, а мы ўсё яшчэ не прывыкнем да кантактаў з уласнымі дзецьмі, якія проста гавораць на сваім жаргоне. Так, гэтая мова часам шакіруе нас. Але, сапраўды, — «ці лёгка быць маладым і жыць пад пагрозай трох тон трынітралаула, што навісі над галавой кожнага жыхара Зямлі?»

Пратэстуючы супраць жахлівых gryмас сучаснасці, адны мастакі звяртаюцца да абстрактнай творчасці (дарэчы, якая не заўсёды валодае дэкаратыўнымі якасцямі). Другія ў пафасе адмаўлення абралі іранічна-бездыхоўную мову «поп-арта». Трэція аддалі перавагу халоднай зласціваасці сюррэалізма. Але, як сказаў Паустоўскі, «усе гэтыя крайнасці (сюррэалізм, дадаізм, дэкафанізм і іншыя «ізмы») з'яўляюцца па сутнасці зусім нармальным петушным напалям маладосці. Няма ніякіх падстаў біць у набат і ўпадаць у крыкліваю паніку, бо малады напал карысны — ён не дазваляе старэйшаму пакаленню заплываць тлушчам і лічыць сябе бясхібным і «недатыкальным».

У час работы з маладымі, лічыў У. І. Ленін, нельга прымяняць адны эстэтычныя меркаванні, інакш старое, больш спелае мастацтва затармозіць развіццё новага, а само хоць і будзе змяняцца, але тым больш марудна, чым менш яго будзе прышпорваць канкурэнцыя маладых з'яў.

На маю думку, адзіна разумны і дэмакратычны прынцып выставачнай дзейнасці — адмаўленне ад выстаўковай і прадстаўленне ўсім мастакам права без усякіх перашкод экспанавання свае работы і кантактаваць з гледачом, максімальна выкарыстоўваючы прыдатныя для гэтай мэты памышчаны. Мастак павінен мець гледача, а гледач — мець права бачыць і параўноўваць.

На Усесаюзным пленуме па крытыцы ў Мінску ў верасні—кастрычніку гэтага года адкрыта гаварылася пра тое, што гісторыю савецкага мастацтва, як і гісторыю СССР у цэлым, прадстаіць напісаць нанова. А гэта значыць, што мастакі разам з іншымі дзеячамі культуры павінны ліквідаваць беляя плямы айчынай гісторыі. Няўжо гэта не захапляючая па сваёй маштабнасці і адказнасці задача?!

Ірына НАЗІМАВА,
мастацтвазнавец.

Рэквізіцыя

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

Зося. У валёнках, доўгай спадніцы, у ватовачцы, што была напята на жываце, у хустцы-канопляцы. Зося таксама мігам акінула яго з ног да галавы позіркам, нібы зазіраючы яму ў душу сваімі вялікімі вачыма і, здаецца, разгублена крагала бяскуроўнымі вуснамі.

— Скажы ты мне, маладзічка, што ў вёсцы робіцца? — трывожна запытаў у яе бацька.

— Яна ці не зразумела, пра што ў яе пытаюцца, ці не магла апамятацца. Але запынілася. Маўчала, толькі разгублена крагала бяскуроўнымі вуснамі.

— Які тут вэрхал? — перапытаў стары.

— Сена, салому, авёс бяруць, — нарэцце вымавіла Зося.

— Хто бяруць?

— Салдаты і занягонцы.

— І ва ўсіх бяруць? Ці толькі ў тых, хто раней не аддаў пастаўкі?

— Ва ўсіх.

Бацька тэзануў каня, заспяшаўся па пагонцы, а Янка, дагэтуль амаль тулячыся за бацьку, як не сваімі нагамі пайшоў ёй насустрэч. Напярэці ж рукою падаць да сваёй хаты. Зося не сыходзіла, чакала, пазіраючы на яго, здаецца, паглыблена і пабольшанымі вачыма, пад якімі былі цёмныя ўладзіны.

— Ну, добры дзень табе, — прамовіў, запыніўся.

— Дзяньдобры. Янак, —

ціха адказала. Вымавіла не гэтакім чужым, як у яго, голасам, а лагодна, цёпла.

Ён ведаў: нехта з Гарбацэвічаў цікуе за імі праз акно, дык надоўга запыняцца і Зосю затрымліваць не варта. Але не мог пайсці, не перакінуўшыся словам з той, якую ўсё яшчэ хахае.

— Ну, як жывеш? — запытаў з хваляваннем, але не пазіраючы ёй у вочы. Пасвіў вачыма дол, а таксама азіраў яе валёнкі, на якіх сям-там, асабліва ў згібах-раўчуках, наліпла сенная труха.

— Жывая... — прамовіла, здаецца, па-ранейшаму стараючыся зазіраць яму аж у душу. — А ты — як? Кажуць, цяжка паранены...

— Жывы і я. Хоць, можа, лепей было б, каб не жыў...

Яна змаўчала; калі падняў галаву і зірнуў у вочы, дык убачыў: яна прыкусіла падпыхля вусны, пазірае адна і плаксіва моршчыцца — па яе шчаце папыла, робячы раўчочок, буйная празрыстая слязіна. Вось затрымаўся каля падбародка, сабралася ў кроплю, абарвалася і паляцела на зямлю.

— Выбачай... — адчуўшы, як сціснулася сэрца, ціха папрасіў і, каб не расчульвацца ды не нарабіць ёй сваёй чужасцю толькі шкоды, рушыў у свой двор. Здаецца, яна памкнулася затрымаць, штосці сказаць, але ён не азірнуўся, не затрымаўся. Дзіўна, але адчуў вялікую палёжку: вась і адбылася першая сустрэча, размова. Пасля сённяшняга не павінна быць такога, як раней, вялікага напружання, асцярожлівай боязі выйсці са свайго двара і нечакана сустрэцца з Зосяю. Што далей будзе, як яно ўсё павернецца-

разгорнецца, адзін толькі бог ведае, але, зноў і зноў змушаў сябе паверыць Янка, свет для яго пабольшаў, і яму стане лягчэй.

Ля сянец яго спаткала маці — у старых, абшытых спаднізу цялячою скураю валёнках, у некалі чырвоным ад цэгля, а цяпер аблінялым кажушкі ды звычайнай цёплай хустцы. Мусіць, стаяла дагэтуль якраз тут, на ганку, назірала за ім і Зосяю, чакала яго.

— Зноў бяда, сыноч... — з адчаем сачыла рука. — Наехала ж набрыдзь і абірае. Чуеш? — кінула галавою на загуменне. — Здаецца, ужо ломяць дзверы, каб у гумно залезці...

Ён, нічога не адказаўшы, рашуча закрочыў па двары да дрывоўні, каб праз яе выйсці на загуменне, дзе, як убачыў ідуць дадому, стаіць чужы конь.

— Як вы паехалі ў лес, дык іх скоро і прынес чорт, — тлумачыла маці, спяшаючыся за ім. — Саней, можа, і паўсотня, не меней. Усю вуліцу з канца ў канец запырділі. Я, як убачыла, дык абмерла: прыехалі ці высяляць, ці зноў абіраць. Аж, кажу, умрела: што без вас, мужчын, рабіць буду? Выйшла да Стася, папытала: «Можна, ведаеш, чаго прыперліся?» — «Ужо не кроў, а сок піць з нас», — кажа. Я за замкі — ды на дзверы гумна, хлява і клеці. Аж прыходзіць у хату малады ахвіцэр і пытае: «Хазяін дома?» — «Нямашака, — кажу, — у лес паехаў». — «Вы — хазяйка? Калі вы, дык вот бумага, давайце пуд аўсу і пятнаццаць пудоў сена!» — «Дык мы ж давалі перад калядамі!» — «Січас па-новаму трэба...»

Мінулі дрывоўню, дзе яшчэ былі паўтары складні сухіх бярозавых і хваёвых дроў, стаялі смаловыя круглячкі, зробленыя бацькам за зіму палазы, колы, аглоблі, віселі пад страхом граблёны, влікі.

— Вы — хазяін? — Што вам трэба? — Янка па-ранейшаму быў суровы. Нават злы. За армію, за салдат, якія вытвараюць вась такі грабеж. Нават і з-за таго, што разумее: самі вайскоўцы не зусім вінаваты, робяць, тое, што ім загадалі.

Прапаршчык падышоў, расшпіліў скураную карычневую сумку з пазалочанаю зашчапкаю і дастаў з яе паперыну. Падаў.

— Вот распоряджэнне на дапаможную рэквізіцыю ў населення корма для нужд

На прыгуменні стаяў рыжай масці, з белымі надкапытнікамі конь з саньмі, ля іх — малады невысокі прапаршчык, на шчаце якога быў доўгі, можа, і ад штыка, рубец, а двое, пажылы цывільны дзядзька ў кажуху і малады салдат у шэрым зашмальцаваным шынялі, падважвалі каламі цяжкія замкнёныя знутры дзверы, каб зняць іх з завесаў.

— Што за разбой сярод белага дня? — сурова прыкрыкнуў Янка.

Дзядзька і салдат уздрыгнулі, выпрасталіся і вінавата залыпалі, прапаршчык спаткаў таксама з некаторым збянтэжаннем зірнуў на яго, высокага, шырокага ў плячах, на яго вайсковыя штаны, а пасля, як амаль і-кожны невысокі чалавек, захрабрыўся: — Кто такой?

Нагнаў строгаць на свой малады, сям-там з болькамі твар, прапаршчык кабура за паясціцаю: ведай, мы са зброяй, мы — сіла! А па-другое, як і кожны вайсковец, можа, са злосцю зірнуў на яго, цывільнага: мы — у арміі, гаруем, а ты, здаровы бык, аціраешся ля жаночых спадніц!

— А ты хто такі? — не збаяўся, уплішчыў у яго позірк Янка. — Хто даў табе права марадзёрчыць?

Прапаршчык, здаецца, адчуў, што перад ім не тутэйшы вясковы цяляпень, а бывалы малады мужчына, дык трошкі памякчэў:

— Вы — хазяін? — Што вам трэба? — Янка па-ранейшаму быў суровы. Нават злы. За армію, за салдат, якія вытвараюць вась такі грабеж. Нават і з-за таго, што разумее: самі вайскоўцы не зусім вінаваты, робяць, тое, што ім загадалі.

Прапаршчык падышоў, расшпіліў скураную карычневую сумку з пазалочанаю зашчапкаю і дастаў з яе паперыну. Падаў.

— Вот распоряджэнне на дапаможную рэквізіцыю ў населення корма для нужд

Туркестанскіх частей, — патлумачыў. — Распаряджэнне узгоднена са штабам нашай другой арміі і Земсаюзам у Мінску.

Янка прачытаў тое, што было надрукавана на машыцы, замацавана пячаткаю і размашыста падпісана вялікім чынам. Сапраўды, гэта быў высокі загад, дзе нават была пагрозная прыпіска: «...в случае неповиновения пресекаеть оное силой». Ён нічога не сказаў прапаршчыку, паказаў рукою на сценку, куды ўжо заварочваў з саньмі бацька.

Пад'ехаўшы, той адразу ж закрочыў сюды.

— Здраствуйца, — павітаўся, аддаючы павагу вайскоўцам.

Прапаршчык казырнуў. — Вот папера. На новую рэквізіцыю, — прамовіў Янка і падаў бацьку лісток.

Бацька, паколькі слаба блізка бачыў, далёка ад сябе аднёс паперу, навалі прачытаў.

— Вы б пачыналі ўжо з нас жывых скуру здзіраць... — калі дачытаў, прамовіў прапаршчыку. — Сабе на боты, на рукавіцы...

— Прычаз, хазяін.

— Вот ён, наш сын, на вайне быў, паранены, — пачаў шукаць паратунку бацька. — Фельдфебель. Георгіеўскі кавалер.

Прапаршчык ужо цяплей, нават з павагаю зірнуў на Янку.

— Дык дзеля чаго ён ваяваў, кроў ліў? Каб яго сям'ю абдзіралі, рабілі жабракамі? Каб мы не толькі марнелі, чээлі, але каб і без пары, без часу перамерлі, як мухі?

Прапаршчык маўчаў, але сыходзіць з прыгумення не збіраўся.

— А ты чаго, чалавеча, чужыя дзверы ломіш? — нечакана накінуўся бацька на цывільнага мужчыну. — Няўжо сам не гаспадару?

— Я ж... Загадаў... — збянтэжыўся той — прысэдзісты, чорны, як цыган, з

«Час дарма не прападзе...»

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 6—7).

кредытамі. Чамусьці Некрашэвіч⁶ піша, што ў грашах адказалі. У якіх грашах, у каго іх прасілі — з яго запіскі не відаць. Матыў, які ўказвае Некрашэвіч, — зусім негрунтоўны. Мне б хацелася мець ад цябе паведамленне... Калі я выказаў Грынбергу разуверра ў skutках⁶ працы, на якую столькі пайшло турбацыі, дык ён кажа: «А што значыць, што вы лементар надрукуеце. Прасіце больш, кредытаў — бо колькі ж можна за мільён надрукаваць». Я сказаў яму, што маёю працаю ў Мінску незадаволены. Тады Грынберг кажа: «Гэта лёгкая работа — выказаць недавольства. Яны думаюць, што тут усё лёгка даецца. Хай папробуюць правядаць...»

І сапраўды, я каб ведаў, што так цяжка будзе ўсё давацца — я нізашто і ніколі б не паехаў загінуць з гэтым паручэннем. Як цяжка ўсё давалася, могуць сказаць і Грынберг, і Ладзіжнікаў⁷, і Цвікевіч⁸, і Зіў (завед. ўрэйскай секцыі). Затое ўжо неяк кніжак з пяць надрукуем: працу пачалі.

Твой Цішка.

22 г., 9/1.

● Братка Міхась!

Я вельмі рад усяму таму, што там робіцца і аб чым ты пішаў у сваім апошнім лісце. Вельмі рад, што ты застаўся на сваім старым месцы і магчымеш вясці далей тваю дужа карысную для справы культуры працу. Не

лішчу — без цябе нічога не таўханулі б уперад. Ведаю і знаю я ўсю млявасць беларускую, нерухомасць і кіслятню. Імі заражаны ўсе. Няма ні ў каго ініцыятывы. Бывала, будучы ў Мінску, колькі мне прыходзіла папаштурхаць кожнага, каб зрабіць тое ці сёе. Пратэст супраць польскіх гвалтаў, стрэча Коласа, Купалы, хата мастацтва, зборнік памяці Булата⁹ — усё пачынаў я і каб не я — то ніхто б не зрабіў бы нічога. Цяпер жа ўся актыўная праца ў цябе: тэатр, дзяржаўныя ўмовы, выдавецтва, секцыі і інш. І без цябе ніхто не зрабіў бы гэтага. Я вельмі рад, што маешся ты і пакуль што ў цябе хапае бадзёрска і хацання гэтай цяжкай і адпаведнай працы. Я, прызнацца, цяпер толькі хвілінамі маю пазывы да арганізацыйнай працы. Але чуюся, што я да яе не вярнуся. Больш і больш забіраюць верх думкі — пайсці, вярнуўшыся ў Беларусь, на завод, к сабачцы¹⁰, дзёгцю і скуры. Пасля 8-гадзіннай фізічнай працы штодня ўсесціся за творчасць. Я тут пачынаю працяг рамана «Бацькава воля». Трэ яшчэ напісаць дзве часткі — бо гэта трылогія. Пісаць жа вельмі прыемна і добра, калі ты адчуваеш усёю істотаю быццё працаўніка, творца матэрыяльных багаццяў. Праўда, страшэнна патрэбна пашырэнне культуры. Без гэтага нельга рабіць крокаў уперад. І вась — культурная праца і праца па стварэнню матэрыяльных багаццяў — першыя

заданні кожнага чалавека — грамадзяніна працоўнай рэспублікі. Пры працы на заводзе я хацеў і сваім прыкладам і агітацыяй, апіраючыся на бачанае мною, даказаць рабочым іх вялікі доўг і абавязкі к рэспубліцы як к цэламу. Мне хацелася б бачыць і знаць, што грамадзянін Савецкай Федэрацыі мае не толькі індывідуальную клататлівасць. Патрэбна любаш да свайго пралетарскага vaterland (отечества) і ў імя гэтай любашчы звязці асабістыя інтарэсы да мінімуму. Тады з Савецкіх рэспублік вырастуць багатыя непрыступныя ўражым сіламі крэпасці-веліканы. Я ўсё думую над гэтым і прыходжу к высця, што патрэбна культура — культура, як найбольш культуры...

Кланяйся ўсім.

Твой Зміцер.

16.1.22 г.

● Братка Міхась!

20/1 выслаў пасылку жонцы. У гэтай пасылцы для цябе маецца дзве сарочки. Вось калі атрымаеш яе, вазьмі распары і зверну дастань іх, потым, як і заўсёды, накіруй пасылку ў Мінск.

Гэта адно. Другое наконт друку. З дня на дзень чакаю першай карэктуры, за якую друк пойдзе ва ўсю. Грошы, здаецца, хутка выдрукуем, калі ўсё пойдзе, як яно паказвае цяпер. Апошняя затрымка выйшла з-за беларускіх знакаў «ў» і «ё», зрабіць якія ў Ляйпцыгу ўзяліся за два тыдні, а ў Берліне патрабавалі для гэтага 3 месяцы! Ды то, знакі будучы зроблены не да машыны, а да ручнога набору. Загэтым друк так швидко не пойдзе, як то пайшоў бы ён машынным спосабам. Праўда, затое ён будзе чысцейшым. Для машынных наборных знакаў трэ выпісаць з Англіі (гэта ў тэхнічна развітай Германіі), і на гэта патрабава-

лася б тры ці чатыры месяцы! Як бачыш, усё не так проста робіцца, як то думалі ў Мінску.

Вось цяпер, браток, нагані Некрашэвіч і сам яму памажы дастаць новыя кредыты на друкаванне ўсіх маючых у мяне кніжак. Іх астанецца на 200 друкаваных аркушаў па 8000 экзэмп. Лічачы аркуш сярэднім па 2 маркі, выйдзе тры мільёны марак. Беручы пад увагу, што і ў прыгожай пісьменнасці большасць вершаў і набор будзе дзешавей — можна скінуць з гэтай сумы з паўмільёна. І вось патрабуецца 2½ мільёна марак. Калі можна дастаць кредыт, то толькі прашу маркі, бо з царскімі болей мець справы я не хачу. Таксама, калі прысылаць, то тым найхутчэй, каб застаць яшчэ несканчонай работу і не даць падзешавец у канец марцы.

З пашанай. Твой Зміцер.

Уклон усім.

19/1-22 г.

● Братка Міхась!

Трэба сказаць, што цяпер у мяне настрой інакшы, чымсь уперад. Час дарма не прападзе. Хоць сем ці восем кніжак, а прывязу. Добра і гэта ў наш бедны скарб. «Лементар» будзе добры. Другія кніжкі — не горш. «Граматыка» ў дарозе. Шкода, што грошы мала — а так бы наадбываць можна шмат чаго. Тут у нас поўная вясна. Чуецца бадзёррай. Як-ніж блізіцца час, што і мне трэба прыязджаць к вам. Шкада, што я не сумею тут паправіць здароўя і чуюся такім самым утомленым, як і сюды ехаў. Вельмі шмат энергіі ўзяла падгатоўка да друку праца. Нерваваўся, злаваўся. Ды цяпер не супына трэ штырхаць, а то на кожным кроку спатычка. Усё ж, думаецца, што дойдзе к добрану к канцу. Што-то там у вас? Мяне дзівіць пагоня за са-

мааплатаю. Гэта ж згубіць беларускі друк, згубіць студию і здорава ўдэрыць па развіццю беларускай культуры. Ніколі не можна пуская на самакуп — хоць бы газету... Цікаўлюся рукам у Маскве. Працуй, браток, — гэта безаддзячным не застаецца.

Скажы, як справа ідзе са студыяй. Як у Маскве жывецца. І ці пачалі працаваць па выдавецтву. Заложаны вамі кааператыў — вялікая рэч, толькі б добра ён развіўся...

Я табе несупынна шлю газеты. Шлі ты мне «Савецкую Беларусь». З пасылкамі ўжо кепска: няма як высылаць. Бачыш, яшчэ дэкабёрскіх не атрымаў. Ты там запытай аб іх час ад часу: не можа ж быць, каб прапалі суйздрым...

Кланяйся сваім. Кудзельку і малому Гарэцкаму¹¹.

...і пакуль, бывай здароў.

Твой Зміцер.

Верлін,

11/III.

● Братка Міхась!

Вось я, браток ты мой, пэўна, скоро прыеду, бо работа нарэшце зарухала як след і павінна быць скончана не паэзія першай палавіны мая месяца. Аднак гэта нічога не кажа за тое, каб ты мне не пісаў, а чакаў, пакуль я прыеду і нагаваруся з табою вока перад вокам.

Таксама дрэнна, што я не ведаю нічога аб старанні вашым далейшых кредытаў. Хоць, як я ўжо даўно пісаў табе не раз, мне яны цікавы не для таго, каб мне застацца тут працаваць — шчыра кажу, што я гэтага не жадаю, — а цікаўлюся пастолькі, паколькі цікаўна тая справа, на якую яны пойдучы і для якой мы з табою працуем.

Вось яшчэ даражэнкі, на шчот майй жонкі: калі можна выклаптаць дазвол паехаць у

Незабыўная дабрыня

30 кастрычніка спаўняецца 75 год з дня нараджэння вядомага літаратуразнаўцы Юльяна Пшыркова, аўтара цікавых даследаванняў пра творчасць Якуба Коласа. З гэтай нагоды друкуем успаміны заслужанага настаўніка БССР Апанаса Цыхуна з Гродна, які сустракаўся і сябраваў з вучоным.

Калі я працаваў школьным інспектарам, мяне вельмі захапляла краязнаўчая работа. Наведваючы школы, бываючы ў вёсках, я запісаў народныя песні, тапанімічныя назвы, дыялектную лексіку, прыказкі, прымаўкі, трапныя выслоўі. Збіраў звесткі пра вядомыя землякоў — пісьменнікаў, вучоных, у тым ліку і пра славутага вучонага-земляка, акадэміка Я. Ф. Карскага. На працягу 10 год карпатлівых пошукаў мне ўдалося сабраць багаты ілюстрацыйны і тэкставы матэрыял, на падставе якога я падрыхтаваў альбом «Я. Ф. Карскі. Жыццё і творчасць». З гэтай працай я звярнуўся ў рэдакцыю-выдавецкі савет Акадэміі навук БССР, каб з ёю азнаёміліся і аказалі садзейніцтва ў надрукаванні.

Навуковым рэдактарам майёй працы быў прызначаны Юльян Сяргеевіч Пшыркоў. Неўзабаве я сустрэўся з гэтым цудоўным, сардэчным чалавекам. Ён заваражыў шчырасцю, ветлівасцю да мяне, вясковага настаўніка, які ўзяўся за даволі складаную працу.

Нягледзячы на сваю занятасць у АН БССР, на нялёгкую работу па рэдагаванні розных выданняў, у тым ліку і на грамадскія пачатках, Юльян Сяргеевіч вельмі сумленна, можна сказаць, па-бацькоўску аднёсся і да майёй працы. Пад яго кіраўніцтвам рукапіс альбома перапрацоўваўся. Вучоны даваў мне каштоўныя парады, падказваў, дзе ўзяць той або іншы матэрыял, літаратуру. І ўсё гэта рабіў тактоўна, чула, як спрактыкаваны педагог,

шчыры дарадца.

Успамінаю, раз надарылася мне наведваць сям'ю Пшырковых. Жылі яны ў Мінску: па вуліцы Светлай, у доме, які нагадваў сляняскую хату. Каля дома быў сад. Сам Юльян Сяргеевіч яго пасадзіў, сам і даглядаў. Рабіў прышчэпкі добрых гатункаў умела, як спрактыкаваны садоўнік. Мне тады падумалася: гэты чалавек аднолькава тонка адчувае і шану і прыроду, і роднае слова.

Я вельмі ўдзячны Юльяну Сяргеевічу Пшыркоў за дапамогу, якую ён мне аказаў у падрыхтоўцы да выдання альбома «Я. Ф. Карскі. Жыццё і творчасць», хоць гэтая праца і да сённяшняга дня не надрукавана. Я часта ўспамінаю, колькі Юльян Сяргеевіч прыклаў старання, каб альбом атрымаўся цікавым. У асобе Юльяна Сяргеевіча я сустрэў чалавека чулай душы, высокай чалавечай культуры, зычлівага. Такія людзі не забываюцца. Імкліва ідзе час, а яны застаюцца назаўсёды з намі.

Апанас ЦЫХУН,
заслужаны настаўнік
БССР.

ПОЗІРК У МІНУЛАЕ

ПЕРАНЯСЕМСЯ, чытач, на тры стагоддзі назад у Цімкавічы, што на Капыльшчыне. Зрабіць такую вандроўку дазваляе нам кніга «Інвентары магнатскіх уладанняў Беларусі XVII—XVIII стст. Уладанне Цімкавічы», якая выдана ў Мінску ў 1982 годзе выдавецтвам «Навука і тэхніка». Цяпер гэта вялікая вёска, а тады Цімкавічы лічыліся

каж былі свабодныя валокі зямлі. Перайсці з невялікага гарадскога пляца на сельскую валокі (21 гектар зямлі) было выгада таму, хто меў вялікую сям'ю.

На жаль, пакуль што ў нас апублікаваны інвентары толькі ўладанняў Сморгоні і Цімкавічы. Калі будучы апублікаваны інвентары Капыля, Слуцка і іншых уладанняў, то мы та-

варчэня, Ваўністы, Лапотка і іншыя, якія значацца ў інвентарах XVII—XVIII стагоддзяў.

Кожны чалавек, продкі якога паходзяць з Цімкавічы і іх ваколіц, па інвентарах можа аднавіць сваю радаводную за 300—350 гадоў, бо інвентары з'яўляюцца, апрача ўсяго іншага, нашымі радаводнымі спісамі. На жаль, выданне інвентароў вядзецца марудна...

Захаваўся і берчак (нешта нахштальт сціслага інвентара) Цімкавіч за 1622 год (365 гадоў назад). У Цімкавічах у 1622 годзе 1 валокі зямлі займаў цагельшчык, паўвалокі займаў півавар, паўвалокі займаў «бакалар» (настаўнік). Што цэглу выраблялі ў Цімкавічах 365 гадоў назад, гэта факт. Ва ўрочышчы Маладнік і сёння захаваўся ямы (глінішча), адкуль бралі матэрыял для цэгла. А той факт, што паўвалокі ў Цімкавічах належала бакалару, яскрава сведчыць, што ў той час у мястэчку была школа. Такім чынам, Цімкавіцкая сярэдняя школа імя Кузьмы Чорнага ў бягучым годзе мае права адзначаць сваё 365-годдзе.

У XVII—XVIII стагоддзях калы Цімкавіч на рацэ Мата працавала аж 5 вадзяных млыноў. Кузьма Чорны ў сваіх творах успамінае адзін з іх. Гэты вадзяны млын працаваў і ў першыя гады пасля Айчынай вайны. Цяпер яго няма.

У 1647 годзе ў Цімкавічах быў пабудаваны драўляны касцёл. Згарэў у 1986 годзе. Гэта быў старэйшы будынак на Случчыне.

Толькі ў нашым стагоддзі Случчына (а Цімкавічы — гэта частка старадаўняй Случчыны) дала беларускай літаратуры некалькі дзесяткаў пісьменнікаў. Але, на жаль, бадай, ніхто з іх не адлюстравуў у сваіх творах жыццё нашага краю ў першай палавіне XIX і ў больш раннія часы. Выключнем з'яўляецца толькі творчасць Яэна Лявонавіча Дылы.

Трэба выдаваць інвентары і іншых мясцовасцей Беларусі, бо сваімі далёкімі продкамі цікавацца ўсе культурныя людзі. А пакуль што многія з нас не вельмі далёка адышлі ад непісьменных, бо ведаем толькі дзеда ды прадзеда, а глыбей — цемьне...

Даўно настаў час апублікаваць усе інвентары — гэта наша культурная спадчына.

Рыгор РОДЧАНКА.

РАДАВОД

Падарожжа ў Цімкавічы XVII—XVIII стагоддзяў

мястэчкам і побач з ім была аднайменная вёсачка (цяпер яна стала адной з вуліц гэтага паселішча).

У мястэчку Цімкавічы ў 1670 годзе было чатыры кварталы і чатыры вуліцы. Адначасу, што за 317 гадоў назвы некаторых вуліц не змяніліся. Як і ў 1670 годзе, і сёння ў Цімкавічах ёсць Капыльская і Слуцкая вуліцы.

Сярод жыхароў, якія на той час мелі пляцы і хаты на першым квартале Цімкавіч, мы бачым Якава Лушчыцкага. Хто такі Якаў Лушчыцкі? А гэта дзед у 6-ым ці 7-ым калене Івана Мікалаевіча Лушчыцкага, беларускага савецкага філосафа, члена-карэспандэнта АН БССР, заслужанага дзеяча навукі БССР.

Пачакайце, запярэчыць чытач, філосаф Іван Мікалаевіч Лушчыцкі нарадзіўся не ў Цімкавічах, а ў вёсцы Агароднікі... Так, але ў 1670 годзе ў вёсцы Агароднікі Лушчыцкіх не было. Як сведчыць інвентар графства Цімкавічы, унук ці праўнук Якава Лушчыцкага перасяліўся з Цімкавічы ў Агароднікі. У 1761 годзе ў вёсцы Агароднікі жылі ўжо Яська і Ян Лушчыцкія.

У 1670 годзе на левым баку Капыльскай вуліцы ў Цімкавічах мелі аседлыя пляцы Лаўрэн і Хведар Жыльчэні. Што гэта за людзі? А гэта далёкія продкі нашага паэта Уладзіміра Адамавіча Жылкі. Па інвентарах 1691 года іх прозвішчы ўжо пішуцца не Жыльчэня, а Жылка. Характэрна, што ў 1691 годзе Жылкаў у ліку жыхароў Цімкавічы ўжо няма, але за імі яшчэ значацца сенакосы гэтага паселішча. Значыць, недзе ў прамежку паміж 1670 і 1691 гадамі продкі Уладзіміра Жылкі перасяліліся з мястэчка ў вёску і такім чынам з мяшчан зрабіліся мужыкамі. У тых часах такі пераход быў звычайнай з'явай, бо ў годзе зямлі не хапала, а ў вёс-

ках будзем лепш разбірацца ў радаводных некаторых вучоных і пісьменнікаў.

Напрыклад, у 1670 годзе ў Цімкаўскай воласці жыло каля двух дзесяткаў татарскіх сем'яў з прозвішчамі Войніч, Асновіч, Шулькевіч, Шчалновіч і іншымі. Пазней татары з Цімкаўскай воласці некуды перасяліліся. Але, відаць, яны перасяліліся недалёка, бо сёння ў Слуцку ёсць людзі з прозвішчамі Шчалновіч, Войніч... Яны цяпер пішуцца беларусамі.

Сярод цімкавіцкіх служылых людзей («земляны») у 1670 годзе мы сустракаем продкаў нашага гісторыка Анатоля Пятровіча Грышкевіча. Гэта былі Мікалай і Ян Грышкевічы. У 1691 годзе гэтыя Грышкевічы ў ліку цімкаўляў ужо не значацца. Відаць, тады яны перабраўся ў выбранцкія вёскі пад Слуцк (выбранцам давалі да 1,5 валокі зямлі).

У інвентары 1713 года вёскі Блеушчыцы, якая адносілася да графства Цімкавічы, на першым месцы значыцца Лявон Варывашэня, у якога быў адзін сын Якаў і два валы. Хто такі Лявон Варывашэня? А гэта продак вядомага партыйнага і дзяржаўнага дзеяча БССР Івана Дзянісавіча Варывашэні (1904—1957), імя якога названа адна з вуліц у Мінску.

Праз адну хату ад Лявона Варывашэні ў 1713 годзе ў той жа вёсцы жыў Іван Варчэня, які меў чатырох сыноў і недзе 5 гектараў зямлі. Хто такі Іван Варчэня? А гэта продак вядомай нашай журналісткі Марыі Карпенкі (дзявочае яе прозвішча Варчэня). І сёння ў тых жа Блеушчыцах і ў суседніх вёсках не вывеліся людзі з прозвішчамі Варывашэня.

Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР глыбока спачувае ўпаўнаважанаму па арганізацыі выступленняў Ліпаю Пятру Міхайлавічу з выпадку напаткаўшага яго гора — смерці МАЦІ.

боязліва зыркаючы на прапаршчыка.

— Скуль жа такі паслужлівы?

— З Любчы.

— Вёска гаспадарлівая, кірмашамі добрымі слаўная, а ты, чалавеча, сабака! У крыві нашай, мусіць, ужо гэта — халуйства — сядзіць! — абурўся бацька і, здаючыся, бачачы, што паратунку і абароны няма, выйшаў праз дрыготню на той бок гумна, каб, відаць, скінуць з гэтых дзвярэй круці. Гаспадыня затрусіла падбегам за ім — падаць ключы.

Калі неўзабаве адчыніў на бані двайныя дзверы, быў хмурны, збялелы, як палатно, а маці ламала рукі і галасіла:

— Як жа мы датрымаем кароўку, каня да вясны? Колькі тут таго сена? За што на нас такая кара? За якія такія нашы грахі?

Вайскоўцы моўчкі зайшлі ў гумно, а селянін захітаў галавою:

— І праўда ж, наўрад ці хваціць самім да вясны...

Бацька не пазважаў на яго спачуванне, узяў з кутка тока драўляныя вільі і моўчкі, пералезшы цераз застаронак, пайшоў па адгародцы ў яе канец, дзе ляжаў абскублены пласт сена. У другой загародцы была яшчэ меншая горка — з ячнай і жытняй саломы ды з грацкоўя. Моўчкі пачаў браць зверху і шпурляць сюды, на ток, сена, а салдат і дзядзька-селянін, чмыхаючы ад пылу, пачалі падбіраць яго і ўкладваць на сані.

Калі няпрошаныя госці ад'ехаліся, бацька, замкнуўшы гумно ды страсяючы з грудзіны пацярху, паскардзіўся:

— Бачыш, сын, як мы жыём, як з намі ліцацца... З вас, маладых, наш цар кроў п'е, а з нас — скуру пачынае здзіраць... Хочаш не хочаш, а прыйдзецца скорка да Гарбацэвіча і нам у пазыкі ісці, у даўгі залазіць... Змоладу быў сам сабе гаспадар,

сваім усім абыходзіўся, а цяпер на старасці... Абадралі, як ліпку, да галечка давялі... Дык дзеля чаго жыў, стараўся? Каб такое ўбачыць? Напакутавацца? Памерці, праклінаючы свет і сваё ўсё жыццё?

— Па ўсёй вялікай Расеі такое, тата... — прамовіў Янка.

— Не, мусіць, такога пекла, як у нас, нідзе няма... — пахітаў галавой уцямянелы бацька. — Ніякай спавагі ды справядлівасці... Што хочучы, тое і робіць... «На нужды арміі...» Але ж гэтыя вашыя нужды бяздонныя, як і ва ўсякага ненаеднага горла...

— Якраз з-за зацягнутага вайны, з-за голаду люд у Петраградзе забунтаваў...

— Што той люд зробіць супраць сілы?! — махнуў рукою бацька. — Заўсюды люд таўклі і плакаць не давалі... Рабі! Давай-давай! Цярпі! Маўчы! Не пікі!

Янка змаўчаў. Па-першае, бацька, мудры чалавек, гаварыў праўду, а па-другое, добра не ведаў, што цяпер робіцца на франтах, у Петраградзе, нават тут блізка, у Мінску. Як вярнуўся дадому са шпітала, дык нібы і зачыніўся за ім свет. Ведаў толькі тое, што скажуць старшыня Сяргееўка, айцец Фёдор альбо раскватараваныя па Янкавінах афіцэры — тыя, каму трапілі ў рукі сталічныя газеты. Але газеты прыходзілі са спазненнем альбо не ўсё з іх можна было зразумець, дык вёска, а з ёю і бывалы ўжо чалавек Янка, мала зналі, што недзе адбываецца і што з усяго гэтага выйдзе. Пра гэта, канечне, больш ведалі ў Мінску у губернскім горадзе і ў штабе Заходняга фронту, у Магілёве, у Стаўцы, дзе цяпер сам цар.

Памаўчаўшы, бацька і сын паныла пасунуліся ў хату, дзе, канечне ж, іх чакалі не ўдехі, а — слёзы, скаргі засмучанай гаспадыні.

куль кніжкі дабярэцца да Беларусі. Гэта бяда — але без сіл паправіць. Толькі такоўкія справы і пераходзяць заграўнічнам друкаванню. Ну, рашайце, пэўна, там. Я вельмі рад, што канчаю першую, хоць і нязначную, праграму. Хутка, прыблізна, буду ў Беларусі. Пара, нарэшце.

Дзякую шчыра за «Савецкую Беларусь». Прашу прысылаць часцей. Паведамлі, ці акуратна атрымоўваеш ад мяне газеты? І не пашкадуі напісаць большае і падрабязнейшае пісьмо. Калі зборнік друкуецца, прымі гэты мае рэчы, калі ж не — прапусці іх у Мінск, у «Савецкую Беларусь».

Кланяйся ўсім.

Твой Зміцер.

18/IV-22 г.
Р. С. Здымі копію дакладу т. Ігнатоўскаму або затрымай сабе арыгінал, а яму пашлі копію.

Твой Ц.

Ігнатоўскі Усевалад Макаравіч (1881—1931) — беларускі гісторык і грамадскі дзеяч, акадэмік АН БССР і АН УССР.

Грынберг З. Г. — у пачатку 20-х гг. — прадаўнік Дзяржвыда за мяжой.

Ільчонок Пётр Вікенцьевіч (1890—?) — у 1921 г. узначальваў беларускі аддзел Наркамсавету БССР.

Стронгін — адзін з кіраўнікоў Беларускага Дзяржаўнага Выдавецтва.

Некрашэвіч Сцяпан Міхайлавіч (1883—1937) — мовазнаўца, старшыня Інбелкульту (1923 г.), потым акадэмік АН БССР.

Скутак — вывад: вынік.

Лядыжнікаў Іван Паўлавіч (1875—1945) — савецкі выдавецкі дзеяч, з 1921 г. працаваў у Берліне ў кнігавыдавецкім акцыянерным таварыстве «Кніга».

Цыкевіч Іван Іванавіч — намеснік загадчыка Беларускага Дзяржаўнага Выдавецтва.

Булат Сцяпан Герасімавіч (1894—1921) — беларускі дзяржаўны дзеяч, журналіст.

Сабачка — прылада для апрацоўкі скуры.

Гарэцік Гаўрыла Іванавіч (1900) — беларускі савецкі геолаг, акадэмік АН БССР, заслужаны дзеяч навукі БССР.

Берлін максімум за месяц, то шчыра прашу патурбавацца аб сім — зробіш вялікую ласку, — а калі гэта справа граціць зацягнуцца — то няма жаднага сэнсу, бо я к канцу мая ці к началу юня прыеду дамоў.

Скажу, што я тут дастаў другую пачку «Савец. Беларусі». Дзякую дужа за гэта. Скажы мне, ці акуратна ты дастаеш ад мяне газеты? Я шлю табе іх кожны тыдзень. Скажу, што тут «сменавахайцы» пачалі выпускаць сваю газету «Накануне», якую я да канца майёй бытнасці тут буду высылаць разам з другімі. Вось наконт паліта, та пастараюся гэта зрабіць у Літве ці ў Рызе, адкуль можна высылаць пасылкі. Адгэтуль цяпер ніякім чынам не бяруць — нават кніжак, — нямецкіх падручнікаў для Некрашэвіча не магу ніяк прыслаць.

Вось, браток, ніякай рэчы ў зборнік ваш пакуль не маю. Заняўся з январу другою часткаю рамана — я маю пісаць трылогію — і ўвесь вольны час аздаю яму. Можна, напішу якіх вершаў — та прышлю пасля. Як са студыяй? Я так цікаўлюся ёю.

Твой Зміцер.

Берлін, 26/III 1922 г.

Братка Міхайіл!

Ужо па сваёй пісаніне я бачу, як ты дрэнчыш. Напісаў бы ты мне спакойна ды многа, але, на цябе паралюш, не хочаш.

Так. Што датыча Мінска з яго рухавасцю, то трэба сказаць, што «вельмі скоры маруднік». Вось шлю я табе даклад, у ім пішу, што друк заграўніцаў ў тры разы танней — напэўна! Ды, глаўнае, што цяпер каб грошы — гібель можна надрукаваць — апарат наладжан добра. Кепска з перавозкаю — Рыга і Рэвель завалены таварамі, і месяцаў тры пройдзе, па-

Віктар ШНІП

Мэтр

Твой прайдзе час адчайны,
Цяпер ты — адкрыццё.
І станеш ты звычайным,
Як травы, як лісцё.
І сам жа не паверыш,
Што ўсё тваё — спадман,
Што быў ты вельмі шэрым,
Як восенскі туман.
І ўсе твае пасады
Трымаў адзіны блат.
Даваў ты ўсім парады,
Народу быў ты «брат».
Такіх братоў хапае,
З душой у кашальку,
Што ў вочы заглядае
І цісне ўсім руку.
Твой прайдзе час адчайны,
Ацэнім адкрыцці.
І станеш ты звычайным
І мёртвым пры жыцці.

Марцін КОУЗКІ

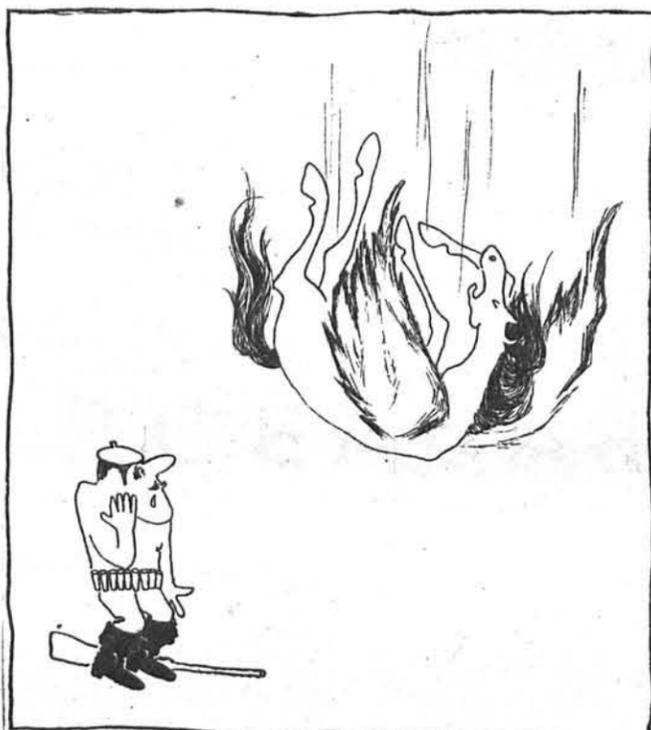
ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Выдавалі «панку» Ганку за «рокера» Яна.
Што спявалі на вяселлі? «Ой рана на Івана».
● Можна лічыцца смелым, будучы толькі
спрытным. Трэба адно бегчы паперадзе
моды.
● Адлежваўся, адседжваўся, адмоўчаўся,
адкасаўся, адірочваўся, адплёўваўся, ад-
хрышчваўся, аднекваўся, адважыўся...
● Пустыня людзей, кажаш? А ці не замань-
вае цябе нехта ў свой аззіс? (З надпісаў у
нараван-сарай).
● Правялі эксперымент: чалавеку звычай-
нага росту ніжэйшыя за яго ўвесь час га-
варылі, што ён высокі. Звычайны не вырас,
а ніжэйшыя здрабнелі.
● Адкуль я? Ды са зборышча аслоў. О
колькі там пустых гучала слоў у гонар не-
падробнага асла, што красаваўся на чале
стала. — І ты, вядома, фальшу не сцярапей?
— Ды каб, а то таксама нешта пёў.
● Я жонку слухаю і не заўважаю, яна мяне
бачыць і не чуе. А не крыўдзем адно на
аднае. Бо яна мяне чуе і не слухае, я яе
заўважаю і не бачу. Нічога не зробіш, абое
працуем у сферы паслуг.
● Гамана дзекоўкоў, звонкі лясак мацоўкоў.
Ці то мова без слоў ці то словы без мовы.
О дарунак багоў, мацярынскае слова!

ФРАЗЫ

Таленту дазволілі прабіць сабе дарогу,
але ўбаку ад галоўнай магістралі.
● Што б там ні гаварылі, а маўчаць усё-такі
будуць.
● Народжанага поўзаць і камень за пазухай
акрыляе.
● Калі падскокваеш вышэй галавы, трымай
яе рукамі.
● Там, дзе не ступала нага чалавека, знахо-
дзяцца ўсе райскія куточки.
● С. МЫРДЗІН.
Будзьце заўсёды прамымі. Тады іншым
будзе лягчэй вас абыходзіць.
● Паразумнеў і стаў чырванець за сваю шэ-
расць.
● Хораша смяецца той, чья песенька ўжо
спета.
● Іншая ветлівасць — гэта добра адрэдага-
ваная грубасць.
● Пакуль адзін сем разоў адмерае, дык
другія сем разоў адражуць.
● У яго было ўсё напісана на твары, але
так непісьменна!
● М. ЗАСТОЛЬСКІ.

Дзівак-чалавек...

Мал. Н. ЛУГАВОЙ.

Марат БАСКІН

Даклад

— Вось, даклад вам падрыхтаваў, — зайшоў у кабінет
Сямёна Пятровіча рэфэрэнт.
«Бач ты, як апрашуўся сёння. Нават гальштук начапіў. І
што гэта за свята ў яго?» — падумаў Сямён Пятровіч і ла-
годна спытаў:
— З чым віншаваць?
— Даклад добры атрымаўся, — задаволена сказаў Чубук
і працягнуў шэфу пульхны стос паперы.
— Улічы час, самакрытыку навёў? — усмінуўся Сямён
Пятровіч.
— Як вы казалі, усё зрабіў, — кінуў Лявон.
— Ну і ў чым я каюся? — пацінаўся Сямён Пятровіч,
пыхнуўшы цыгарэтай. — Есць у чым?
— Есць, — паправіў гальштук рэфэрэнт. — Перачытваць
усё ці самі пачытаеце?
— Кажы! — хмыкнуў шэф.
— Шмат чаго вы абяцалі, як у крэсла гэтае садзіліся,
ды нічога не зрабілі: у першы ж дзень усё забылі. Толькі
пра свае справы дбалі, гэта вы не забывалі. Роднага пля-
менніка начальнікам прызначылі, а ён, як быў, прабачце,
дубам, так ім і застаўся. Сястру дырэктаркай зрабілі, хоць
шмат было на гэту пасаду больш дбайных. А дачу вам
трэстаўскія цеслі за прыгожыя вочы збудавалі. Не дача, а
казачны церамак. А ў сярэдзіне аднымі падарункамі аб-
стаўлены. Хто што нёс, усё пералічыў я, нікога не абмі-
нуў. Ад Сцяпана Рыгоравіча спальны гарнітур, ад Яўгена
Сыманавіча — дыван... Тры старонкі даклада на пералік
пайшло...

Сяргей ДАВЫДАЎ

Вершаваная наша форма
тым цудоўней, чым меней
мае сёння фармальны
стан —
ведай ямб ды харэй — і
норма,
ды ахвота пралезці ў клан!
Як заўжды, адчыніўшы
дзверы,
выпраўляю ў думцы бран:
грэк не бачыў, зваўся
Гамерам
і валодаў адным памерам,
і хапала яму. Вось так...
● НЕЗДАРМА
Нездарма (пабывала ўжо замужам
двойчы)
у паэта спытала асоба
аднойчы,
з чым рыфмуецца слова
«задуха».
— Рыфма ў вашым
выпадку — «святкруха».
● Анікога — згодзен —
павучаць
ні за што ў паззі іяварта.
Ціхі ўздых — і ментар
распачаў...
Усплёск — і засцярога ўраз
на варце.
● Погляд шчыры, радасць
альбо жаль,
глыб глыбінь —
у завітухнах слова...
Ты свайму нату чытай
мараль,
павучыся ў дзедухны
Крылова!
Пераклаў з рускай
Юрка ГОЛУБ.

ЗАПРАШАЕ ДОМ ЛІТАРАТАРА

5 ЛІСТАПАДА — урачысты вечар, пры-
свечаны 70-годдзю Вялікай Ка-
стрычніцкай сацыялістычнай
рэвалюцыі. У вечары прымуць
удзел вядомыя беларускія пісь-
меннікі, адбудзецца канцэрт.

6 ЛІСТАПАДА — сустрэча з беларускімі
мультыплікатарамі. Запрашаю-
ца школьнікі розных узростаў.
Пачатак у 11 гадзін.

10 і 13 ЛІСТАПАДА — «Вечар новай
кнігі». 10-га прысутныя пазна-
мяцца з кнігай вершаў Алеся
Емяльянава «На падкове дарог»,
а 13-га — з раманам Леаніда
Левановіча «Шчыглы». У веча-
рах бяруць удзел аўтары.

16 ЛІСТАПАДА — вечар з цыкла «Му-
зычныя сустрэчы». Выступае
духавы квінтэт Белдзяржфілар-
моніі. Гучыць класічная руская
і заходнееўрапейская музыка.

20 ЛІСТАПАДА — творчар сустрэча з
мастаном, рэжысёрам Уладзімі-
рам Матросавым. У праграме
вечара: урыўкі са спектакляў
«Выйду з сэрцам, як з паход-
няй», «Лісткі календара», «У
родным краі ёсць крыніца жы-
вой вады (Максім Багдановіч і
час)» і інш., а таксама ўрыўкі
з кінафільмаў.

24 ЛІСТАПАДА — творчы вечар
вядомага беларускага гумарыста,
сатырыка Міхася Скрыпкі.

25 ЛІСТАПАДА — вечар «Новай старон-
кі прозы». Адбудзецца знаёмства
з новымі творами беларускіх
пісьменнікаў. Прымаюць удзел
аўтары кніг.

26 ЛІСТАПАДА — чарговыя заняткі На-
роднага вярчэння ўніверсітэта
літаратуры.

27 ЛІСТАПАДА — вечар з цыкла «Чала-
век і прырода», у якім прымуць
удзел пісьменнікі і журналісты,
вучоныя і прадстаўнікі Тавары-
ства аховы прыроды, кінемата-
графісты, грамадскіх.

Пачатак вечароў у 19 гадзін. Уваход
па запрашальных білетах.
Даведкі па тэлефонах:
36-95-73, 36-09-09.

АБ'ЯВЫ

Беларуская ордэна
Дружбы народаў
дзяржаўная кансерваторыя
імя А. В. Луначарскага

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС
НА ЗАМЯШЧЭННЕ
ВАКАНТНАЙ ПАСАДЫ
ПРАФЕСАРСКА-
ВЫКЛАДЧЫЦКАГА СКЛАДУ
(ДЛЯ ТЫХ, ХТО МАЕ
МІНСКУЮ ПРАПІСКУ)

1. Выканаўчы факультэт.
Кафедра аркестравага дырыжыра-
вання.
Дацэнт — 1.
Тэрмін падачы залу — адзін месяц
з дня апублікавання аб'явы. Дату-
менты згодна палажэнню аб конкурсе
накіроўваць на імя рэктара на адрас:
220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыяналь-
ная, 30. Даведкі па тэл. 22-49-42.

«Літаратура і мастацтва» — орган
Міністэрства культуры і праваў
БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦІ КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02318 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. За-
харава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказа-
на сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і біб-
ліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нары-
са — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04,
аддзела культуры і выўленчага мастацтва —
33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання —
33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісь-
маў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, ад-
дзела мастацкага афармлення і фоталістрацыі —
33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64,
бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на ма-
шыны (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя
не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Анатоль
БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам.
галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ,
Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алесь
ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК,
Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс
САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір
СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар
ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.